

خپل وطنه، گل وطنه

(د متلونو کيسې)

ټولونکي : عبدالنافع همت

۱۳۹۳ المریز کال

Ketabton.com

د کتاب ځانگړني :

نوم	:	خپل وطنه، گل وطنه
ټولوونکی	:	عبدالنافع همت
خپرندویه ټولنه	:	علامه رشاد خپرندویه ټولنه، کندهار
چاپ کال	:	۱۳۹۳ ل
د چاپ شمېر	:	زر ټوکه
تصحیح	:	خلیل احمد څارن
د پښتۍ ډیزاین	:	رضا پارسا
د لومړۍ پښتۍ رسامي	:	نصیر احمد احمدي
د ټولوونکي برېښنالیک	:	anhimmat@gmail.com

د کتاب د چاپ او خپرولو حقوق له لیکوال او خپرندويي ټولني سره خوندي دي.

ڊالی:

دا ڪتاب خپلي گراني او مهرباني مور ته
ڊالی، ڪوم، هغه مور چي دانساني ژوند
لومري، ڪيسه مي له دي خخه اور بدلي او
زه يي په کوچنيوالي ڪي په خپلو خورو
ڪيسو ورو ورو له انساني نري سره آشنا
ڪري يم.

عبدالنافع همت

اکاډمسين سلیمان لایق

له متلونو راز پرېدلي کيسې

د فولکلوري ادبياتو سيمه د خلکو د ټولنيز احساس، نبوغ او ادبي کار سيمه ده چې د ليکل شوي ادب لپاره د سرچينې او مبداء حيثيت لري. هغه ملتونه چې پياوړي ملي مکتوبي ادبيات لري، د هغوی له شتمن او متنوع فولکور څخه برخمن او شتمن شوي دي.

د نړۍ سترې مذهبي او رزمي حماسې لکه د هندوانو مقدس کتاب (راماين) د والميکي شاعر اثر، يا (الياد) او (اوديسه) د يونان په انتيکه دوره کې د (هومر) دوې حماسې او يا په سومر کې د (گلگمش) د خوارقو حماسه گرسره له خلکو څخه په راټولو شويو شفاهي زېرمو باندې تکیه لگوي.

لا پخوا تر دې چې خلک د ليک خاوندان شي، هغوی د ژبې او شفاهي ادب خاوندان وو او له مخه تر دې چې هغوی تغزلي (عاشقانه) شعر وليکي، هغوی عشق احساس کړی و، پخوا تر دې چې موسيقي او غاړې اختراع کړي، هغوی موزوني عاشقانه زمزمې پيل کړي وې. د ټولنيزې هستۍ ټولې برخې په خپل تکاملي پړاو کې د استحالو، بشپړېدو او بدلېدو اوږده واټنونه وهلي او اوسنۍ مرحلې ته راغلي دي.

خپل وطنه، گل وطنه

ابوالقاسم فردوسي زموږ د هيواد حماسه بول ستر شاعر په هماغو نابغه گانو کې شمار دی چې زموږ د ولسونو د شفاهي رواياتو شهکارونه يې په خپل تلپاتي اثر (شهنامه) کې خوندي او د نړيوالو نندارې ته وړاندې کړي دي. هغه خپله شهنامه د بلخ له لومړني ټولواک څخه تر پهلوان رستم، کک گهزاد، د کابل او زابل تر واکمنانو پورې اوږده کړه او زموږ د اُسپوره يي تاريخ او ځلاند ثقافت روايات يې له ور کې څخه وساتل.

د ټولو يادو شويو شهکارونو جرړې او سرچينې د خلکو په شفاهي ادبياتو کې خوندي شوي دي. که شفاهي روايات نه وای دغه شهکارونه به هم نه وو او که دغه شهکارونه نه وای د انسان د بياني نبوغ لاره به ډب شوې وه.

فولکلوري ادب د ليکل شويو ادبياتو لپاره د هغو زېروونکو سرچينو حيثيت لري چې د مکتوبي ادبياتو ستر سين جوړوي، هغوی ته بنياد او نظم ورکوي او ملي اصالت يې ټاکي. ټول اُسپوره يي او عاشقانه داستانونه، ډرامې او د ليکل شويو ادبي ژانرونو گرد اقسام د خپلې شفاهي سابقې او قدامت په اعتبار فولکلوري رنگ او عطر لري.

د فولکلوري تار او تانستې پرته د ملي کتبي ادبياتو د شتون فکر هم لانه شي کېدای. ليکلي ادبيات له شفاهي ادبياتو څخه پيل کېږي، هيڅوک داسي يو ملت نه شي را په گوته کولای چې شفاهي ادبيات دې و نه لري، خو ليکلي ادبيات دې ولري او يا دې د شفاهي ادبياتو برخه خواره وي، خو ليکلي ادبيات دې غني وي. د فولکلوري ادبياتو راټولول او له علمي ميتود سره سم خپرل په معاصرو او اکاډميکو مطالعاتو کې مهم ځای نيولی دی. شفاهي ادبي ژانرونه نه يواځې د

خپل وطنه، گل وطنه

ادبي تيوری او ادبي څېړنو له نظره، بلکې د تاريخ، ټولنپېژندنې، قوم پېژندنې، انسان پېژندنې، روحياتي څېړنو او نورو مطالعاتو له اړخه هم يو مهم ځای غوره کړی دی.

تېر کال د افغانستان د اسلامي جمهوريت د علومو اکاډمۍ، د ژبو او ادبياتو مرکز په هيواد کې د فولکلوري څېړنو د اهميت له مخې، د اکاډمي علمي شورا ته د افغاني ژبو د فولکلورونو د راټولولو او ارشيف کولو لپاره د يوه زېرمه ځای د جوړولو پيشنهاده وکړ چې له نېکه مرغه دغه پيشنهاده و منل سو او سربکال د هغه پر فعالولو مقدماتي کار روان دی.

دا د افغانستان د فرهنگ او ادب په سيمه کې يو داسي رغوونکی اقدام دی چې د ټولنيزو پوهنو په تېره بيا په ثقافتي څېړنو کې رغونې او پرمختگ ته پراخه مخه ورکوي. په داسي بختور مهال کې ماته دا د پښتو متلونو د کيسو کتاب چې د متلونو د را منځ ته کېدو منطق او شان ورو د څرگندويي، د ديباچې ليکلو لپاره راوسپارل شو. دا اثر (خپل وطنه، گل وطنه) نومېږي چې پر وطن مين زلمي بناغلي عبدالنافع همت ليکلی دی. دا کتاب د متل د را منځ ته کېدو تاريخي - فرهنگي علت او سرچينه په گوته کوي او له څېړونکي سره مرسته کوي چې د متل په رېښه يې سرچينو او د هغه په را منځ ته کېدو کې ټولنيز محرکات او اسباب وپېژني.

د متلونو د را منځ ته کېدو بهير داسي دی چې هر ځانگړی (منفرد) متل له يوې داسي پېښې او تصادف څخه را منځ ته کېږي چې د خلکو ذهن ته د عقلي درايت او يا عملي حکمت تجربه او نتيجه ورکوي. د دغو تجربو يو شمېر د خلکو په

خپل وطنه، گل وطنه

خلاق ذهن کې د یوې ټولنیزې مقولې او پدیدې حکمت او یا د هغې هغه لیدلوری او اغېز بیانوي چې ټولنیز فراست تایید کړي دي.

ښاغلی همت چې په پښتو ادب کې پراخ ورود لري، د خپلو گڼو مشاغلو باوجود له پښتو فولکلور سره د عاشقانه لېوالتیا له مخې د یو شمېر پښتو متلونو په باره کې هغه کیسې او وړاندېښې راټولي کړي دي چې د متلونو د را منځ ته کېدو مبدأ او ټولنیز علت بیانوي.

که څه هم د متلونو تر منځه داسې افراد هم شته چې د هغوی په شان ورود کې د بېلابېلو راویانو تر منځ اختلاف موجود دی، خو فولکلوري ژانرونه او ورسره متلونه چې د پیدایښت ناټاکلی زمان لري، کېدای شي چې د یوه قوم د جلا نسلونو او قومونو په همخولو کې د دودونو او روایتونو د اختلاف په سبب او یا د نورو ټولنیزو عواملو له کبله دغه اختلافونه او توپيرونه را منځ ته شوي وي.

دا اختلافونه تش په متلونو کې نه، بلکې په ټولو فولکلوري ژانرونو او اساطیري روایاتو کې لیدل کېږي. کوم څه چې په دې مرحله کې زموږ فرهنګي هویت او ملي ادب ضرورت ورته لري هغه دا دی چې باید فولکلورونه د هر راز روایتی توپيرونو او اختلافونو باوجود کشف، راټول او په علمي طریقه د علمي څېړنې لپاره تنظیم او زېرمه شي.

فولکلورونه د راټولولو خپل خاص میتود لري، هغه دا دی چې کله یو متل یا یوه لنډۍ له چا څخه اورو او هغه لیکو، نو باید د راوي نوم، د پلار نوم، تېر، عمر، سیمه، د سواد کچه او د ثبت تاریخ هم ورسره ولیکو، د دې تر څنګ باید په فولکلور کې د راوي د لهجې ټول خصوصیات هم ثبت شي.

خپل وطنه، گل وطنه

په افغانستان کې چې تر اوسه د فولکلور په راتولولو کې خومره کار شوی دی، دغه میتود ته هېڅ پام نه دی شوی، خو له نېکه مرغه همت صاحب په خپل کتاب (خپل وطنه، گل وطنه) کې د متلونو کیسې په علمي او عصري میتود راتولې کړې او تر ډېره بریده یې د فولکلور نړیوال او علمي میتود مراعت کړی دی، زه هیله لرم چې باید په دې برخه کې نور هم دقت وشي او هغه نور خصوصیات هم په پام کې ونیول شي چې له همت صاحب څخه پاته شوي دي .

زما هیله دا ده چې پخوا تر دې چې د پښتو د فولکلوري ژانرونو سیمه ییزې غني زېرمې د راروانو بدلونونو او دودونو په وجه، له هغوی څخه د نویو نسلونو د پردې کېدو له کبله مړوي او لا درکه شي، باید د ثقافت د سیمې د کار کوونکو په همت، له ور کې او هېرې څخه وژغورل شي .

همت صاحب د خپلې ملي خواخوږۍ په خاطر د افغانستان د معنوي پانګې د بې مزده راتولولو لپاره خپله وطني، انساني او ذمه واراننه ونډه ادا کړې ده، زه دده لپاره اوږد ژوند او د گران افغانستان د خلکو په خدمت کې لا بری غواړم او د هیواد له زلمیو ثقافتیانو څخه هیله کوم چې د افغاني فولکلورونو په راتولولو، خوندي کولو او ارشیف کولو کې هغه گټوره او مهمه ملي دنده سر ته ورسوي چې زموږ او زموږ له اسلافو څخه نیمگړې پاتې شوې ده .

و من الله التوفيق

اکاډمسين سلیمان لایق

کابل، د کب ۲۵ نېټه، ۱۳۹۲ ه ش

د متلونو پر کیسو یوه بله کیسه

متلونه د ملتونو د ملي تجربو، عملي نتيجو او فکري نچوړ دی او د خلکو د خولو هغه سپېڅلي، پاکي، معنی دارې او لويې لويې، خو لنډې لنډې جملې دي چې د ولس د ثقافت، فرهنگ، علم او پوهې د کروړو ژوندی نمونې او د ولسي پوهانو د لوړو افکارو نماینده گان دي.

متلونه د ولسونو د ملي ژبو په بليغو او فصیحو جملو کې خوندي کېږي او د خپل فکري او ادبي ارزښت له امله د دې ملتونو د افرادو په سینو او حافظو کې ساتل کېږي او بیا خوله پر خوله له یوه نسل نه بل نسل ته لېږدي او خلک یې د ورته پېښو او حالاتو د تائید یا تردید له پاره وایي.

په دې ترتیب هر متل د پاڅه فکر او پخې ژبې مجموعه ده چې د ولسونو له شفاهي فرهنگ سره اړه لري او له کومه وخته چې په دوو وروستیو پېړیو کې په نړۍ کې د فولکلور او ولسي کلتور اهمیت ته پوهان متوجه شوي او د راغونډولو له پاره یې ټولني او اکاډمي جوړي شوي، نو د نورو فولکلوري توکیو تر څنگ د متلونو راټولو، لیکلو او خوندي کولو ته هم پام اوښتی دی.

د ملتونو متلونه په کتابونو، رسالو، کېستونو او نورو کې چاپ او خوندي شوي او راز راز تشریحي، تفسيري، تحلیلي او حتی د ملتونو د متلونو پرتلیزې څېړنې شوي او دا قیمتي ملغلرې او الماس خوندي شوي چې د پوهې او استناد غوړونو ته د قیمتي ملغرو په توگه وراچول شوي دي.

خپل وطنه، گل وطنه

د هر ملت متلونه د دوی د خپلو ژبو په چوکاټ کې خپلې بسکلاوي او ځانگړنې لري او له فکري صلابت سره ژبنی سلاست، فصاحت او بلاغت هم لري. پښتو متلونه هم ډېر لرغوني او پخواني دي چې زموږ د نیکونو غوره، قیمتي، تللي، او پخې ویناوې پکښې خوندي شوي او د زمانې په پورې کې تر مور پورې رارسېدلي دي.

متلونه په ټولنه کې د منطق او استدلال له پیدایښت سره سم د منطقي کلیو او پخو فکري لاسوندونو په توگه را منځ ته شوي چې د گړني ادب یوه خوږه او پخه برخه ده او له زرگونو کلونو راهیسې پر پښتني ټولنه حکومت کوي، د پوهانو او لویانو په سینو کې ساتل شوي او خوله پر خوله رالېږدېدلي دي.

متلونه هر هغه چا چې فکر کولای شوی ویلي دي، لکه د لنډیو غونډې مشخص ویونکی نه لري، د سینو په خزانو کې ساتل شوي او خوله پر خوله رالېږدېدلي دي. متلونه هر وخت ویل شوي او ویل کېږي او د ټولو پښتنو د خولو ملغري دي چې د خلکو په حافظو او ذهنونو کې خواږه واړه پراته دي او له موقع سره سم یې وایي او استدلال پرې کوي. متلونه د شکل او عباراتو له پلوه خوندر، لنډ او له فصیحو او بلیغو جملو نه جوړ وي او د فکر له پلوه له موجز او معجز ډول یو لوی او پوخ مطلب پکښې ځای شوی وي.

متلونه له زرگونو کلونو راهیسې په پښتني ټولنه کې ژوند کوي، جوړېږي، خوږېږي، هېرېږي او نوي متلونه یې ځای نیسي، دا عملیه همداسې روانه او پښتني فکري ټولنه پرې ودانه ده.

خپل وطنه، گل وطنه

پښتو متلونه د بڼې له پلوه درې ډولونه لري لکه منثور، منظوم او مسجع متلونه دي چې د ټولو په جوړښت کې د ژبې فصاحت، بلاغت او صلابت په نظر کې دی.

خو منثور متلونه دا دي:

- که بانجنې نه خورې، بد مه پرې وایه !

- واښه د سمې خورې هوا د غره لري .

- د ښو غوښو ښه ښوروا وي .

- تر سره گټه تود تاوان ښه دی !

خو منظوم متلونه:

- ارمان به کړې هلکه، بیا به نه مومي ادکه

- من خورم چارک گټم، بي بي درخُم که نه درخُم !

- سل روپۍ پور که، د اختر شپه پر کور که

- دوې گوتې يې تورې کړې، پر ما خوارې يې پورې کړې .

خو مسجع متلونه:

- ارزان بي علت نه وي، گران بي حکمته .

- بخت په ټنډه دی، نه په منډه .

- پر خُمکه سيوری نه لري، پر اسمان ستوری .

- اسان يې په سوو گټي، مېړونه يې په خولو .

خپل وطنه، گل وطنه

متلونه پر دې وېش علاوه نور په زړه پورې ډولونه هم لري چې يو يې هم تمثيلي متلونه دي. دا متلونه يوه موضوع د ډيالوگ په بڼه په خپله غږه کې رانغاړي او اورېدونکي ورجذبوي لکه د يوې ډرامې ننداره چې کوي.

د دې ډول متلونو څو نمونې دا دي:

(۱):

- چېرته ځي؟

- د دښمن کره

- ولي؟

- دوست مې هلته دی.

دا متل هغه وخت ويل کېږي چې يو چا په بدو کې خپله خور او لور ورکړې وي او بيا يې په پوښتنه پسې ځي.

(۲):

- مورې خرڅوم دي!

- څنگه؟

- داسې چې څوک دې نه اخلي

(۳):

- ابا اوبو يووړ!

- ويل ابا څه کوي چې غاړې غرونه يې يووړل.

(۴):

- اموخته خور ښه دی که ميراث خور؟

خپل وطنه، گل وطنه

- ويل اموخته خور .

تلمیحي متلونه د متلونو يو بل ډول دی چې د يوې پېښې، يوې واقعي، يوه ځای يا يوې اسطوري ته اشاره پکښې شوې يا يو مشهور نوم پکښې راغلی وي لکه دا متلونه:

- اتنه وړان شې چې امرالدين دې نارې کوي .

- پر پچه وخت کشمير يې وليد .

- خوشال خټک، په درنو دروند په سپکو سپک .

په دې لړ کې کيسه ييز متلونه چې اوس ورته د متلونو کيسې هم وايي هغه متلونه دي چې له يوې کيسې نه راز پرېدلې او له يوې کيسې سره تړلي وي . دا متلونه هم ډېر زيات دي او کار هم پرې شوی دی چې ستاسو په لاس کې کتاب هم همدا کيسه ييز متلونه يا د متلونو کيسې دي چې د پښتو ژبې ځوان او هڅاند ليکوال عبدالنافع همت، همت کړی، زحمت يې گاللی او په لسگونو داسې متلونه يې راغونډ کړي چې له کيسو څخه راز پرېدلې او ده يې د کيسو د رښتينولۍ له پاره ډېر زيار گاللی او له باوري کسانو نه يې راټولي کړي دي .

تر دې وړاندې هم په دې برخه کې کار شوی او د متلونو د کيسو څو مجموعې راغونډې شوي او چاپ شوي دي لکه:

- د متلونو کيسې، دوه ټوکه، ښاغلی ابوالخير ځلاند .

- د ملغرو امبل، ښاغلی ولي محمد ولي .

- د متلونو کيسې، دوه ټوکه، ښاغلی موسی زی .

- د متلونو کيسې، ښاغلی نصرالله زرمتمی .

خپل وطنه، گل وطنه

- خبره له خبرې پیدا کېږي، ښاغلی علم گل سحر .
دوی ټولو هڅه کړې چې کیسې یې یو له بل سره ورته نه وي او هر یو خپله کیسه
او خپل راوي لري .

ما چې د ښاغلي همت کیسې ولوستې، اکثره یې داسې کیسې او متلونه دي چې
له پخوا څخه په خلکو کې موجود وو، خو دده راویانو له وروستیو کسانو سره تړلي
او نوي کړي یې دي .

دا ډول خوځښت او حرکت له پخوا څخه په فولکلور کې موجود دی چې د
فولکلوري توکیو د زمانې او مکاني پراختیا او خپرېدو په لاره کې ډېره مرسته کوي
او عمر یې اوږدوي . مثلاً یوه لنډۍ، یو متل یا یو بل فولکلوري توکی په کندهار
کې جوړېږي او د کندهار اړوندو سیمو نومونه پکښې وي، خو کله چې دا توکی
ننګرهار ته ولېږدي نو هلته یې مکاني نومونه وربدل کړي او په نوي محیط کې د
نوي ژوند کولو زمینه ورته مساعده شي یا په یوه فولکلوري توکي کې د یوې
سیمې یوې مشهورې پېښې ته اشاره شوې وي، خو کله چې بل ځای ته ولېږدي
هلته د هغې سیمې یوه مشهوره واقعه ورسره وتړله شي او په دې توګه له نوي
محیط سره اشنا شي یا په یوه همداسې فولکلوري توکي کې یو مشهور او سیمه
ییز نوم راغلی وي، په بل ځای کې دا نوم په بل مشهور نوم واوړي او د دې توکي
ژوند اوږد کړي، دا ځکه چې فولکلوري توکي شفاهي ژوند کوي او له محیطي
بدلونونو سره یې ژوند تجدید او اوږدېږي .

د همت صاحب په دې اثر کې راغلي د قاضي غلام متل ۶۴ کاله وړاندې ارواښاد
استاد محمد گل نوري په (پښتو متلونه) نومې کتاب کې خوندي کړی او قاضي

خپل وطنه، گل وطنه

غلام په خپله د امير شېرعلي خان د واکمنۍ پر وخت تېر شوی او همت صاحب دا کیسه په ۱۳۸۹ هـ ش کال کې ثبت کړې ده چې په دې ترتیب دې متل تقریبا یو نیم سل کاله عمر کړی او د روایاتو تجدید اوږد عمر وربخښلی دی.

(انا مړه تبه یې وشلېده). دا هم یو مشهور متل دی چې کیسه یې ځای پر ځای فرق کوي او محیطي تراوونه پیدا کوي. د (انځر او غوښه) کیسه په بېلابیلو ځایونو کې بېلابېل روایات لري، دا کیسه د چای او هندوانې د تضاد په بڼه هم ده او د نورو متضادو خوږو په باب هم ویله کېږي. همدا راز چې بدگرځي، بد به پرځي متل هم ډېر ډولونه او ډېرې کیسې لري.

(که بدې نه کړې بدې چارې، بدی به چا واژه بې لارې) دا له نیکی بدې فولکورې کیسې سره تړلی متل دی چې ډېره په زړه پورې کیسه ده. یا:

کرمیه چې غم نه وي ته غم راوړې، کرمیه په لم غوټه سپرو واوړې. د پټې خان او رابیا د کیسې سره تړلې نارو ده چې د متل بڼه یې غوره کړې ده. اکرم خان د دې کیسې یوېدماشه کردار دی چې د پټې خان ناسکه ورور دی، اوس چې هر څوک ده ته ورته کارونه کوي دا متل ورته ویل کېږي.

په همدې ترتیب که د دې اثر د نورو کیسو په باب په خوره وره پښتونخوا کې پلټنه وشي گڼ او سره بېل روایتونه به یې ترلاسه او تنوع به یې زیاته شي.

همت صاحب د خپل کار له پاره د فولکور ټولونې له عصري اصولو او آرونو څخه کار اخیستی دی، لومړی یې متل راوړی، بیا یې تړلې کیسه په مشرح ډول راوړې، ورپسې یې د دې متل او کیسې د ویلو سیمې ښودلې او په پای کې یې د

خپل وطنه، گل وطنه

خپل راوي نوم راوړی او د کیسې د ثبت تاریخ او نېټه یې هم بنسودلې ده. تر دې وروسته که هر خومره روایتونه ثبتېږي هغه به د دې متل د زماني او مکاني پراختیا له امله وي، نه د یو بل درد له پاره.

له نېکه مرغه اوس پر متلونو باندې د خېړنې نورې لارې هم پرانیستل شوي دي، په دې لړ کې زما مخې ته (د متلونو په لار) نومي کتاب پروت دی چې بساغلي فرهاد علي وسیم یوسفزي لیکلی او په ۲۰۱۰م کال د خیبر پښتونخوا له مردان نه خپور شوی دی. ده په خپل کتاب کې د متلونو د پیدایښت زمينې خېړلي چې د متلونو تر کیسو یې د خېړنې زمينه لږ پراخه ده او د هر متل د پیدا کېدو تعبیر او تفسیر کوي.

همدا راز (متلي بابا) یو بل کتاب هم زما مخې ته پروت دی. په دې کتاب کې لنډې کیسې لیکل شوي چې د هرې کیسې سرلیک یو متل دی او کیسه د متناظرو متلونو په راوړلو سره خوندوره شوې او په دې ترتیب په هره کیسه کې په لسهاوو نور متلونه راغلي دي.

د همت صاحب پر کتاب باندې تبصره کې مې د دې کتابونو یادونه ځکه وکړه چې همت صاحب د خپل کتاب په لیکلو کې ډېر زیار گاللی او د متلونو په ملغلرو کې یې پخه لاره موندلې او زړه ته یې ورننوتلی دی، دی کولای شي چې پر متلونو خپل کار ته دوام ورکړي او د پښتني متلونو نورې زمينې هم وڅېړي، وبې څېړي او په دې لاره کې نوي ډگرونه فتح کړي.

د همت صاحب د لیک ژبه ښه او روانه ده، خو تر ډېره بریده یې هڅه کړې چې په کندهارۍ لهجه یې ولیکي. په فولکورې خېړنو کې د یوې لهجې کارول عیب

خپل وطنه، گل وطنه

نه دی، خو په دې شرط چې ګونکې برخې یې په معیاري ژبه تشریح شي او خصوصاً کله چې لهجه ژبډودیز وړانې پېښوي او ګرامري قاعدې ماتوي بیا نو عامه ژبه کارول په کار ده.

دردونه ډېر دي، خبره پر بله را نه ولاړه، بیرته راځم د همت صاحب همت او دده (خپل وطنه، گل وطنه) کتاب ته چې په فولکورې څېړنو کې د خاص ارزښت او مقام وړ دی، زه په خپل وار مبارکۍ ورکوم او نور بریالیتوبونه یې غواړم.

په درنښت

څېړندوی حبیب الله رفیع

د افغانستان د علومو اکاډمۍ سلاکار

۱۳۹۲/۹/۲۴ هـ ش کال

انځر او غوښه بد نه سره وړي، ملنگ له منځه وړي

وايي چي يو ملنگ د کلي تر څنگ په کوډله (جونگره) کي اوسېده. دی به هر ماڅيگر کلي ته راته او خیر به يې ټولواوه. يوه ورځ يوه کور لږ پخه کړې غوښه ورکړه، ملنگ غوښه واخيسته او په کچکول کي يې واچوله، وروسته يوه بل کور لږ تازه انځر ورکړه، ملنگ انځر هم واخيسته او له غوښي سره يو ځای يې په کچکول کي واچول، کچکول يې غاړي ته واچاوه او خپلي کوډلي ته ولاړ. کله چي ماخوستن سو، نو ملنگ اول غوښه او ورپسې يې انځر وخوړل. نیمه شپه وه چي پر نس يې درد سو، درد يې وار په وار پسي ډېرېده چي اخير بيخي له ولاړو ولوېد. شپه تېره سوه، په سبا ملنگ کلي ته نه ورغی او وری تری په خپله کوډله کي پروت و.

ملنگ په کلي کي يو انډيوال درلود چي کله به يې ملنگ کور ته ورته او کله به دی د ملنگ کوډلي ته ورته او د زړه خواله به يې سره کول. د انډيوال يې پام سو چي ملنگ نن کلي ته نه دی ورغلی، په زړه کي يې وروگرځېده چي ملنگ ته خامخا يو څه ورپېښه ده چي نن کلي ته نه دی راغلی، هغه و چي د ملنگ د پوښتني لپاره روان سو.

کله چي د ملنگ کوډلي ته ور ننوت، نو گوري چي ملنگ ناروغه پروت دی او د گېډي له درده اړخ پر اړخ کيږي. انډيوال وپوښتل چي ملنگ پاچا څه دي خوړلي دي چي پر نس دي درد دی؟ ملنگ ورته وويل چي انځر او غوښه مي خوړلي دي، انډيوال يې وويل: بس بس پوه سوم، همدې انځرو او غوښي ناروغه کړی يې،

خپل وطنه، گل وطنه

کاشکي انځر او غوښه دي يو ځای نه وای سره خوړلې، انځر او غوښه خو تر خپل منځ بد سره وړي. ملنگ په زگېروي ورغبرگه کړه: نه داسي خبره نه ده، که يې بد سره وړلای نو په کچکول کي به يې جنگ سره کړی وای، انځر او غوښه بد نه سره وړي، ملنگ له منځه وړي.¹

يادونه:

دا متل په کندهار او جنوبي پښتونخوا کي ډېر ويل کېږي. کله چي يو څوک د کومي دسيسې او توطيې قرباني سي يا د مشکل اصل عامل يو شی او خلک بل څه فکر کوي نو خلک دا متل وايي.

¹: دا کيسه مي په کوچنيوالي کي له خپل پلار څخه اورېدلې ده. (ع، همت)

اوره خيسته ميشته كړي، منت پر تناره كړي¹

وايي چي پر يوې مور خپله لور ډېره گرانه وه او خورا يې نازوله، مېړه به يې ورته ويل چي دې نجلی ته اوس لا د کور لږ کار په لاس ورکوه چي زده يې کړي، سبا چي پېغله سي او د مېړه کور ته ولاړه سي نو هيڅ کار به يې نه وي زده، بنځي يې دا خبره نه ورسره منله ويل به يې چي دا دی زه ټول کارونه کوم، څه ضرورت دی چي دا کار وکړي.

مياشتي او کلونه تېر سول او نجلی پېغله سوه، بنځي به د کور ټول کارونه خپله کوله، خو لور ته يې هيڅ کار په لاس نه ورکاوه. مېړه يې ورته وويل چي اوس نجلی پېغله سوې ده، بايد چي د کور له کارونو سره بلده سي، همدا يې وخت دی چي ځيني کارونه په لاس ورکړي، سبا چي د مېړه کور ته ولاړه سي کارونه به

¹ : دلته (خيسته ميشته) د گرامر له مخي تکراري ترکيب نه دی لکه کورمور، هلک ملک، سپړی مړی، بلکي د ډوډی لپاره د اورو چمتو کولو يوه ځانگړي پړاو ته اشاره ده. په کندهار او شاوخوا ولايتونو کي هغه ډوډی چي پر تبخي (تبی) پخپري اوږه يې په دوو پړاوونو کي چمتو کيږي. لومړي پړاو ته يې (اغزل) يا (اخنبل) وايي. په دې پړاو کي له اورو سره يوازي اوبه او مالگه گډېږي او د کاشين يا تالی سر په پړينگي (د اورو دسترخوان) يا تغير تړل کيږي. يو يا دوه ساعته وروسته له همدې خيسته کړيو اورو سره نوري اوبه هم گډېږي، کله چي اوږه بڼه سره گډ سي په سوکانو کلک کلک وهل کيږي چي پاخه سي، لکه د دېوال لپاره چي خټه پخپري دغسي اوږه هم په سوکانو وهل کيږي چي کلک او پاخه سي. د اورو چمتو کولو دې پړاو ته (ميشتهدل) ياني په سوکانو وهل وايي. د اورو اغزل اسانه کار دی او خاص مهارت نه غواړي، خو مشتهدل خاص مهارت غواړي چي دا پړاو د ډوډی پر پخولو خورا ډېر اغېز لري.

خپل وطنه، گل وطنه

څنگه کوي؟ ښځي به ورته ويل چي خیر دی اوس لازه ځوانه یم او کار کولای سم، پر پرده چي یو څو ورځي هوسا تېري کړي، که د مېړه کور ته ولاړه هسي هم کار ته مجبوره ده.

د نصیب کارونه دي نجلۍ واده سوه او د خسرگنۍ د کور ټول کارونه ور دغاړي سوله، خوابني چي به يې هر کار په لاس ور کړ د دې به نه و زده، د نجلۍ د بې کارۍ او تمبلۍ اواز په ټوله خسرگنۍ کي خپره سوه، د نجلۍ په باره کي د ښځو خبري ورځ په ورځ ډېر بډې، آن دا چي داسي وخت هم راغی چي ښځو به مخامخ پېغورونه ورکول. خوابني يې مجبوره سوه چي د کور نور کارونه په خپله وکړي، دې ته يې يوازي ډوډۍ پخول وروسپارله، ورته وې ويل چي لومړی ډوډۍ پخول زده کړه بيا به نور کارونه هم په لاس درکړم.

څرنگه چي نجلۍ تر دې مخکي ډوډۍ نه وه پخه کړې، نو تل به يې ډوډۍ سوځلې، بلمنگه (بې مالگي) تروه او يا پتيره به وه. نجلۍ به د ځان خلاصولو لپاره ډول ډول پلمې جوړولې، کله به يې ويل چي اوږه خراب دي، کله به يې ويل چي بوتې لاندې او کله به يې ويل چي تنور خراب دی.

يوه ورځ يې مېلمانه درلودل، کله چي نجلۍ اوږه ميشتول (لندول) نو خوابني يې ورته وويل چي لوري دا اوږه دي ډېر خيسته ميشته کړي دي، سمه ډوډۍ نه ځني پخېږي، خو نجلۍ يې خبره و نه منله او له هماغه اوږو څخه يې ډوډۍ پخه کړه. مېلمنو ته چي يې راوږه، نو نيمه اومه او نيمه سوځلې وه.

د نجلۍ خوابني او مېړه د مېلمنو په مخ کي سخت وشرمېدل، خو هغه مهال يې څه و نه ويل. کله چي مېلمانه ولاړل، نو مېړه يې پر نجلۍ سوتی راواخيست او

خپل وطنه، گل وطنه

داسي سخته يې وډبوله چې پوستکي يې ورواړوله، ويل يې کوچنۍ خونه يې، ته به کله ډوډۍ زده کوي، دا هم ډوډۍ ده چې تا پخه کړې ده؟ ته خو په شرم نه پوهېږي، د مېلمنو په مخ کي دي زمور پزه راپرې کړه.

نجلی چې هم خورېدله او هم شرمېدله د ځان خلاصولو لپاره دا پلمه جوړه کړه چې تنور خراب دی. خواښې يې زوی ته مخ ورواړاوه او ورته ويې ويل: زويه تنور سم دی، اصلي خبره دا ده چې اوږه يې سم نه وه اغړلي. بيا يې خواښي په لغز او پېغور وويل: دا تمبله تل بېځايه پلمې کوي، اوږه خيسته ميشته کړي، منت پر تناره کړي.

يادونه: دا متل د کندهار او جنوبي پښتونخوا په ښځمنو کي ډېر ويل کېږي. کله چې يو څوک په تېره بيا ښځه تمبله او يا بې کفايته وي، غواړي چې خپله بې کفايتي پته کړي او ددې هدف لپاره خپله ملامتيا پر اسبابو او وسايلو ور اچوي، نو نوري ښځي دا متل وايي.¹

(۱) دا کيسه مي په (۱۳۹۰ ش) کال د ليندۍ د مياشتي پر اوومه نېټه د کندهار ولايت، ارغنداب ولسوالۍ د (ده سبزي) کلي له يوې سپين سري ښځي څخه اورېدلې ده. (ع، همت)

اشه اشه بابا اشه، قاضي غلام (۱) غوندي غمخور لري

وايي چي يوه ورځ قاضي غلام له محكمې څخه كور ته روان و، گوري چي د سماوار مخ ته يو خر تړلی او خورا دروند بار پر تړل سوی دی. د قاضي غلام زړه پر خره وسوځېد او پوښتنه يې وكړه چي دا خر د چا دی؟ يو چا ورته وويل چي خاوند يې په سماوار كي ناست دی. قاضي غلام د خره خاوند را وغوښت او ورته ويې ويل چي ولي ظالمه! خپله په سماوار كي ارام ناست يې او خر بېچاره دي دومره په تكليف كړی دی؟ كه وايي چي د بار لپاره وي دا هم سمه خبره ده، اوس خو دي خر بې ضرورت ته په تكليف كړی دی.

د خره خاوند بې ځوابه پاته سو او سترگي يې كښته واچولې. قاضي غلام پوليسو ته وويل چي دی ونيسئ، د خره بار پر واچوئ او خره ته شپيشتي

(۱) قاضي غلام محمد چي په قاضي غلام سره شهرت لري په كندهار كي يو ډېر عادل شخصيت تېر¹ سوی دی. دی دومره عادل قاضي و چي دده له لاسه خلكو پر حيواناتو هم ظلم نه سواي كولاى. اوس هم په كندهار ښار كي يوه كوڅه دده په نوم يادېږي چي (قاضي غلام دانه) يې بولي. دده د عدل او انصاف په باب په كندهار كي خورا ډېري كيسې ويل كېږي.

قاضي غلام محمد د امير شېرعلي خان د پاچهۍ په وخت كي ژوند كاوه او پر عدالت سربېره يې په علم كي هم ډېر شهرت درلود، ان دا چي نامتو عالم او سياستوال علامه سيد جمال الدين افغان به يې كورته راته. (ع، همت)

خپل وطنه، گل وطنه

(ريشقه) ور واچوئ، كله چي خر مور سو نو بيا له سړي څخه بار ليري كړئ. پوليسو هم سړی را ونيو او د خره بار يې پر واړاوه. څرنگه چي بار دروند و، نو د سړي مخ سور واوښت او خولې پر راماتي سوې. قاضي غلام ورته وويل چي څنگه اوس خو پوه سوې چي بار څومره دروند او څومره ځوروونكی دی؟

كله چي سړي توبه وايسته، نو قاضي غلام ورته وويل چي اوس څه ولاړ سه، خو پام دي وي چي بيا پر خره ظلم و نه كړې. په خلكو كي اوازه گډه سوه چي قاضي غلام يوه سړي ته له خره سره د ظلم په وجه داسي سزار وركړه، تر دې وروسته د كندهار خلكو انسانان خو څه كوې چي له ډار او وېري يې پر حيواناتو هم ظلم نه سواى كولاى.

يوه ورځ يو سړی له خپل بار كړي خره سره كندهار ښار ته ولاړ، تر يوه څه مزله وروسته خر يو ځای ودرېد، خاوند چي يې هر څومره اشه اشه ورته وويل خر بيا هم له ځايه و نه ښورېد، سړي له ډاره خر په لښته نه سواى وهلاى، ويل داسي نه وي چي پوليس مي وويني او قاضي غلام را خبر كړي، اخر يې په كنايه او لغاز خره ته وويل: اشه اشه بابا اشه، قاضي غلام غوندي غمخور لري.¹

يادونه: دا متل په كندهار او جنوبي پښتونخوا كي ډېر ويل كېږي. كله چي يو څوك له كومي ستونزي سره مخ سي او مقابل لورى يې په ظاهره كمزورى، خو د

(۱) دا كيسه مي په (۱۳۸۹ ش) كال د جدي د مياشتي پر دوولسمه نېټه له ښاغلي سيد عبدالحى اغا څخه په موبايل كي اورېدلې ده. ښاغلى عبدالحى اغا د كندهار ولايت، ارغنداب ولسوالۍ د ناگان د كلي اوسېدونكى دى. (ع، همت)

خپل وطنه، گل وطنه

پردي تر شاد کومي غښتلي قبيلې، شخص يا حکومت ملاتړ ولري، نو خلک د خپلي ناورسي بنوولو لپاره دا متل تېروي.

انا مړه سوه تبه يې وشکېده

وايي چې يوه بوډۍ له ډېره وخته راهيسي ناروغه او تل به يې تبه وه، هر څومره دارو درمل چې يې وخورل جوړه نه سوه. يو چا ددې بوډۍ لمسيانو ته وويل چې انا مو په صندلۍ کې پټه کړئ چې بڼه خوله وکړي، که خدای کول همدا خوله يې جوړوي. کله چې لمسيانو انا ته د خولې وويل نو انا ويل زه اوس هم د تبي له لاسه سوځم او تاسي خوله راکوئ؟ لکه چې وژنئ مي که څنگه؟ لمسيانو يې ډېري زارۍ ورته وکړې چې دا کار ستا په خير دۍ، په دې ډول جوړېږي، نيم ساعت تکليف پر ځان تېر کړه د تل لپاره به جوړه سې، لنډه دا چې انا يې په دې ډول علاج راضي کړه.

لمسيانو يې انا په صندلۍ کې بڼه پټه کړه، دوی د صندلۍ د تلک (پرستن) پر څنډو کښېناستل چې هم صندلۍ يخه نه سي او هم انا له صندلۍ څخه را و نه وځي. انا ډېري نارې وکړې چې د خدای لپاره مړه سوم ايله مي کړئ، خو لمسيانو يې ويل مه يې ايله کوئ. انا يو څو دقيقې چيغي وکړې، خو وروسته ارامه سوه. لمسيانو سره وويل چې انا ارامه سوه. مشر لمسي يې وويل چې په زوره خبري مه کوئ چې انا ويده سي، دا ډېر وخت دومره بڼه نه وه ويده سوي. بس انا يې همداسي په صندلۍ کې پرېښوول او دوی بلي خونې ته ولاړل.

خپل وطنه، گل وطنه

کله چې د ډوډۍ وخت راغی، نو یو لمسی ورغی چې انا راوینښه کړي، گوري چې انا لکه بانجنې تکه شنه اوبښې او وختي لا مړه سوې ده. لمسیان یې حیرانی واخیستل چې مور خو ویل انا به په دې ډول جوړه سي دا خو مړه سوه. یو لمسی یې ولاړ چې گاونډیان خبر کړي او نور لمسیان یې سر ته کښېناستل.

په دې وخت کې د انا کوچني لمسي د انا پر تندي لاس کښېښود او مشر ورور ته یې په خوشالی وویل: لالا! د انا تبه وشکېده، دا دی ته یې وگوره بدن یې یخ دی. مشر ورور ته یې درد ورغی او کشر ورور یې یوه کلکه چپلاخه (خپېره) وواکه او په درد یې ورته وویل: بدبخته د انا تبه نوره څه کوو؟ انا مړه سوه او ته وايې چې تبه یې وشکېده؟

یادونه:

دا متل په ډېرو پښتني سیمو کې ویل کېږي. کله چې یو کار په ډېرې ستومانۍ او سترې پای ته ورسېږي او نور نو خلک نه غواړي چې پر دې موضوع بحث کوي، نو دا متل وايي.¹

¹ دا کیسه مي په کوچنيوالي کې له خپلي مور څخه اورېدلې ده. (ع، همت)

افسوس شالماره (1) پای دي پر ټنډه خره تمام سو

وايي چي يو سوداگر به تل په کندهار کي د شالمار مېلې ته ورته او خورا بڼې خاطرې يې ځني درلودې. په دې وخت کي سوداگر د کاروبار لپاره هندوستان ته ولاړ او څو کاله هلته پاته سو، کله چي بيرته کندهار ته راغی نو شپې او ورځي يې شمېرلې چي کله به د شالمار د مېلې وخت راسي چي دی ورسې. هغه و چي د مېلې وخت راغی او سوداگر په پخواني شوق او مينه د شالمار مېلې ته ولاړ، گوري چي د شالمار مېله ځای ډېر کوچنی سوی دی، نه هغه لوبې او ساعتېری سته او نه هم د پخوا په شان ډېر ځوانان ليدل کېدل، يوازي يو څو هلکانو په يوه خر میدان کي د (ټنډه خره) ² نومي لوبه کوله. سوداگر ډېر خواږدی سو، تر خوله

¹ (۱) شالمار يا شاليمار په کندهار کي يوه تاريخي مېله ده چي د لوی احمدشاه بابا په وخت کي شروع سوې او اوس يې پاڅور (پاته برخه) د بابا صاحب مېله نومېږي. بابا صاحب د کندهار ښار شمال ته د يوه صوفي شخصيت زيارت دی. دا زيارت په (لنګر) نومي کلي کي جوړ سوی چي دارغنداب ولسوالۍ مرکز دی. څرنگه چي د باباولي زيارت هم په دې کلي کي دی، نو خلک اوس دا کلی بابا صاحب بولي. پخوا به د شالمار مېله څلوېښت ورځي روانه وه چي په نوروز کي به شروع پيل او بيا به يې څلوېښت ورځي دوام کاوه.

² (ټنډه خره) يوه ولسي لوبه ده چي په کندهار او جنوبي پښتونخوا کي رواج لري.

خپل وطنه، گل وطنه

يې سوړ اسوېلی وخت او ويې ويل: افسوس شالماره پای دي پر ټنډه خره تمام سو. (۳)¹

يادونه: دا متل په کندهار او جنوبي پښتونخوا کي ډېر ويل کېږي. کله چي يو کار، يو ارزښت او يا يو شخص له خپل برم او عظمت څخه ولوېږي او يا د خلکو په نظر کي سپک سي، نو خلک د افسوس په ډول دا متل وايي.

(۳) دا كيسه مي د (۱۳۹۰ ش) کال د وري د مياشتي پر پنځمه نېټه په کابل کي له ښاغلي فضل احمد اغا څخه اورېدلې ده. دی د کندهار ولايت، ارغنداب ولسوالۍ د ناگان د کلي اوسېدونکی دی. (ع، همت)

اوبنان بېگار پدله، گیدړه هم خُغاسته، ویل پوښتنه نسته

پخوا چې موټر نه و، نو حکومت به د کار لپاره اوبنان، فیلان، اسان، خرونه او نور هغه حیوانات بېگارول¹ چې بار یې وړای سوای. یوه ورځ حکومت اوبنان بېگار کړي ول، عسکرو چې به هر ځای اوبن لیده، نو هغه به یې نیوه او کار ته به یې استاوه.

ځنگلي او کورني اوبنان ډېر وار خطاول، که څه هم حکومت اوبنان بېگار کړي ول، خو ټول حیوانات وېرې اخیستی و، ویل داسې نه وي چې حکومت د اوبنانو سره دوی هم بېگار کړي، لنډه دا چې په سمه، غرونو او ځنگلونو کې منډي ترې شروع وې، هر حیوان هڅه کوله چې ځان یو ځای پټ کړي.

یوه گیدړه هم ډېره وار خطاوه او منډيې وهلې، یو چا پوښتنه ځني وکړه چې گیدړي خدای دي یې خیر کړي، ولي دومره وار خطا یې؟ گیدړي ورته وویل چې حکومت اوبنان بېگاروي. سړي په خندا ورته وویل: حکومت خو اوبنان بېگاروي، ته ولي داسې وار خطا یې؟ گیدړي په ناهیلۍ او ناامیدۍ ورته وویل: هی وروړه، نه قانون سته او نه پوښتنه، بس گډوډي ده، داسې نه وي چې یو څوک حکومت ته ووايي چې دا هم د اوبن بچی دی، په دې گډوډۍ کې یې په چا سپینوې چې زه د اوبن بچی نه، بلکې گیدړه یمه.

¹: کله چې حکومت له مزدوری او امتیاز پرته په زور یو څوک یا د هغه موټر یا بله وسیله کار ته بوځي بېگار بلل کېږي.

خپل وطنه، گل وطنه

سړي ته خندا ورغله او پر خپله لاره ولاړ، خو گامه وروسته یو سړی په مخه ورغی، ویل خدای دې خیر کړي ولي خاندې؟ سړي د گیدړي کیسه ورته وکړه، له دې پېښي وروسته چې به کوم سړی بېخایه وار خطا و، نو خلکو به ویل چې: اوبناب بېگار بدله، گیدړه هم خُعاسته ویل پوښتنه نسته.

یادونه:

دا متل په کندهار او جنوبي پښتونخوا کې ډېر ویل کېږي. کله چې یو څوک ډارن یا بېخایه وار خطا وي، نو خلک دا متل وايي. (1)

(1) دا کیسه مې په (۱۳۶۶ ش) کال له بناغلي مولوي عبدالعلي صاحب څخه اورېدلې ده. دی اصلاً د هلمند ولایت د نوزاد ولسوالۍ و چې هغه مهال د جنوبي پښتونخوا د پنجپای یا محمد خېلو په کیمپ کې اوسېده او د عبدالله بن مسعود (رض) په مدرسه کې د عربي ژبي استاد و. (ع، همت)

خپل وطنه، گل وطنه

اوبه په اوبو، شیدې په شیدو

وايي چي يوه سړي به په شيدو کي اوبه گډولې او بيا به يې په بازار کي خرڅولې. يوه ورځ يې شيدې خرڅي کړې، پيسې يې په هميانۍ (د پيسو کڅوره) کي واچولې او کور ته روان سو. په لاره کي يې گرمي وسوه او خولې پر راماتي سوې، هم هلته نژدې يوه سيند ته ورغی چي پکښي ولمبېري او گرمي يې ورکه سي. هغه و چي کالي يې وايستل او سيند ته ورولوېد. په دې وخت کي يوه بيزو راغله، د پيسو کڅوره يې واخيسته او د سيند پر غاړه يوې ونې ته وخته. سړي چي هر څه چينغي وکړې چي له بيزو څخه د پيسو کڅوره واخلي خو گټه يې ونه کړه. بيزو د پيسو کڅوره خلاصه کړه او پيسې يې راوايستلې، يوه روپۍ به يې د سيند اوبو او بله به يې پر وچه رااچوله، په همدې ډول يې ټولي پيسې له ونې څخه راواچولې. کله چي سړی له سيند څخه راووت نو هغه پاته نيمې پيسې چي بيزو د سيند پر غاړه اچولي وې بيرته راواخيستې، خو ډېره خواشینی و، ويل نيمې پيسې مي له لاسه ووتې. په دې وخت کي يې د ځان خوشالو لو لپاره له ځان سره وويل: څه خير دی، ما خو هم په شيدو کي نيمې اوبه گډي کړي وي، د ابو پيسې ابو يووړې او د شيدو پيسې راپاته سوې، بيا يې وويل: اوبه په اوبو، شيدې په شيدو.¹

1: دا کيسه مي د ۱۳۹۲هـ ش کال ليندۍ د مياشتي پر نهمه نېټه له لعل بادشاه خيالي څخه په ټيليفون کي اورېدلې ده. ښاغلی خيالي د خيبر پښتونخوا مردان سيمي، خيال اباد د فارم کورونو اوسېدونکی دی.

خپل وطنه، گل وطنه

يادونه: دا متل په خيبر پښتونخوا په تېره بيا مردان کي ډېر ويل کېږي. کله چي گټه او تاوان سره پر تله او وروسته يو څه گټه ورته پاته سي نو د ځان ډاډه کولو او خوشاله کولو لپاره دا متل تېروي.

بد ورور په بده ورځ په کار پري

وايي چي د يوه طالب ورور لمونځ نه کاوه، طالب چي به هر څومره نصيحت ورته کاوه ورور يې خبره نه منله. طالب به هره ورځ مور ته ويل چي دا زما ورور ډېر بد سپړی دی، يو توری لمونځ نه کوي. مور به يې هم ډېر نصيحت ورته وکړ چي زويه لمونځ کوه، زوی به يې هغه گړی ښه ورته وويل، خو بيا به يې هم لمونځ نه کاوه.

يوه ورځ د طالب له يو چاسره جنگ سو، مخالف لوری يې ډېر پر زورور و، طالب يې را چپه کړ، يو غټ سوتی يې ورته ونيو او داسي کلک يې واهه چي نارې يې ټول کلي اور بدلې. دطالب ورور له ليري وليدل چي ورور يې يو چا را غوڅار کړی او ډبوي يې.

بس ده هم سمدلاسه ور وځغاستل او هغه نفر يې راونيو، سوتی يې ځني واخيست او ښه يې وډباوه. طالب چي راپورته سو او ورور يې وليد، نو له خپل ورور څخه ډېر خوشاله سو، له ځان سره يې وويل: هر څوک يو ځای لري، بد ورور په بده ورځ په کار پري.

يادونه: دا متل په کندهار او جنوبي پښتونخوا کي ډېر ويل کېږي. کله چي چا ته خپل ورور يا کوم بل خپل بد و ايسي او د ښو هيله يې ځني پرې سي، بيا که

خپل وطنه، گل وطنه

نوموړی شخص ده غوندي د بد شخص مخه ونيسي يا په بده ورځ په بڼه ورسې،
نو دا متل وايي.¹

(۱) دا كيسه بڼاغلي معلم عبدالاحد سرتيف د (۱۳۸۹ ش) كال د ليندۍ د مياشتي پر اوولسمه نېټه په ايميل كې رالېږلې ده. دى د كندهار ولايت، ارغسان ولسوالۍ د (سرتيف كالا) كلي اوسېدونكى دى. (ع، همت)

بې عقل سپری يې دومره په بل نه کوي لکه په ځان

وايي يوې کونډې دوه زامن درلودل چې په ډېر تکليف او خواريو يې لوی کړي وو، کونډې يوه ټوټه ځمکه هم درلوده او د کور ټوله گوزاره يې په همدې ځمکه کوله، کله چې د ځمکو د حاصلاتو وخت سو، نو دومره ډېر ملخ راپيدا سول چې د اسمان مخ يې پټ کړ.

ټول خلک ځمکو او باغونو ته ولاړل چې له خپلو ځمکو څخه ملخان وشړي. د کونډې زامن چې خبر سول نو د پلار ټوپک يې راواخيست او د خپلې ځمکې خوا ته روان سول، کله چې هلته ورسېدل، نو گوري چې ملخانو يې نيم فصل خوړلی دی، د کونډې زامنو ته سخت درد ورغی، يوه ورور يې لښته راواخيسته او څو ملخان يې مړه کړل، په دې وخت کې يې يو ملخ څو واړه په لښته وواهه خو ځني خطا به سو، اخير يې ټوپک راواخيست او پر ملخ يې څو ټکان وکړل، خو ملخ بيا هم ځني خطا سو، په دې وخت کې هغه ملخ راغی او د ورور پر ځيگر (ټټر) يې کښېناست، د کونډې زوی خپل ورور ته اشاره وکړه چې دا دی ملخ زما پر سينه ناست دی، هغه هم ټوپک ورته سم کړ چې ډز سو خپل ورور يې وويشت. کونډه چې خبره سوه، نو په چيغو چيغو يې ژړل. کله چې خلک راغلل او د پېښې پوښتنه يې وکړه نو يوه سپری د خپلو سترگو ليدلی حال ورته ووايه، په دې وخت کې يوه سپين ربري وويل: بې عقل سپری يې دومره په بل نه کوي لکه په ځان.

خپل وطنه، گل وطنه

يادونه:

دا متل په کندهار او جنوبي پښتونخوا کې دېر ويل کېږي. کله چې يو څوک په خپله گټه او تاوان نه پوهېږي او د گټې پر ځای ځان ته تاوان ورسوي، نو خلک دا متل وايي.¹

(۱) دا كيسه مي د (۱۳۸۸ ش) كال د وري د مياشتي پر لومړۍ نېټه له بناغلي عبدالحې څخه چې په حاجي لالا شهرت لري اورېدلې ده. دى د كندهار ولايت، ارغنداب ولسوالۍ د لويي منارې د كلي اوسېدونكى دى. (ع، همت)

بن که له کوچو هم جوړه سي، خواره دي سي

يوې ښځې ته به تل خپل مېړه ويل چې زه بله ښځه کوم، خو د دې زړه ته نه لوبده چې مېړه دې بله ښځه وکړي، هغه و چې په ډېره بې پروايي به يې مېړه ته ورغبرگه کړه: خدای دي تا دومره نر کړي چې همدا نن بله ښځه وکړي. کله چې به سړي د بلې ښځې نوم ياد کړ نو دې به همدا يوه خبره ورته کوله.

خو کاله تېر سول، خو ښځې اولاد پيدا نه کړ، مېړه يې غوښتل چې د اولاد لپاره بله ښځه وکړي، پخوا به يې په ټوکو ويل چې بله ښځه کوم، خو اوس يې رښتيا غوښتل چې بله ښځه وکړي، آن دا چې پټ پټ يې پوښتني کولې چې ځان ته نجلۍ خوښه کړي. ښځه چې د مېړه په نيت پوه سوه، نو ډېره وار خطا سوه، کله چې به يې مېړه وويل چې بله ښځه کوم، نو د دې بڼه به والوته، اوس يې نو نه هغه د پخوا زړه ورتوب پاته و او نه بې پروايي.

ښځې به شپه او ورځ له ځان سره دا فکر کاوه چې که مېړه يې بله ښځه وکړي د دې به څه حال وي؟ کله به يې ويل چې بن په ما هيڅ هم نه سي کولای، کله به وېري واخيسته چې که بن يې پيدا کړه، نو ژوند به يې ډېر تريخ سي. اخير يې له ځان سره وويل چې مېړه يې نن وي که سبا بله ښځه کوي، ښه به دا وي چې دا اوس لا له بني سره ځان عادت کړي، هغه و چې کوچي (کوچ) يې راواخيسته، يوه ناوکۍ (نانځکه) او يو زوم يې ځني جوړ کړل، پر ناوکۍ يې د خپلي بني او پر سړي يې د خپل مېړه نوم کښېښود، په ناوي او زوم يې ښايسته کالي واغوستل او

خپل وطنه، گل وطنه

څنگ پر څنگ يې سره کښېنول، ځای يې داسې ورجوړ کړ لکه د دوی آئینه
مصحف چې وي، چمبه (دايره) يې راواخيسته او بدلي يې ورته شروع کړې، بس
داسې يې وگڼل چې دا زومگی په رښتيا د دې مېړه او ناوکۍ يې بن ده.
په دې وخت کې يې تر خوله يوه لويه چيغه ووته، دايره يې له ځمکې وويشته، د
کوچو څخه جوړه سوې ناوکۍ يې په لاس کې سره ومروړله او په درد يې ورته
وويل: بې شرمې تابل سرپيدا نه کړ چې زما له مېړه سره دي واده وکړ؟ ته نه
وې خبره چې دا سپړی زما غوندي ځوانه او بنايسته ښځه لري؟ ستا څه خيال و
چې ته به زما له لاسه پر ارامه ژوند وکړې؟ ته ودرېره زه به اوس درسره جوړه
سم. له دې سره سم يې د کوچو ناوکۍ راواخيسته او اور ته يې واچوله، کله چې
ناوکۍ په اور کې ښه ويلې سوه، نو دې له ځان سره په خدا وويل: بن که له
کوچو څخه هم جوړه سي، خواره دي سي.
يادونه:

دا متل د کندهار او جنوبي پښتونخوا په ښځو کې ډېر ويل کېږي. کله چې يوه
ښځه د بني ځينې ښه اړخونه وايي او يا يې هدف دا وي چې ځينې ښې بني هم
سته، نو بله ښځه چې له دې نظر سره جوړه نه وي، دا متل وايي.¹

¹ (۱) دا كيسه مې په (۱۳۸۵ ش) کال له خپلې ميرمنې څخه اورېدلې ده.

خپل وطنه، گل وطنه

پکه دا دي لا بله سپکه !

وايي چي يو چا خپل کور ته مېلماننه رابللي ول، په رابلل سويو مېلمنو کي د يوه مېلمه پزه بادو خوړلې وه. کوربه يو زوی درلود چي په سر پک او خورا فسادي او شوخ و. تر مېلمستيا مخکي کوربه زوی ته وويل چي بچيه په مېلمنو کي د يوه مېلمه پر پزه دانه را ختلي ده، پام دي وي چي ډېر ورته و نه گوري، ځکه چي مېلمه شرمېري او زموږ نوم بدېري.

هلک هم هغه دم ورسره ومنله، خو کله چي مېلماننه راغلل، نو هلک ورغی چي روغېر ورسره وکړي. کله چي يې پر هغه مېلمه سترگي ولگېدې چي پزه يې بادو خوړلې وه، نو پلار ته يې مخ راواړاوه او په لوړ اواز يې وويل: پلاره تا خو ماته ويلي وه چي د يوه مېلمه پزه لږ خوړ ده، دا خو بيخي پزه نه لري. په دې وخت کي يې پلار د مېلمنو په مخ کي ډېر سخت وشرمېده، لاسونه يې سره ومروړل او ويې ويل: پکه دا دي لا بله سپکه !

يادونه: دا متل په ډېرو پښتني سيمو کي ويل کېږي. کله چي يو داسي څوک چي له پخوا څخه د ناوړه کارونو له امله مشهور وي او پر خپلي بدنامۍ سربېره يو بل داسي ناوړه کار وکړي چي له خلکو څخه يې پخواني بدکارونه هېر سي، نو خلک دا متل وايي.¹

¹ دا کيسه د (۱۳۹۰ ش) کال د زمري د مياشتي پر دوولسمه نېټه د سمسور په نوم يو چا زما د فيسبوک پر پته رااستولې ده.

په څه ناز مي لويولې راڅه پلن سوې¹

ما د باز بچي بللې، خو ته بم سوې

وايي چي يوه شپانه په دښت کي د وحشي مرغه بچي پيدا کړ، شپانه داسي فکر وکړ چي دا د باز بچي دى، هماغه و چي کور ته يې راوړ او په قفس کي يې واچاوه. څرنگه چي باز ښکاريانو په ډېره لوړه بيه اخيست او خورا ډېر ارزښت يې درلود، نو شپانه يې هم خوړو او اوبو ته خورا ډېر پام کاوه.

له دې کلي څخه ليري يو غريب سړى خبر سو چي په فلاني کلي کي شپانه د باز بچي موندلى دى، غريب سړي اور بدلي ول چي باز ښکاريان خورا په لوړه بيه رانيسي، هغه و چي پايڅې يې راپورته کړې او د شپانه کلي يې پيدا کړ، شپانه د باز بچي دومره لوړ بيه کړ چي د غريب سړي له وسه پورته و.

غريب سړي د باز رانيولو پيسې نه درلودې خو بيا يې هم زړه نه صبر بده، ويل خداى به کوي او همدا باز به کوي چي زه له دې غريبې څخه خلاص سم، هغه و چي په کلي کي کور په کور وگرځېد، څه له خپلوانو او څه له پردو خو اخير يې پيسې برابرې کړې او له شپانه څخه يې د باز بچي رانيو. د باز بچي ته يې خورا ډېر پام کاوه، خپله خواري او غريبې ځني پاته وه، بس شپه او ورځ به يې د باز د بچي پالنه او روزنه کوله.

¹: راڅه ياني راڅخه

خپل وطنه، گل وطنه

د باز بچی چې لږ غټ سو، نورنگ يې (بم) ته ورته و، غريب سړي ويل خیر اوس لا بچی دی، سم نه معلومېږي، خو کله چې باز ښه غټ سو کټ مټ بم و، ټولو خلکو وويل چې دا بم دی. غريب سړي چې دا حالت ولید، نو په ژړا يې پيل وکړ او پر سر يې خاوري باد کړې، ويل زما خو ژوند برباد سو، زه به د خلکو پورونه څنگه وړ ادا کوم. په دې وخت کي يې زړه راډک سو او له درده يې بم پر ځمکه وويشت، پښه يې پر کښېښووله او په درد يې وويل: په څه ناز مي لويولې راڅه پلن سوې - ما د باز بچی بللې، خو ته بم سوې.

يادونه:

دا متل په کندهار کي ويل کېږي. کله چې يو څوک له چا سره ډېر زيار وگالي او دا هيله لري چې سبا به يې زيار ښه حاصل ورکړي، خو برعکس ټولي خوارۍ يې اوبه يوسي او گټه ونه کړي، نو خلک دا متل وايي.¹

¹ دا كيسه مي په (۱۳۶۵ ش) کال له ارواښاد ولسوال محمد عمر خان څخه اورېدلې ده. دی د کندهار ولايت، ارغنداب ولسوالۍ د ناگان د کلي اوسېدونکی و.

پردی کت تر نیمو شیو وي

وايي چي يوه پاچا يوه مينځه درلوده، دا مينځه به له پاچا سره په ماني کي اوسېده، پر نورو کارو سربېره يې يو کار دا و چي د پاچا د خوب خونه به يې ورسموله. يوه ورځ پاچا په دربار کي مېلمستيا جوړه کړې وه چي خورا ډېر مېلمانه يې رابللي ول. په دې شپه مينځه ډېره سترې سوې وه، بې له دې چي د پاچا د خوب پالنگ ورسم کړي خوب يووړه، له ډېري ستر يا خڅه د هډوکو په درد راويښه سوه، په دې وخت کي يې پام سو چي د پاچا د خوب پالنگ يې نه دی ورسم کړی، په منډه ولاړه او د پاچا د خوب پالنگ يې ورسم کړ، نور يې نو په غرو کي سپک نه و پاته، بس همالته خوب يووړه.

مينځي په ټول ژوند کي پر داسي پاسته پالنگ خوب نه و کړی، کلونه کلونه يې دا ارمان درلود چي په پالنگ کي خوب وکړي، خونن چي د پاچهی پر بسکلي او پاسته پالنگ پر بوته، نو ښه په درانه خوب ويده سوه.

په دغه شپه پاچا تر ډېره وخته پوري له مېلمنو سره ناست و، کله چي د خپل خوب کوټې ته راغی، نو گوري چي پر پالنگ يې مينځه ويده ده. پاچا چي مينځه وليده، نو له درده سور او شين سو، سلاخه (متروکه) يې راواخيسته او بې له دې چي مينځه له خوبه راويښه کړي همداسي په خوب کي يې پر پښو خو سلاخي ووهله، ويل ته اوس دومره بې شرمه سوې چي زما په پالنگ کي ويد پرې؟

خپل وطنه، گل وطنه

مینځه بېچاره له یوې خوا د پاچا چینغو او له بلې خوا د شلاخو درد له خوبه راوینښه کړه، کله چې یې ولیدل چې دا د پاچا په کټ کې پرته او پاچا یې څنگ ته ولاړ دی، نو له وېرې یې بڼه والوته او بدن یې رپرږد واخیست، د پاچا درد وار په وار ډېرېده، مینځه یې تر وېښتانو ونیوله او په کښولو کښولو یې له کوټې وایسته، مینځه چې له یوې خوا سخته وارخطا او له بلې خوا په زړه کې ډېره پښېمانه وله له ځانه سره وویل: پردی کټ تر نیمو شپو وي.

یادونه:

دا متل تقریبا په ټولو پښتني سیمو کې ویل کېږي. کله چې یو څوک له پردو سره ملگری وي او هغه یې په نیمه لاره کې پرېږدي او ناځواني ورسره وکړي، نو خلک دا متل وايي.¹

¹ دا کیسه مي په (۱۳۹۰ ش) کال د جدي د میاشتي پر څوارلسمه نېټه په کابل کې له ښاغلي معلم هستي محمد څخه اورېدلې ده. دی د کندهار ولایت، ارغنداب ولسوالۍ د ناگان د کلي اوسېدونکی دی. (ع، همت)

خپل وطنه، گل وطنه

پور چي خنډنی سي، خورنی سي

وايي چي په پخوا وختو کي د يو چا پر يوه نفر پور باندي و، د پور خښتن خو ځله خپل پور وغوښت، خو پوروري به هر ځل ورته ويل چي پيسې نه لرم، ډېر وخت تېر سو خو پوروري بيا هم پيسې پيدا نه کړې. يوه ورځ بيا د پور خښتن د پوروري دروازه ور وټکوله، پوروري چي له کوره راووت، نو د پور خښتن په درد ورته وويل: بس ده ډېر مي درته وکتل، نور صبر نه سم کولای، نن به مي خامخا خپل پور راکوې.

پوروري نه پوهېده چې څه وکړي، له يوې خوا د پور خښتن نه پرېښوده او له بلې خوا يې پيسې نه درلودې، اخير يې د پور خاوند ته وويل چې سمه ده راکه پور دي درکړم. هغه و چې پوروري دمخه او دپور خاوند د شا له خوا ورپسي روان سو، تله تله چې اخير د يوه لوی سيند غاړي ته ورسېدل.

د پور خښتن وويل چې دلته څه کوي؟ پوروري وويل: پيسې راسره نسته او ته مي هم نه پسي پرېږدي، اوس غواړم ځان سيند ته واچوم چي له پوره دي بېغمه سم، له دې خبري سره سم يې د سيند پر خوا منډه کړه. د پور خاوند چي دا حال وليد، نو په پوروري پسي يې منډه کړه، تر لاس يې ټينگ ونيو او ورته ويلي ويل: وروره خير دی نيم پور به درپرېږدم، خو ځان سيند ته مه ور اچوه. پوروري هم ورسره ومنله او دواړه بيرته د کلي پر خوا روان سول.

په لاره کي د پور خښتن په ارامه ورته وويل: دا دی نيم پور خو مي در پرېښود، اوس دا راته ووايه چي پاته نيم پور مي کله راکوې؟ پوروري کت کت وخنډل او

خپل وطنه، گل وطنه

ويې ويل: ته ولي دومره وار خطايې، پاته نيم پور به دي هم دغسي ژر در کړم لکه دا نيم نور چي مي در کړ. د پور خاوند چي د پوروړي خبره واوریده، نو ډېر ناهيلي سو، نور يې زړه ته نه لوېده چي پيسې دي يې په لاس ورسې، په خواشيني يې وويل: پور چي ځنډنی سي، خور دنی سي.

يادونه:

دا متل په کندهار او غزني ولايتونو کي ډېر ويل کېږي. کله چي پور وځنډېږي او يا پوروړی له پور څخه نټه (انکار) وکړي، نو خلک دا متل وايي.¹

¹ دا كيسه مي له ښاغلي محمد انور اندر څخه اورېدلې ده. دی د غزني ولايت، اندرو ولسوالۍ د (پاينده) کلي اوسېدونکی دی. اندر صاحب (خور دنی) ويلي، خو استاد سليمان لايق وايي چي مور يې خوړنی وايو.

پيشو تر هغو شيخه چي پر مړه نه وي پېښه

وايي چي په يوه کنډواله کي څو مېرو او مورگانو ژوند کاوه، يوه ورځ يوه پيشي د کنډوالي پر دېوال تېرېده چي د مېرو او مورگانو بوی يې تر سرې سو، کله چي کنډوالي ته ور کښته سوه، نو د مورگانو او مېرو گڼه گونډه يې وليده، پيشي له خوشاليه باغ باغ سوه، بس همدلته يې ورته واپروله، هره ورځ به يې مېري او مورگان خورل او خورا ساعت يې تېر و.

مېري او مورگان له پيشي څخه ډېر تنگ سول، ټول په غارونو کي پټ سول، تر څو چي بيخي مجوره سوي نه وای نو له سوږو څخه نه راوتل، په دې وخت کي پيشي ډېره وړې سوه، هر څه چي يې وکړه نو مورگان او مېري يې له غارونو څخه نه سواي را ايستلای، اخير يې له ځان سره يوه نقشه جوړه کړه، په کنډواله کي يې په زوره ناره کړه چي اې مېرو او مورگانو! زه ستاسي ټولو څخه ډېره بخښنه غواړم، ستاسي ډېر خپلوان مي وخورل او تاسي مي ډېر وځورولاست، خو نور مي توبه ده، بيا به تر مرگه پوري دا کار و نه کړم، که باور نه کوئ نوراسئ وگورئ چي زه رښتيا وایم او که درواغ؟

په دې وخت کي يو مورک په ډېر احتياط له غاره راووت، گوري چي پيشي اورډې تسبيح په غاړه کړي او د عبادت په ډول خوله ښوروي، مورک يې کرار مخ ته تېر سو، خو پيشي گردسره ورته گوري هم نه، مورک ولاړ او نورو مورگانو ته يې وويل چي پيشي خو رښتيا زموږ له خورلو څخه توبه ايستلې ده، دا دی ماته يې څه و نه ويل.

خپل وطنه، گل وطنه

له دې خبرې سره سم څو مورگان له غارونو څخه راووتل او د پيشي مخ ته ودرېدل، پيشي په خپل عبادت داسې بوخته ده چې مورگانو ته بيخي گوري هم نه. مورگانو چې دا حالت وليد نو ولاړل او مېرې يې خبرې کړې، ويل هلي راووخئ، پيشي شيخه سوه، نور په مورگان نه لري.

مېرې چې دا خبره واورېده نو يوه مېرې له سوېرې راووته او پيشي ته نژدې سوه، گوري چې پيشي ورته گوري هم نه، مېرې ولاړه او نورې مېرې يې خبرې کړې چې راووخئ، نور به ارام خپل ژوند کوو، پيشي شيخه سوه، نور مورگان نه خوري. له دې سره سم ټولې مېرې له سوېرو څخه راووتې او له خوشاليه يې د پيشي مخ ته اتن واچاوه.

پيشي چې ورته وکتل نو يو دم يې پر مېرې ورتوپ کړه، څرنگه چې مېرې له خپلو غارونو څخه ډېرې ليرې راغلي وې، نو ځانونه يې بيرته غارونو ته نه سواي رسولاى، پيشي پر مېرې ډېره سخته حمله وکړه، اکثره مېرې يې ونيولې او يا يې ټپياني کړې. په دې وخت کې دوې مېرې چې ټپونه يې کوچني وه ځانونه غار ته ورسول، يوې مېرې بلې ته وويل: پيشو تر هغو شيخه چې پر مېرې نه وي پېښه.

يادونه:

دا متل په خوست، پکتيا او پکتیکا ولايتونو کې ډېر ويل کېږي. کله چې يو څوک له نه وسه ځان ښه سپرى بولي او بيا چې پر بدو کارونو وس پيدا کړي او له دې

خپل وطنه، گل وطنه

سره سره چي ځان ته ښه سپري وايي بد کار ته لاس واچوي، نو خلک دا متل وايي.¹

¹ دا كيسه مي د (۱۳۹۱ ش) كال د جدي د مياشتي پر لسمه نېټه په كابل كې له يوه ټكسي چلوونكي گل مير څخه اورېدلې ده. ښاغلی گل مير اصلا د خوست ولايت، تڼيو ولسوالۍ د حصارك د كلي دی، خو اوس په كابل كې اوسېږي
(ع، همت)

ترکانې د بيزو کار نه دی

وايي چې يو ترکان (نچار) په کلي کي دوکان درلود، دی به په هفته کي يو وار ځنگله ته ولاړ او هلته به يې ونې اړه کړې او بيا به يې دوکان ته راوړې. يوه ورځ يې په ځنگله کي د يوې لويې ونې تنه اړه کوله، څرنگه چې د ونې تنه لويه او لنده وه، نو ترکان يې ډېر سترې کړ، کار يې بس کړ او گوښه د يوې ونې تر سيوري لاندې ویده سو.

په دې وخت کي يوه بيزو چې لوړه په ونه کي ناسته وه او د اړه کولو ننداره يې کوله، کله چې ترکان ویده سو، نو بيزو راکښته سوه او د ونې د تنې په اړه کولو يې پيل وکړ. د بيزو پام نه و چې لکۍ يې د لرگي د کونډې په هغه چاوده کي لوږدلې ده چې نچار هلته فانه وهلې ده، په دې وخت کي يې پښه له فاني (آغاز) سره ولگېده چې ترکان د اړه سوي ځای په چاک کي ورکړې وه، له دې سره سم د کونډې دوې پلې سره ومښتې او د بيزو لکۍ کلکه پکښې بنده سوه.

بيزو چې هر څومره زورونه ووهل چې د لرگي له کونډې څخه خپله لکۍ راخلاصه کړي، خو وس يې ونه رسېد، هغه و چې له ناچارۍ يې په چيغو پيل وکړ، په دې وخت کي ترکان د بيزو په چيغو له خوبه راويښ سو او په منډه د بيزو خوا ته راغی، گوري چې د بيزو لکۍ د لرگي په کونده کي ټينگه مښتې ده.

ترکان بيزو ونيوله او په قفس کي يې واچوله، په دې وخت کي ترکان د قفس څنگ ته کښېناست او په خدا يې بيزو ته وويل: ای بې عقلي بيزو! ايا تا غوښتل چې ترکانې وکړې؟ ته بايد پوه سې چې ترکانې د بيزو کار نه دی.

خپل وطنه، گل وطنه

يادونه:

دا متل تقريبا په ټولو پښتني سيمو کي ويل کېږي. کله چي د اهليت او کاري کفايت خبره ياده سي يا يو څوک د يو کار اهليت نه لري او کار خراب کړي، نو خلک دا متل وايي.¹

¹ دا كيسه مي په (۱۳۷۵ ش) کال د جنوبي پښتونخوا د پنجپای يا محمد خيلو په کيمپ کي له ارواښاد قاري عبدالرزاق څخه اورېدلې ده. دی د کندهار ولايت، ارغنداب ولسوالۍ د لويي منارې د کلي اوسېدونکی و. (ع، همت)

توپ بې تره کي (۱) نه راگرځي

وايي چي کله انگرېزانو لومړی وار پر افغانستان تېری وکړ، نو د نورو ولايتونو په شان په غزني کي هم پښتنو بريدونه ورباندي وکړل، په دې جگړه کي ډېر انگرېزان مړه سول، لښکر يې تارونار سو او يوې او بلي خوا ته يې په تېښته پيل وکړ، خو يوې ټولې انگرېزانو ډېر سخت جنگ کاوه، پښتنو چي هر څه بريدونه ورباندي وکړل گټه يې نه کوله، د دې ټولې مخ ته يوه لوړه غونډۍ وه چي پر سر يې توپ ولاړ و، دا چي له پښتنو سره توپ نه و او يوازي يې په توره، ټوپک او بېلچې جگړه کوله، نو له توپ سره جنگ کول ډېر سخت کار و، تر څو چي به پښتنو ځوانانو تر انگرېزانو پوري ځانونه ور رسول، نو توپ به پرله پسې ډزي ورباندي وکړې او پښتانه به يې کند و کپر کړل.

په دې وخت کي پښتانه پوه سول چي تر څو مو د توپ غونډۍ نه وي نيولې، انگرېزان نه سو ماتولای، هغه و چي يوې ډلي ځوانانو د توپ پر غونډۍ ورمندې کړل، توپچي چي کله ځوانان وليدل چي د دوی خواته منډي وروهي، نو پر هغوی يې پرله پسې ډزي شروع کړې چي په ډزو کي ټول ځوانان ټپيان او يا ووژل سول.

1

¹ (تره کی) د غلجي پښتنو يوه مشهوره قبيله ده چي لويه برخه يې په غزني ولايت کي اوسېږي.

خپل وطنه، گل وطنه

توپچي فکر وکړ چې ټول پښتانه يې ووژل، بس زړه يې ډاډه سو او پام يې بلي خوا ته واړاوه. په دې ځوانانو کې يو تره کې ځوان هم و، دا ځوان که څه هم ټيپي و، خو په ټيپي ځان راپورته سو او ځان يې د توپ غونډۍ ته ور ورساوه، انگرېز توپچي يې تر غاړه ونيو او ويې واژه. کله چې نور انگرېزان پوه سول چې د توپ غونډۍ يې له لاسه ووته، نو په تېښته يې پيل وکړ. کله چې پښتانه سره راټول سول، نو دا سوبه او برياليتوب يې د تره کې ځوان د مېراني او زړه ورتوب برکت وباله. کله چې انگرېزان دوهم وار افغانستان ته راغله نو د غزني پښتانه د خپل ځان د ساتني لپاره بيا سره راټول سول، د جرگې يوه سپين ربري وويل چې په دې کار کې د تره کو ملگر توب ضروري دی، ځکه چې توپ بې تره کې نه راگرځي.

يادونه:

دا متل په غزني ولايت کې ډېر ويل کېږي. کله چې يو څوک د يو کار وړتيا او اهليت ولري او يا يې يو کار پخوا په ښه ډول تر سره کړی وي او نوموړي شخص ته يو ځل بيا اړتيا پېښه سي او يا د يو کار لپاره يو شخص وړ او مناسب وگڼل سي، نو خلک دا متل وايي.¹

¹ دا کيسه مې په (۱۳۹۰ ش) کال د غوايي د مياشتې پر اتلسمه نېټه له ښاغلي ومان نيازي څخه اورېدلې ده. ښاغلی نيازی د غزني ولايت د اندرو ولسوالۍ د (شمشۍ) د کلي اوسېدونکی دی. نيازی صاحب وايي چې دا کيسه يې له ښاغلي جانان پهلوان څخه چې اوس په کوټه کې اوسېږي اورېدلې ده. (ع، همت)

خان يې زړو جامو کي جوړ کړ

لکه په وران کلي کي باغ د گلو وينه

وايي چي يو سپری ډېر غريب و، اولاد يې نه درلود، بس يوازي دی او مېرمن يې سره اوسېدل، خو بيا هم په وچه ډوډۍ نه وه ماړه. سپری به سهار غره ته ولاړ، بوتې به يې راوړل او بيا به يې په ښار کي خرڅ کړل، په کومه ورځ چي به باران و او يا به هوا ډېره سپره وه نو غره ته نه سواى تلای، هماغه و چي په هغه شپه به دی او مېرمن يې وړي ویده سول.

ددې سپري مېرمن ډېره ښايسته وه او پر ده هم دومره گرانه وه چي زړه يې ورسره ډوبېده. يوه ورځ يې مېرمني ورته وويل چي سپريه نن زمور په کلي کي واده دی، که ستا اجازه وي زه به هم ورسم. غريب سپري ويل سمه ده ولاړه سه.

ښځه واده ته ولاړه، په واده کي يې وليده چي نورو ښځو نوي او ښايسته کالي اغوستي دي، خو ددې کالي زاړه او پينه پينه دي، د ښځو چي د دې زړو کالو ته پام سو پر راټولي سوې او ملندي يې په وهلې، وار په وار د ښځو ورته پام کېده، غريبي ښځي تر يو وخته څه و نه ويل، خو وروسته يې زړه تنگ سو او په چيغو چيغو له واده څخه ووته.

د غريب سپري ښځه همداسي په ژړا کور ته راغله او د مېړه په غاړه کي ور ولوېده، ويل زمور غريبي به تر کله وي؟ ډېري لوري او تندي مي وگاللې څه مي و نه ويل، خو د کلي د ښځو سپکي خبري او ملندي نه سمه زغملای، نن د واده ښځو په ما

خپل وطنه، گل وطنه

دومره ډری او ملنډې ووهلې چې تر مرگه به مې هېرې نه سي، له شرمنده گیه نه ځمکه چاودله او نه زه په ننوتلمه، ټولو بنځو نوي کالي اغوستي ول، خو زما کالي نوي خو هلته پر پرده بيخي څيري او پينه پينه ول، هر ډول چې کېږي ما ته به يوه جوړه نوي کالي رانيسي .

غريب سړي چې خپلي گراني مېرمني ته وکتل، نو زړه يې ورباندي تور کباب سو، خو هيڅ يې له وسه پوره نه وه، نه پيسې ورسره وې چې هغې ته نوي کالي واخلي او نه يې د هغې اوبنکو ته ځان ټينگولای سواى، تر خوله يې يو سوړ آه وخوت او پر مخ يې اوبنکي راماتي سوې. بنځي چې د مېړه اوبنکو ته وکتل، نو ژړا يې په ستوني کي وچه سوه او خبري يې بس کړې .

په دې وخت کي سړي ته خپله مېرمن تر پخوا ډېره بڼايسه و ايسېده، بله لار يې نه درلوده، همدا يوه لاره ورپاته وه چې هغې ته په خپل بڼايست د زړه ډاډ ورکړي، لومړى يې خپلي او بيا يې د مېرمني اوبنکي ورپاکي کړې، وروسته يې په ناز ورته وويل: اې زما گراني! بڼايستنه بنځه چې نوي او بڼايستنه کالي واغوندي په کالو کي يې بڼايست نه معلومېږي، ټولو بنځو يو د بل کالو ته سترگي نيولي وي، ستا ځان ته پام دى کنه؟ ستا بڼايست په ټول کلي کي نسته، ستا د بڼايست اوازې په کلي کي خو څه کوې چې تر ډېر ليري ليري ځايه پوري تللي دي، ته په همدې زړو جامو کي ډېره بڼه اېسې. په واده کي د بنځو کالي بڼايستنه وه، خو ته خپله بڼايستنه وې، ته اصلا نه يې پوهېدلې، بنځو له کست او کيني څخه پر تا خندل .

خپل وطنه، گل وطنه

بنځي بيا هم خبري نه کولې او همداسي په حيرانۍ يې د مېړه خبرو ته غوږ نيولی و، سړي داسي فکر وکړ چې بنځه يې ورباندي پوه سوه چې دی هغې ته درواغ وايي، سترگي يې بلي خوا ته واړولې او له ځان سره يې دا لنډۍ زمزمه کړه: ځان يې زړو جامو کي جوړ کړ - لکه په وران کلي کي باغ د گلو وينه.

يادونه:

دا متل په خيبر پښتونخوا کي ويل کېږي. کله چې يو څوک له معنوي پلوه غني وي او يا له رنگه ښکلی وي، خو په جامه خوار او ډېر بېوزله وي او يا خلک يې په قدر چندان نه پوهېږي، نو خلک د نوموړي شخص د ډاډگيرني لپاره دا متل وايي.

1

¹ دا كيسه مي په (۱۳۷۶ ش) کال د پېښور له مشهور طنز او ديني عالم ارواښاد (مولانا بجلي گر) څخه د يوې ثبت سوي فيټې له لاري اور بدلې ده. (ع، همت)

څوک چې زورور سي، نو عقل مرور سي

وايي چې يو تجارتي کاروان يوه ليري وطن ته روان و، له دې کاروان سره يو ډېر مشهور عالم او پوه سپری هم ملگری و. په لاره کې د کاروان مخه غلو ونيوله، د کاروان ساتونکي يې ووژل او کاروان يې لوټ کړ، غلو نه يوازې دا چې مالونه يې غلا کړل، بلکې کاروانيان يې هم ډېر سخت ووهل او پر دې سربېره يې خورا سپک هم کړل.

په دې وخت کې يوه سپري عالم ته وويل چې ستا قربان سم ته خو ډېر پوه سپری يې او ټول خلک دي پېژني، ته دې غلو ته يو څه نصيحت وکړه، مالونه خو يې راڅخه واخيستل اوس دي مور پر پردي چې خپلو کورونو ته ولاړ سو. عالم ورته وويل چې تاسي يې وينئ چې هغوی غله دي، زه غلو ته څنگه نصيحت وکړم؟ خلکو ورته وويل چې تاسي خو ډېره بڼه ژبه لرئ او خدای ډېره پوهه درکړې ده او غله هم انسانان دي او عقل لري، که ستاسي خبري واورې خامخا يې مني، که مالونه بيرته نه راکوي نو مور خو دي پر پردي.

پوه سپري ورته وويل چې انسان هغه وخت انسان وي چې په ژوند کې له عقل څخه کار اخلي، کله چې عقل ته شا کړي او د عقل پر ځای پر زور تکیه وکړي بيا نو انسان نه دی، سپری خو هغه چا ته نصيحت کوي چې د هغوی عقل کار کوي، اوس له دې غلو څخه عقل مرور دی، څوک چې زورور سي، نو عقل مرور سي.

خپل وطنه، گل وطنه

يادونه:

دا متل په کندهار او جنوبي پښتونخوا کې ډېر ويل کېږي. کله چې يو څوک د خپل واک او زور له امله عقل او منطق تر پښو لاندې کړي او د خلکو په ځورولو پيل وکړي، نو خلک دا متل وايي.¹

¹ دا کيسه مې په (۱۳۶۵ ش) کال د جنوبي پښتونخوا پنجپای (محمد خپل) کيمپ کې له ارواښاد مولوي عبدالحليم صاحب څخه اورېدلې ده. نوموړی اصلا د کندهار ولايت، ژيری ولسوالی د سنځري کلي اوسېدونکی و. (ع، همت)

څوک چې کور خوري، سر به هم خوري¹

وايي چې په يوه دېره (کوټه) کې د توت لوړې ونې وې چې د انگورو په ټاکونو (سپارټاک) پوښل سوي وې. د سپارټاک په سر کې لږ انگور پاته ول، ډېرو خلکو کوبښن کړی و چې دا انگور راوشکوي خو له وسه يې پوره نه ول.

د مني اخيري شپې وې او د ځمکې ټول انگور خلاص سوي ول. يوه زلمي غوښتل چې د توت ونې ته ور وخېژي او کور يانې انگور راوشکوي. په حجره کې ناستو خلکو ورته وويل چې هلکه مه کوه انگور ډېر لوړ دي، داسې نه وي چې راولوېږي او خدای مه کړه لاس، پښه او يا مغزی دي مات سي. هلک د خلکو خبره و نه منله او د انگورو لپاره د توت ونې ته وروخوت.

هلک کوبښن وکړ چې په لوړو خانگو کې د انگورو وړيو (ځونديانو) ته ځان ورسوي او راو يې شکوي، په دې وخت کې د توت هغه نری خانگه چې ده لاس ورپورې نيولی و ماته سوه او هلک له ونې څخه راولوېد، سر يې پر يوې ډبرې ولگېد او وروسته د همدې ټپونو له امله مړ سو. د جنازې پر مهال خلکو افسوس کاوه چې هلک ځوانيمرگ سو، يوه سپين زيرې چې هلک يې له دې کاره منع کاوه د کنایې او لغاز په ډول وويل: بس نو څوک چې کور خوري، سر به هم خوري.

¹: د کونړ ولايت او خيبر پښتونخوا د ځينو سيمو خلک انگورو ته (کور) وايي.

خپل وطنه، گل وطنه

يادونه:

دا متل په کونړ ولايت او خيبر پښتونخوا په ځينو سيمو کي ډېر ويل کېږي. کله چي يو څوک ډېر (اورگډی) او (اور پراندي) وي او په لوی لاس ځان په خطر کي اچوي او بيا سر بایلوې، نو خلک دا متل وايي.¹

۱. دا کيسه بناغلي ډاکټر فرید بزگر د (۱۳۸۹ ش) کال د ليندۍ د مياشتي پراته ويشتمه نېټه په ایمیل کي رالېږلې ده. دی د کونړ ولايت، نرنګ ولسوالۍ د چارقلعه کلي اوسېدونکی دی.

چي دود وي، هلته سود وي

وايي چي يو وخت د ژمي په موسم کي زابل ولايت ته يو مامور را تبديل سوى و. مامور غوښتل چي خپله کډه هم رابار کړي او په زابل ولايت کي واړوي. مامور د وظيفي په لومړۍ ورځ يوه ځايي سړي مېلمه کړ.

مامور کور ته په لاره کي له ځايي سړي څخه د سيمي په اړه پوښتني گروېږني پيل کړې، ويل دلته ژوند څنگه دی؟ که زه کور او ماشومان راولم دلته به گوزاره وکولای سم کنه؟ ځايي سړي چي څومره پوهېده مامور ته يې د سيمي په باب معلومات ورکړل. کور ته چي ورسېدل، نو کور به مېلمه د کور يوې خونې ته بوت چي نيمه برخه يې تاوځانه او نيمه پاته برخه يې د اوسېدو لپاره جوړه سوې وه، د خونې تيران او دېوالونه د اور بلولو له امله تک تور اوښتي ول.

مامور چي خونې ته وکتل نو نه يوازي دا چي په سيمه کي اوسېدل ورته گران معلوم سوه، بلکې دې ته يې هم وارخطا سو چي دا يوه شپه به څنگه تېرېږي؟ څرنگه چي هوا ډېره سره وه، نو د کور خاوند وغوښتل چي تاوځانه توده کړي چي مېلمه يخ و نه وهي. مېلمه چي د خونې تورو دېوالونو او خيرنو پردو ته وکتل نو تر دود يې يخني ښه وگڼله او د کور خاوند ته يې وويل چي يخني مي قبوله ده، خو دود نه سم زغملای.

د کور خاوند هم د مېلمه پالنې له امله پر خپله خبره ټينگار و نه کړ او له اور بلولو تېر سو. يوه شيبه وروسته مېلمه د يخنۍ له امله رږد واخيست، هر څه چي يې ځان ټينگ کړ بيا يې هم تر وس تېره سوه، د کور خاوند ته يې وويل چي ډېر

خپل وطنه، گل وطنه

ساړه دي، دود خیر دی اور بل کړه. د کور خاوند هم سمدلاسه اور بل کړ چې له دې سره سم خونه له دوده ډکه سوه. مېلمه تر یوه مهاله ځان دود ته ټینگ کړ، خو وروسته یې ډېر زړه تنگ سو او د کور خاوند ته یې وویل: دا خو ډېر بد دود دی، تاسي څنگه په دې ډول ژوند تېروئ؟ د کور خاوند ورته وویل: وروره مور په همدې دود ژوندي پاته یو، هر چېرې چې دود وي، هلته سود وي. یادونه:

دا متل په زابل، غزني او نژدې سړو سیمو کې ډېر ویل کېږي. په کومه سیمه کې چې واوره اوري او هوا یې سړه وي نو اور بلول د ژوند چاري اسانه کوي او خلکو ته گټه رسېږي، کله چې یو یخ وهلی سړی اور ته کېښېني او تود سي، نو د اور گټې او فایده یې په دې متل سره بیانوي.¹

¹ دا کیسه مي د (۱۳۸۹ ش) کال د لیندۍ د میاشتي پر دوه ویشتمه نېټه له ښاغلي هدایت الله فیضي څخه په تیلیفون کې اورېدلې ده. دی د زابل ولایت د کلات ښار اوسېدونکی دی. (ع، همت)

چي مېړونه وي، هلته کورونه وي

وايي چي يو کال خورا ډېره واوره واورېده، لاري او کوڅې بندي سوې، ډېر کورونه تر واورو لاندي سول، ډېرو خلکو ته د سر او مال تاوانونه ورسېدل. ژمی هر ډول چي و تېر سو او پسرلی راغی، د پسرلي نهه ورځي هم تېري سوې، خلک ډاډه سول چي اوس به نو نوره واوره نه کېږي. د غزني ولايت په يوه ليري کلي کي يو سپين زيری اوسېده. دی ډېر تجربه کار او له موسم سره ښه بلد و، ده لس ځوانان زامن درلودل او ښه يې روزلي ول چي دده له خبري هيڅ نه اوبستل.

سهار مهال و، سپين زيری اسمان ته وکتل، اسمان تک شين و، يوه زوی ته يې وويل: زويه ولاړسه د هاغه غونډۍ پر سر ودرېږه، شاوخوا وگوره چي پر اسمان وريځ ښکارېږي که نه؟ زوی يې ولاړ او پر غونډۍ ودرېد، شاوخوا يې څار وکړ او بيرته راغی، پلار ته يې وويل چي بابا ډېر ليري يوه لوېشت سپينه ورځ ښکاري. سپين زيری زامنو ته وويل چي دا وريځ خطرناکه ده، زما تجربه دا ده چي نن واوره کېږي او دا واوره به ډېره خطرناکه وي، نن کارونو ته مه ځئ او پر کور پاته سئ. بيا يې وويل چي په غوجل کي ولاړ غويی حلال کړئ چي پوخ يې کړو. د کور ټول لويان او کوچنيان يوې کوتې ته راولئ او کوته ښه توده کړئ. نورو زامنو ته يې وويل چي تاسي د واورې پاکولو سامانونه تيار کړئ، پنډي جامې واغونډئ او ځانونه د واورې پاکولو ته چمتو کړئ.

زامنو يې هم د پلار خبره ومنله، هر څوک په خپل کار پسي روان سول. د کلي خلکو وويل چي د سپين زيری او د هغه د زامنو ماغزه خراب سوي دي، هسي

خپل وطنه، گل وطنه

بېخايه له واورې ډار پرې، په دې شنه اسمان او پسرلي کې به واوره له کومه سې؟ کليوال له خپلو کورونو را ووتل، هر څوک په خپل کار پسې ولاړل.

يوه لوبښت وريخ ورو ورو پسي ډېرېده او اخير يې د اسمان مخ پټ کړ، لږ شيبه وروسته واورې په اورېدو پيل وکړ. هغه خلک چې په کورو کې پاته وه نه يې د واورې لپاره چمتووالی درلود او نه يې هم د سونگ لپاره بوتې او نور ضروري شيان درلودل. واوره ډېره چټکه او غټه غټه اورېده، هغه ځوانان چې له کلي څخه ليرې تللي ول دا موقع يې پيدا نه کړه چې بيرته خپلو کورونو ته راسي.

په لږ وخت کې واورې کوڅې او لارې بندي کړې، واوره وار په وار پسي ډېرېده، داسې وخت هم راغی چې واوره د کورونو تر دروازو پورته سوه، د سپين ږيري زامنو به په نوبت سره له بامو څخه واوره پاکوله، کله چې به سترې سول او يا به يې ساړه وسول، نو هغې کوټې ته به راغله چې ديگ پکښې باندي و. له ديگ څخه به يې غوښه را وايسته او وبه يې خوړه، په همدې ډول به يوې ډلې واوره پاکوله او بلې ډلې به ځانونه تودول.

د سپين ږيري زامنو ته گرانه وه چې له نورو خلکو سره د واورې په پاکولو کې مرسته وکړي او يا د هغوی له حاله خبر سي، دوی ايله دومره وکړل چې د خپل کور واوره پاکه کړي. ماښام مهال واوره ودرېده، خو بيا هم په کلي کې چوپه چوپتيا وه، ان دا چې د سپو غياوي هم نه اور بدل کېدې.

د سپين ږيري زامنو د کلي د لارو او کوڅو په خلاصولو پيل وکړ. کوڅې پاکې سوې، خو هيڅ يو کليوال کوڅې ته را و نه وت، په کورونو کې هم د چا غږ نه اور بدل کېده، بس يوازي په هوا کې کارگان گرځېدل او کاغ کاغ يې کاوه. د

خپل وطنه، گل وطنه

سپين ږيري زامنو د گاونډي د کور له دروازې څخه واوره پاکه کړه، يوه زوی يې ناره کړه: راووخئ دا دی کوڅه خلاصه سوه، خو چا ځواب ور نه کړ، ځوان د گاونډي کور ته ور ننوت، گوري چې د گاونډي ټوله کورنۍ مړه سوې ده، وروسته معلومه سوه چې د کلي ټول خلک مړه سوي دي، پر چا خونې رانږېدلي او څوک له يخنۍ څخه مړه سوي دي، په نيمه ورځ کې د ټول کلي خوله پټه سوه، بس يوازي د سپين ږيري کورنۍ ژوندۍ پاته سوه.

کله چې هوا توده او واورې ويلي سوې، نو لاري هم خلاصې سوې، د نورو کليو خلک راغلل چې ددې کلي احوال واخلي، گوري چې له يوه کور پرته نور ټول کليوال واورې وژلي دي. په يوه ورځ کې ټول کلی هديره سو، ددې پېښې اوازه تر ليرو ليرو سيمو پورې ولاړه، دا پېښه په کيسو او نکلونو کې ورگډه سوه، اناگانو او نيکه گانو د خپلو لمسيانو تر غورږو هم ور ورسوله.

د سپين ږيري زامنو ليڅي رابډوهل، کارونه يې وکړل، وروسته يې ودونه وکړل، ټولو ځانونو ته جلا جلا کورونه جوړ کړل، زامن او لوني يې پيدا سوې، هغوی هم ځوانان او ودونه يې وکړل. ورو ورو کلی بيرته اباد او د پخوا په شان پراخ سو، خان او حجره، ملا او جومات يې پيدا کړل. دا کلی (نوی کلی) وبلل سو چې د سپين ږيرو د زامنو برکت و، د سپين ږيرو زامنو هم ځانونه له مرگه وساتل او هم يې خپل کلی د پخوا په شان اباد کړ، اوس کلی اباد او له خلکو پخوانۍ غمجنه کيسه هېره وه، خو ځينې پخوانۍ کنډوالي لا اوس هم پاته وې او لکه زړه انا خپلو لمسيانو ته به يې ددې غمجنې پېښې کيسه وريادوله.

خپل وطنه، گل وطنه

يوه ورځ يو مسافر پر لاره تېرېده، ده هم په ماشومتوب كې له خپلې انا اورېدلې وه چې ددې كلي ټول خلك واوري وژلي دي، كله چې كلي ته راغی، نو گوري چې كلي سمسور او اباد دی، له حيرانيه يې گوته په غاښ ونيوله، د كلي له يوه سړي څخه يې وپوښتل: اې وروره! ما اورېدلې وه چې ددې كلي ټول خلك واوري ووژل، خو اوس چې زه گورم ټول كلي اباد دی. سړي د خپل سپين ږيري نيكه د تدبير او د هغه د لسو مېړنيو زامنو كيسه ورته وكړه. په دې وخت كې مسافر وويل: چې مېړونه وي، هلته كورونه وي.

يادونه:

دا متل په كندهار او غزني ولايتونو كې ډېر ويل كېږي. كله چې ځوانان يو كار په ډېره مېړانه تر سره كړي او يو څوك د خپلو زامنو، تربرونو او خپلوانو په مټ يو كار په برياليتوب سره پای ته ورسوي، نو خلك د ځوانانو د هڅونې او ستاينې لپاره دا متل وايي.¹

¹ دا كيسه مي په كوچنيوالي كې له خپل پلار څخه اورېدلې ده. (ع، همت)

چي بد گرځي، بد به پرځي

وايي چي يو سوداگر په بازار کي پر يو چوک ودرېد او په لوړ اواز يې ناره کړه: يو مزدور مي په کار دی، د يوې ورځي کار دی، خو د يوې مياشتي مزدوري ورکوم. خلکو چي دا خبره واورېده نو ورته رامنډي يې کړې، سوداگر هم د گړندي په نوم يو ځوان پکښي خوښ کړ او له ځان سره يې بوت.

سوداگر گړندي ته ښه غوړه ډوډۍ ورکوله او ښه يې نازاوه. يوه مياشت وروسته يې ورته وويل چي گړنديه اوس به نو هوسا سوی يې، راځه چي اوس نو کار ته ولاړ سو. سوداگر او گړندی پر اسانو سپاره سول، دوه خالي جوالونه يې هم له ځان سره واخيستل او د يوه دښت پر خوا روان سول.

گړندي او سوداگر تر غرمې مزل وکړ، تر څو دښتونو او غرونو تېر سول چي اخير يوې تنگي درې ته ورسېدل. اسان يې يو ځای ودرول او جوالونه يې راواخيستل، يو څو گامه چي ولاړل، نو يو غار په مخه ورغی چي د دباندې له خوا تياره ښکارېده، خو کله چي دوی ورننوتل نو وروسته په غار کي سوکه سوکه رڼا ښکاره سوه. سوداگر په غار کي يوه څا ته ودرېد چي ډېر ژور و او پای يې هيڅ نه معلومېده. سوداگر د گړندي په ملا کي يو پړی کلک وټاړه او ورته ويې ويل: په دې څا (کوهي) کي سره زر او قيمتي غمي پراته دي، کله چي د څا پای ته ورسېډي، نو زه به سلواغه در کښته کړم، ته به يې ډکوي او زه به يې راپورته کوم، کله چي جوالونه ډک سول، تابه راپورته کړم او له خيره سره کور ته به ځو، گړندي هم دا خبره ورسره ومنله او څا ته ورکښته سو.

خپل وطنه، گل وطنه

گړندي سلواغې له قيمتي غميو ورډ کولې او سوداگر به راپورته کولې او په جوالونو کې به يې اچولې، کله چې جوالونه ډک سول، نو سوداگر وويل چې گړنډيه اوس نو پری په ملا پوري کلک وټره چې راپورته دي کړم. گړندي هم پری په ملا کې ټينگ وټاړه او سوداگر ته يې وويل چې دا دی ځان مې وټاړه. سوداگر چې گړندی د څا تر نيمايي پوري راپورته کړ، نو پری يې په چاره پری کړ چې له دې سره سم سلواغه د څا په پای کې ولوبده.

گړندی تر يوه وخته بې سده و، کله چې په سد کې سو، نو ټول بدن يې درد کاوه، په تېره بيا هډوکو يې داسې درد کاوه لکه په تبر چې دي وهلی وي. هر څه نارې چې يې وکړې چانه اورېدې. کله چې يې په څا کې يوې او بلي خوا ته حرکت وکړ، نو گوري چې دا څانه، بلکې تر ځمکه لاندې يو لوی غار دی چې يوې او بلي خوا ته تللی دی، شا وخوا د انسانانو دسر کوپړې او نور هډوکي پراته دي. له وېرې يې د بدن وېښتان جگ جگ ودرېدل او سخت وارخطا سو، داسې ورته ښکاره سو له کله خپل مرگ چې په سترگو ويني، خو بيا يې هم زړه راغونډ کړ او د خلاصون په لټه کې سو. هري خوا ته چې به ولاړ، نو د وتو لاره نه ورمعلومېده.

يوه ورځ او شپه يې په لوږه، تنده او سرگردانۍ تېره کړه، يو وخت گوري چې څنگ ته يې يو شی ودرېده، کله چې يې ښه ورته وکتل، نو گوري چې يوه گيدړه پر يوه شي بوی کاري. فکر يې وکړ چې دا غار خامخا يوې خوا ته د وتو لار لري، گيدړې ته يې ورحمله کړه او ټينگه يې ونيوله، گيدړې چې هر څومره زورونه ووهل ځان يې له گړندي څخه نه سواي خلاصولای. گړندي هغه پری

خپل وطنه، گل وطنه

چي يو سر يې دده په ملا کي تړل سوی و، بل سر يې د گيدړي په ملا پوري کلک وټاړه او گيدړه يې خوشي کړه.

گيدړه چي ډېره وار خطا وه په منډو يې پيل وکړ، گيدړه چي هري خوا ته ځي نو گړندی هم ور پسي ځي. په همدې ډول ځي، ځي، ځي چي يو وخت رڼا معلومه سوه. رڼا ورو ورو پسي ډېر بده، يو وخت گوري چي گيدړه د ځمکي سر ته راووته. گوري چي ډېري پېچلي درې او جگ جگ غرونه دي، بيخي يو بل ځای دی. گړندي گيدړه خوشي کړه او راروان سو. پوره يوه ورځ يې مزل وکړ چي ايله بيله يوې لاري ته راووت او له هغه ځايه خپل کور ته ولاړ.

يوه ورځ يې په زړه کي راوگرځېده چي راسه ته هم هغه څا ته ورسه او قيمتي غمي راوکاږه، خو کله چي هغه دښت ته ولاړ، نو لار ځني ورکه سوه، هر څومره چي وگرځېده هغه څا يې پيدا نه کړ، هغه و چي بيرته سترې ستومانه کور ته راغی. بيا يې په زړه کي وروگرځېده چي بايد سوداگر پيدا کړم، کېدای سي چي سوداگر بيا هغه چوک ته په مزدورانو پسي راسي. ځان يې په پټو کي ټينگ و نغښت او پر هغه چوک ودرېد.

يوه ورځ يې تېره کړه، خو سوداگر رانغی، بله ورځ هم رانغی، خو دريمه ورځ گوري چي هماغه سوداگر بيا چوک ته راغی. تر څو چي سوداگر ناره کوله، گړندی ورنژدې سو ويل ما مزدوری ته درسره بوزه. د سوداگر زړه ته نه لوېده چي گړندی دي ژوندی پاته سوی وي، ځکه چي سوداگر ډېر مزدوران څا ته وراچولي ول او تر اوسه پوري يې يو هم ژوندی نه وراختلی. سوداگر په پخوانيو شرطونو گړندی له ځان روان کړ او خپل کور ته يې بوت، گړندي ويل داسي نه وي چي

خپل وطنه، گل وطنه

ومي پېژني، هغه و چې دا ځل يې سوداگر ته خپل نوم او د کور پته غلطه وروښووله، بيخي يو داسي نوم يې وروښود چې د سوداگر په وطن کي نه و، دغه ډول يې خپل اصلي وطن هم ورونه ښود، بيخي يو ليري وطن يې ورياد کړ.

سوداگر يوه مياشت وروسته گړندي ته وويل چې ځوانه ځان تيار کړه. بيا يې دوه اسان له ځان سره بوتلل او هماغه څا ته ولاړل. سوداگر وويل چې څا ته ورکښته سه او قيمتي غمي راپور ته کړه. گړندي چې څا ته وکتل نو سوداگر ته يې وويل: اوهو په دې څا کي څومره توره تياره ده، زما سترگي تور پري، زه نه سم ورکښته کېدلای. سوداگر چې هر څومره ورته وويل چې زه درسره يم هيڅ نه کېږي، خو گړندي نه ورسره منله ويل زه وېرېرم، ته يو ځل ورکښته سه چې زه دي ووينم، بيا به وروسته زه ورکښته سم. اخير سوداگر مجبوره سو په ملا کي يې پری وټاړه او گړندي څا ته وروځړاوه.

کله چې سوداگر يوه سلواغه قيمتي ډبري راپورته کړې، نو سوداگر وويل چې اوس نو ما درپورته کړه او ته راکښته سه. گړندي وويل چې نه زه وېرېرم، ته هسي هم ورلوېدلی يې، ژر ژر يو څو سلواغې راډکي کړه چې څو له خيره. سوداگر چې اوس کښېوتلی و او بله چاره يې هم نه درلوده سلواغې يې له غميو ډکولې او گړندي به راپورته کولې، کله چې جوالونه ډک سول، نو گړندي سوداگر ته وويل چې اوس نو پری په ملا کي ټينگ وټړه چې راپورته دي کړم.

سوداگر هم خوشاله سو، پری يې په ملا پوري کلک وټاړه او گړندي ته يې وويل چې درپورته مي کړه. گړندي چې سوداگر د څا خولې ته رانزدې کړ، نو ورته وېرې ويل چې زه هماغه گړندی يم چې تا په دې څا کي اچولی وم، اوس نو ستاد

خپل وطنه، گل وطنه

مرگ وار دی، له دې سره سم یې پری په چاره پرې کړ او سوداگر د خا په پای کې وغورځېد.

گړندي د غميو جوالونه پر اسانو را بار کړل او خپل کور ته یې راوړل، تر یو څو میاشتو پوري یې چا ته حال نه وایه، کله نا کله به پټ د سوداگر کور ته ورته او شاو خوا به یې له خلکو څخه د سوداگر پوښتنه کوله، خو خلکو به ورته ویل چې سوداگر ورک دی. کله چې گړندی ښه ډاډه سو چې نور نو سوداگر ژوندی نه دی خپلو خپلوانو او انډیوالانو ته یې ټوله کیسه وکړه، خلکو چې د ظالم سوداگر کیسه واورېده نو یوه وویل: چې بد گرځي بد به پرځي.

یادونه:

دا متل په ډېرو پښتني سیمو کې ویل کېږي. کله چې یو څوک په یوه بده لاره کې روان وي او په هماغه بده لار کې تاوان وويني او یا مړ سي، نو خلک د بد شخص سره د کر کې څرگندولو په خاطر دا متل وايي.¹

¹ دا کیسه مي په کوچنیوالي کې له خپل پلار څخه اورېدلې ده. (ع، همت)

خپل وطنه، گل وطنه

چي جنگ سوږ سو، ميري تود سو¹

وايي ميري يو ځوان هلک و چې غره ته په لرگو راټولولو پسي ولاړ، کله چي ميري په غره کي و، نو په کلي کي يې د پلار له يوه کليوال سره جنگ سو، جنگ ډېر دوام و نه کړ او ډېر ژر د کليوالو په منځگړيتوب پای ته ورسېد. په دې وخت کي يو بل کليوال هم د لرگو راټولولو لپاره غره ته ولاړ چي په لاره کي ميري په مخه ورغی. ميري ورته وويل چي په کلي کي څه حال و؟ کليوال وويل چي خيروخيريت و، خو پلار دي له فلاني سره د ځمکي پر سر لږ جنجال وکړ، هغه هم د خدای فضل دی د کليوالو په منځگړتوب آرام سو.

ميري چي په دې کيسه خبر سو نو په منډه يې ځان کلي ته ورساوه، هغه سړی يې پيدا کړ چي دده له پلار سر يې لانجه کړې وه، بس تبر يې ورسره سم کړ او پر سر يې په تبر وواهه چي هغه بېچاره ځای پر ځای مړ سو. کليوال چي راغلل گوري چي ميري سړی وژلی دی. د کلي ملک وويل چي وا ميري ه ولې دي سړی مړ کړ؟ ميري ورته وويل چي زما له پلار سره يې جنگ کړی و، ځکه مي مړ کړ. د کلي ملک نورو کليوالو ته مخ ور واړاوه او ورته ويې ويل: چي جنگ سوږ سو، ميري تود سو.

¹: دا مثل دوې نوري کيسې هم لري چي يوه يې ښاغلي علم گل سحر په خپل کتاب (خبره له خبري پيدا کيږي) کي را اخیستې او بله کيسه يې ښاغلي موسی خان شينواري په خپل کتاب (د متلونو کيسې) کي خوندي کړې ده، خو زما کيسه د مکان، زمان او پېښي له پلوه له دې دواړو کيسو سره توپير لري.

خپل وطنه، گل وطنه

يادونه:

دا مثل تقريبا په ټولو پښتني سيمو كې ويل كېږي. كله چې يو څوك يو كار ته ناوخته لاس وراچوي يا د تېري پېښې په اړه ناوخته بحث كوي يا عكس العمل ښيي، نو خلك دا مثل وايي.¹

¹ دا كيسه په (۱۳۸۹ ش) كال د ليندۍ د مياشتې پر اته ويشتمه نېټه ښاغلي ډاكټر فرید بزگر په ايميل كې را استولې ده. (ع، همت)

چي يې وخورې په دروېزه¹

هېره به يې نه کړې مزه

وايي چي يو سړی ډېر غريب و، له غره څخه به يې بوټي راوړل او په بازار کي به يې خرڅول، بنځي به يې هم د خلکو په کورونو کي په مزدورۍ کالي پر پول او په همدې يې خپله گوزاره کوله. يو څه وخت وروسته بنځه بېوزلۍ تنگه کړه او نور يې تر وس تېره سوه، سړي ته يې وويل چي بس ده ډېري خواری مي وگاللي، زه نور کار نه سم کولای. سړي چي هر څومره زاری ورته وکړې چي که ته کار ونه کړې يوازي د بوټو په پيسو زموږ گوزاره نه کېږي، بنځي يې بيا هم خبره ونه منله، ويل زه نور کار نه سم کولای.

سړي چي بله چاره نه درلوده بنځي ته يې وويل چي سمه ده کار مه کوه، زه به خپل کار کوم او په همدې پيسو به گوزاره کوو، بنځي ورته وويل چي نه په دې ډول گوزاره نه کېږي، يو بل کار پيدا کړه. غريب سړی چي هر څومره په کار پسي وگرځېد بل کار يې پيدا نه کړ، اخير ناچاره سو او بيرته يې له غره څخه بوټي راوړل پيل کړل.

بنځي يې ورته وويل چي که بل هيڅ کار نه وي، نو سوال خو کولای سي، سوالگران هره ورځ ډېري پيسې پيدا کوي او ښه ژوند لري. سړي چي هر څومره

¹: دروېزه: سوال، گدايي، فقر، لاس نيول.

خپل وطنه، گل وطنه

ورته وويل چې سوال کول بد کار دی، خو بنځي يې نه ورسره منله، ويل خیر دی یو څو ورځي به شرمېږي، خو وروسته به عادت سې، که یو ځل دي د سوال او دروېزي د ډوډۍ خوند ولید بیا به دي دا خوند هیڅکله هېر نه سي .

سړي بیا هم دې کار ته غاړه نه ایښووله، ویل نه زه خپله خواري کوم. کله چې بنځه پوه سوه چې مېړه يې خبره نه مني، نو له مېړه سره يې په جنجالو او جنگونو پیل وکړ، داسي ورځ به نه وه چې د دوی په کور کې به جنگ او جگړې نه وې، اخير خپل کور خو څه کوي چې گاونډيان هم ځني په تکلیف سول .

سړي چې به هر څومره گوزاره کوله بنځي يې بیا هم اوبه خړولې، اخير سړی مرور سو او اکثره وخت به د خپلوانو کره اوسېده. بنځه چې په کور کې یواځي سوه، نو په کوڅه او کلي کې يې له بنځو سره جنگونه شروع کړل، خلک ډېر ځني تنگ سول، راغلل او د بنځي مېړه ته يې شکایت وکړ. سړي چې د کلیوالو شکایتونه واورېدل، نو خپل خپلوان او دوستان يې راټول کړل او ورته ويې ويل چې زه دا بنځه طلاقوم. خپلوانو يې ورته وويل چې ته ودرېره مور به یو وار نصیحت ورته وکړو، که بیا هم سمه نه سوه طلاقه به يې کړې. سړي ويل سمه ده .

د سړي خپلوانو بنځي ته وويل چې نور له خلکو سره جنجال مه کوه، مور ټول په تا شرمېږو، که نه سمېږي نو مېړه دي طلاقوي. بنځي چې د طلاق خبره واورېده، نو لږ ارامه سوه، یو څه وخت يې سم ژوند کاوه، خو وروسته يې بیا د پخوا په شان جنجالونه شروع کړل، مېړه يې ورته وويل چې تا خو زما سره وعده کړې وه چې بیا به شر او شور نه کوي، بیا دي ولي جنگونه شروع کړل؟ زړه دي راخوړین کړ،

خپل وطنه، گل وطنه

نور نو صبر نه سم کولای، اوس دي نو خامخا طلاقوم. ښځه وېرې واخيسته چې مېړه يې رښتيا طلاقوي، ويل داسې نه وي د شپې تېر ځای مي ودرېږي، په کلي کي مي هم خلک د ژبورې ښځې په نوم پېژني، خدای خبر چې بل مېړه به پيدا کړم. هغه و چې له ځان سره يې يو چم جوړ کړ، له مېړه سره يې غوړه مالۍ شروع کړې او بڅښنه يې ځني وغوښته، ويل زه دا منم چې په خپله خوله مي ټول خلک د ځان دښمنان کړي دي، خو څه وکړم اوس مي عادت سوی دی. ما څو واره کوښښ کړی دی چې دا عادت پرېږدم خو نه پاتېږي. ما داسې اورېدلي دي چې که څوک يوه مياشت د سوال ډوډۍ وخورې نو هر ډول بد عادت ځني پاتېږي.

سړی چې اوس نو تر پزې راغلی و هر کار ته يې غاړه ايښووله. ښځې ته يې وويل چې که څه هم دا د بې غير تو خلکو کار دی او ډېر شرمېږم، خو ستا لپاره دا کار هم کوم. هغه و چې له غره څخه بوتې راوړل او خپل د عزت کار يې پرېښود او په سوال او دروېزه يې شروع وکړه، سهار تر ماښامه به يې په بازار کي سوال کاوه او په هغه پيسو به يې د کور گوزاره کوله.

يوه مياشت پر له پسې يې د سوال په ډوډۍ گوزاره وکړه. ښځې يې يو څه وخت سم ژوند کاوه، خو وروسته يې بيرته هماغه پخوانۍ نخري شروع کړې. سړي ورته وويل چې واښځي د خدای پار ته وگوره! د سوال ډوډۍ خومي هم درباندي وخوره اوس ولي جنجال کوي؟ ښځې په خندا ورته وويل چې پر دواړو سترگو، زه به جنجال پرېږدم او ته سوال پرېږده. سړی چې اوس په سوال او مفته ډوډۍ روږد سوی و، زړه يې نه غوښتل چې سوال پرېږدي. ښځې ته يې وويل

خپل وطنه، گل وطنه

چي خير دى زه به خپل سوال كوم او تا به ساتم، خو ته لږ سمه گوزاره كوه. بنځي ورته وويل چي پخوا خو سوال كول يو ضرورت و، اوس خودا دى ما درته وويل چي سمه گوزاره درسره كوم، كه مي بيا بده گوزاره وكړه هر ډول سزا چي راکوې زه يې منم. اول تا ماته نصيحتونه كول چي په كور او كلي كي مي مه شرموه، ټول خپلوان او سيالان راباندي خاندي، اوس چي ته په ځوانه ځوانۍ او روغ صورت سوال كوې پر مور خلك نه خاندي؟ ته په ځان نه پوهېږې، پر ما دومره خلك نه خاندي لكه پر تا چي خاندي، ما ته هره ورځ بنځي پيغورونه راکوي، وايي مېړه يې ځوان او په صورت روغ رمت دى، خو بې غيرته سړى دى كار نه سي كولاى او سوال كوي.

لنډه دا چي بنځي له جنجاله او سړي له سواله لاس نه اخيست او هر يو پر خپله خبره ولاړ و. اخير بنځي ورته وويل چي زه په يوه شرط ستا خبره منم چي ته سوال پرېږدې او د پخوا په شان خپله خواري او مزدوري وكړې. سړي ورته وويل چي ستا خوبنه ده، جنجال پرېږدې كه نه، خو زه سوال كول نه پرېږدم. بنځي چي له خدايه دغه ورځ غوښته ډېره خوشاله سوه او په خندا يې وويل: چي يې وخورې په دروېزه، هېره به يې نه كړې مزه.

يادونه:

دا متل په ډېرو پښتني سيمو كي ويل كېږي. كله چي يو څوك په يو ناوړه عمل روږد وي، په تېره بيا دا چي يو څوك په مړو سترگو ډوډۍ پيدا كوي يا د روزۍ

خپل وطنه، گل وطنه

گټلو په لاره کي زحمت نه گالي او له دې عادت څخه نه اوړي، نو خلک له دې عمل سره د کرکي څرگندولو په خاطر دا متل وايي.¹

¹ دا کیسه می په (۱۳۷۰ ش) کال د کب د میاشتي پر لسمه نېټه د جنوبي پښتونخوا په سرانانو نومي سیمه کي له بناغلي محمد یونس څخه اور پدلي ده. دی د هلمند ولایت د ناوې ولسوالۍ اوسېدونکی دی.

چورت يې واهه، خور جين يې بايلود

وايي چي يو سوداگر له خپل نوکر سره يو ليري ځای ته په سفر روان و، له دوی سره يو آس او يو له سرورزو ډک خورجين و. په لاره کي يې آس ناروغه سو، وار په وار يې ناروغي پسي ډېرېده چي وروسته مړ سو، تر دې وروسته سوداگر او نوکر پر پنبو روان سول. يو څه مزل چي يې وکړ، نو ډېر ستړي سول، په دښت کي يې يو ځای واړول چي شپه تېره کړي.

په دې وخت کي يو بل مسافر هم پر لاره تېرېده، کله چي يې سوداگر او نوکر وليدل نو ورته ويې ويل: دا سيمه ډېر خطرناک غله لري، پر ځان پام کوئ چي و مونه شکوي. سوداگر چي دا خبره واورېده، نو سخت وارخطا سو، نوکر ورته وويل چي باداره ته غم مه کوه، بېغمه ویده سه، زه به پيره کوم. سوداگر هم ورسره ومنل او ویده سو. يوه سترگه خوب چي يې وکړ، نو بيرته راوينښ سو، کله چي يې نوکر وليد چي وينښ دی نو زړه يې پوره (ډاډه) سو او بيرته ویده سو.

شپه ښه پخه وه چي سوداگر بيا سترگي رارونې کړې، گوري چي نوکر وينښ دی، خو په درنو سوچونو کي ډوب دی، سوداگر وويل: وا هلکه څه چورت وهې؟ نوکر وويل چي دې خبري ته چورت وړی يم چي خدای پاک دا دومره لوی اسمان څنگه بې ستني درولی دی؟ سوداگر په درد وويل: بېعقله سوچونه پرېرېده خپله پيره کوه. له دې خبري سره سم سوداگر بيا ویده سو.

يوه شيبه وروسته چي راکښېناست، نو گوري چي نوکر بيا هغسي چورتونه وهې، سوداگر بيا په درد وويل: وا هلکه تاته وایم! بيا څه چورتونه وهې؟ نوکر وويل

خپل وطنه، گل وطنه

چي په دې اړه سوچ كوم چي خدای پاک دا دومره خلکو ته څنگه روزي ور رسوي؟ سوداگر په درد وويل: وا د خدای اسكپرلې ما نه درته وويل چي خپله پيره كوه؟ له دې سره سم سوداگر بيا پرېوت او دا وار ښه په درنو ويده سو. سپېدې لانه وې چاودلي چي سوداگر راوينس سو، گوري چي نوكر بيا هم په چورتونو كي ډوب دی. بيا يې په درد وويل: اي بدبخته بيا څه چورتونه وهې؟ نوكر وويل: خورجين غلو وړی دی، بله يې لا دا چي زما او ستا خپلی يې هم وړي دي، اوس دې خبري ته چورت وړی يم چي له دې ځايه به په لڅو پښو څنگه ځو؟

سوداگر چي د خورجين د غلا كېدو خبره واورېده، نو چيغي او نارې يې جوړي كړې، خو هيڅ يې له لاسه نه كېده، هغه و چي تش لاس كور ته راغی، ټوله شتمني يې د سروزو خورجين و چي غلو يووړ، يو څه پيسې چي يې په كور كي درلودې هغه هم يو څه وخت وروسته خلاصي سوې.

اوس نو سوداگر سوداگر نه و، داسي غريب سو چي د اولاد ډوډی به يې په خوارۍ پيدا كوله. كله چي به چا پوښتنه ځني و كړه چي ته خو يو وخت ډېر شتمن سړی وې، څنگه داسي غريب سوې؟ ده به يو سوړ اسو پلي و كينس او ورت ته وبه يې ويل: زه د خپل نوكر له لاسه بدمرغه سوم، دی دي خدای خوار كړي، چورت يې واهه خورجين يې بايلود.

خپل وطنه، گل وطنه

يادونه: دا متل په کندهار کې ويل کېږي. کله چې يو څوک د کار وخت په چورت وهلو او خيال پلورنو تېروي او په دې ډول د کار وخت ځني تېر سي او يا له دې امله تاوان ور ورسېږي، نو خلک دا متل وايي.¹

¹ دا كيسه مي په کوچنيوالي کې د کندهار ولايت، ارغنداب ولسوالۍ د ناگان کلي له عبدالکريم نومي بزگر څخه اورېدلې ده. (ع، همت)

چي څنگه سوال هغسي ځواب

يو سوالگر کلي ته راغی او د يوه کور دروازه يې وروټکوله، د کور خاوند د کور له بالاخانې څخه سر راو ايست، ويل څه وايي؟ سوالگر ورته وويل چي ته يو وار دلته راسه چي يو ډېر ضروري کار درسره لرم، کله چي د کور خاوند راغی، نو سوالگر ورته وويل چي خیر راکړه.

د کور خاوند ته درد ورغی، ويل دا خبره خو دي هلته هم راته کولای سواي، تر دې ځايه دي ولي را خوار کړم، خیر اوس رآه چي بالاخانې ته ولاړ سو، د کور خاوند دمخه او سوالگر ورپسې سو، کله چي بالاخانې ته ورسېدل نو د کور خاوند ورته وويل چي خداي دي يې درکړي. سوالگر ورته وويل چي د کور په دروازه کي به دي راته ويلي وای چي خداي دي وزله وکړه، دا دومره زحمت دي ولي راکړ؟ د کور خاوند ورته وويل چي تا به هم هلته راته ويلي وای چي خیر غواړم، بس چي څنگه سوال هغسي ځواب.

يادونه: دا متل په کندهار او غزني کي ډېر ويل کېږي. کله چي د يو کار په مقابل کي يو مناسب عکس العمل وښوول سي او يا يو بد سړي ته په خبرو او منطقو غاښ ماتوونکی ځواب ورکړل سي، نو خلک دا متل وايي.¹

¹ دا کيسه مي په (۱۳۶۷ ش) شمسي کال له ارواښاد جنرال محمد اکرم خاکر بزوال څخه اورېدلې ده. ارواښاد خاکر بزوال د کندهار ولايت د خاکر بز والسوالی اوسېدونکی و چي د طالبانو تر واکمنۍ وروسته د کابل د امنېې قوماندان او په کندهار کي په يوه چاودنه کي ووژل سو. (ع، همت)

خلک له سقاویانو و پر پرې،

کونډه له خپلو لمسیانو و پر پرې

د یوه سرې نوم حبیب الله و، خو خلکو به (سقاو) یا د سقاو زوی باله. ده یوه لویه ډله جوړه کړه او د افغانستان د هغه وخت پاچا غازي امان الله خان ته پور ته سو، تر څو جگړو وروسته یې پاچهې ونيوله، خلکو دده پاچهې نه منله خو حکومت غوښتل چې په زور خلک د ځان تابع کړي، په دې ډول د افغانستان په ډېرو ولایتونو کې د خلکو او حکومت تر منځ جنگونه پیل سول.

خلکو حکومت او د حکومت ملگرو ته سقاویان ویل. د سقاویانو یو لوی لښکر له کابل څخه مخ پر کندهار روان سو. په غزني او زابل کې خلکو سخت جنگونه ورسره وکړل، خو د سقاویانو لښکر لوی و او تر کندهاره پورې راوړ سېد. په کندهار کې د معروف ولسوالۍ د هوتکو په سیمه کې سخت جنگ ونښت. په دې وخت کې اوازه سوه چې سقاویان چې هره سیمه ونیسي، نو خلک وژني او کورونه یې لوټوي.

د چور او لوټماری اوازې هرې خوا ته خپرې سوې، خلک سخت وارخطا او هرې خوا ته په منډو سول، چا لیري سیمو ته کډې بار کړې او چا بیا خپل قیمتي شیان تر خاورو لاندې پټ کړل. په دې وخت کې د کندهار ولایت، ارغسان ولسوالۍ د سپیني گاري په کلي کې یوه بېوزله کونډه اوسېده چې یوازي یې

خپل وطنه، گل وطنه

يومنگی د غوا غوړي درلوده. کله چې يې د چور او چپاول اواز ه واورېده، نو د غوړو منگی يې په تخرگ کي ونيو او له کلي څخه ووته. په دې وخت کي د کونډي کوچني لمسي چې خپله انا وليده، نو پټ ورپسې سو، کونډي د غوړو منگی د يوې غونډۍ په لمن کي تر خاورو لاندي پټ کړ او دا بيرته کور ته راغله.

يو ساعت وروسته د کونډي لمسی وړی سو، انا ته يې وويل چې زه وړی يم، ماته ډوډۍ راغوره کړه، کونډي ورته وويل چې غوړي په کور کي نسته. د کونډي لمسي هم سمدلاسه له دسترخوان څخه يوه وچه ډوډۍ راواخيسته او له کور څخه ووت. کونډه هم سمدلاسه پسې راووته او د هغه په څار روانه سوه. د کونډي لمسی سيده د هغي غونډۍ لمني ته ورغی چې انا يې د غوړو منگی پکښي بنځ کړی و. منگی يې له خاورو راو کيښ، سر يې ور خلاص کړ او ډوډۍ يې په غوړه کړه. په دې وخت کي کونډه هم راورسېده، منگی يې راواخيست او د کور پر خوا روانه سوه.

کور ته لانه وه رسېدلې چې خور يې په مخه ورغله، خور يې پوښتنه ځني وکړه چې دا د غوړو منگی چپري وړې؟ کونډي ورته وويل چې دا منگی مي يو ځای پټ کړی و، خو اوس مي بيرته راو کيښ او کور ته يې وړم. خور يې وويل چې خلک خپل شيان له کورو څخه ليري يو ځای پټوي او ته يې بيرته کور ته وړې؟ کونډي په ډېري نا اميدۍ او نا هيلۍ ورته وويل: هي هي خوري څه وکړم؟ خلک له سقاويانو وېرې او کونډه له خپلو لمسيانو وېرې.

خپل وطنه، گل وطنه

يادونه: دا متل د کندهار په معروف او ارغسان ولسواليو کې ويل کېږي. کله چې
يو څوک د پرديو پر ځای له خپلو خلکو ډېره گيله او اندېښنه لري، نو خلک دا
متل وايي.¹

¹ دا کيسه ښاغلي معلم عبدالاحد سرتيف د (۱۳۸۹ ش) کال د ليندۍ د مياشتې پر پنځه ويشتمه
نېټه په ايميل کې رالېږلې ده. (ع، همت)

خپل وطنه، گل وطنه

خپل وطنه، گل وطنه

وايي په پخوا زمانو کي يو پاچا و چې د مرغانو ډېر شوقي و، دده په ماني کي د هر ډول کورنيو او وحشي مرغانو کمی نه و، خو په دې ټولو مرغانو کي پر پاچا يو بلبل ډېر گران و، دا بلبل يې د سرو زرو په قفس کي اچولی و، سرې اوبه او دده په خوښه دانې به يې ورکولې. کله چې به يې د بلبل قفس د ماني په باغ کي وڅړاوه، نو پاچا به داسي فکر کاوه چې اوس به نو بلبل ډېر خوشاله وي، خو بلبل به بيا هم ناخوښه و او تل به يې ويل چې خپل وطنه، گل وطنه.

پاچا حيران سو چې د بلبل به څنگه وطن وي چې دی يې دومره صفت کوي. يوه ورځ يې بلبل ته وويل چې ستا په وطن کي داسي څه دي چې زموږ په وطن کي نسته؟ بلبل ورته ويل چې زموږ په وطن کي داسي ډېر څه سته چې ستاسي په وطن کي نسته.

يو وخت د پاچا په زړه کي ور وگرځېده چې بايد د بلبل وطن وويني. بلبل ته يې وويل چې که رښتيا ستا وطن زموږ تر وطن ښايسته وي، نو زه دي ايله کوم چې خپل وطن ته ولاړ سي، خو يو شرط لرم، هغه دا چې بايد زه يو وار ستا تر خوشي کېدو مخکي ستاسي وطن ووينم. بلبل د پاچا په دې خبره ډېر خوشاله سو، ويل بيخي سمه ده. پاچا اسونه زين کړل او له خپلو څو عسکرو او نوکرانو سره له ماني څخه ووت، بلبل چې به هري خوا ته اشاره کوله نو پاچا او عسکر به يې همافي خواته تلل.

خپل وطنه، گل وطنه

تر ډېرو سيندونو، غرونو او ځنگلونو تېر سول چې اخير يوه وچ دښت ته ورسېدل، په دښت کې ليري يو خو شنه بوتې ښکارېدل، بلبل وويل چې پاچا صاحب همدا زما وطن دی. پاچا چې هغه ځای ته ورغی، نو گوري چې د اوبو يو کوچني ډنډ دی. پاچا حيران سو چې بلبل خو ويل زما وطن ډېر ښکلی دی، دا ځای خو يو وچ دښت دی. عسکرو ته يې وويل چې بلبل له قفس څخه خوشي کړئ!
عسکرو هم د پاچا له امر سره سم بلبل له قفس څخه ايله کړ، بلبل والوت او د ډنډ په منځ کې د يوې لوخي پر سر کښېاست، په نارو او خوشاليو يې پيل وکړ، په دې وخت کې نری باد چلېده، باد به لوڅه د اوبو خوا ته کړه کړه او بيرته به راپورته سوه چې له دې سره به د بلبل لکۍ په اوبو لنډه سوه، بلبل به د لوخي له هر وار کېږدو سره داسې ويل: خپل وطنه، گل وطنه.

يادونه: دا متل په کندهار او جنوبي پښتونخوا کې د جلاوطني پر مهال ويل کېږي.¹

¹ دا كيسه مې په کوچنيوالي کې له خپل پلار څخه اورېدلې ده. (ع، همت)

خپل وطنه، گل وطنه

خندا به هغه وخت وي چي د غوا خاوند راسي

وايي چي يوه غوا په خټو کي بنده سوې وه، هر خومره چي يې زور وواهه نو ځان يې له خټو نه سواي را ايستلای. په دې وخت کي يو وړی لپوه پر لاره تېرېده، گوري چي غوا په خټو کي بنده سوې ده. لپوه د غوا په ليدو ډېر خوشاله سو، ان دا چي خټو ته يې هيڅ پام نه سو، بس سمدلاسه يې په غوا پسي خټو ته ورتپو کړه چي له توپ سره سم دی هم په خټو کي بند سو.

لپوه چي به هر خومره ځان بنوراوه، نو په خټو کي به نورهم پسي ننوت. لپوه چي د خلاصون بله لاره پيدا نه کړه، نو په چيغو يې شروع وکړه. په دې شا وخوا کي يوه گيدرې هم اوسېده چي له لپوه څخه ډېره په عذاب وه، کله چي يې د لپوه نارې واورېدې، نو په منډه يې لپوه ته ځان راوړسواوه.

کله چي يې لپوه وليد چي تر خټه پوري په لوشو کي بند دی، نو کټ کټ په خندا سوه، لپوه ته د گيدرې پر خندا سخت درد ورغی، ويل يې شرمي زه مرم او ته راباندي خاندي؟ گيدرې ته نوره هم خندا ورغله، ويل دا څه خندا ده، خندا خو به وروسته ووينې، ته ودرېره چي د غوا خاوند په خير راسي او تا په خټو کي مبنتي وويني، د غوا خاوند خو پوهېږي چي ته د غوا د راخلاصولو لپاره نه، بلکي د هغې په خوړلو پسي خټو ته وړلوېدلی يې، بيا به نو د غوا خاوند سوتی او ستا به

خپل وطنه، گل وطنه

مغزی وي، نو خکه مي درته وويل چي خدا به هغه وخت وي چي د غوا خاوند راسي.

يادونه:

دا متل په کندهار کي ډېر ويل کېږي. کله چي يو څوک له خپله ژونده ناخوښه وي او تر دې نور ډېر خطرونه پر لاره وي او د نورو بدو پېښو وړاندوينه هم سوې وي، نو خلک دا متل وايي.¹

¹ دا كيسه مي د (۱۳۸۸ ش) کال د ليندۍ د مياشتي پر شلمه نېټه له ښاغلي گل اغا څخه په تيليفون کي اورېدلې ده. ښاغلی گل اغا د کندهار ولايت، ژپړۍ والسوالۍ د پاشمول د کلي اوسېدونکی دی. (ع، همت)

خپل وطنه، گل وطنه

د ټولو نیمه نیمه د ابی سوه یوه نیمه

وايي چي يوه انا له خپلو دوو کوچنيو لمسيانو سره يو ځای اوسېده، پر لمسيانو انا ډېره گرانه وه او له نازه يې ابی بلل. دوی داسي غريبان ول چي په وچه ډوډی هم نه ول ماړه. يوه شپه يې ډوډی نه درلودل، نه پوهېدل چي څه وکړي. په دې وخت کي د کور دروازه وټکېده، انا چي ورغله، نو په دروازه کي يو هلک ولاړ دی او درې ډوډی يې په لاس کي نيولي دي، ويل مور خيرات کړی دی، مور مي ويل چي دا ډوډی واخلي.

ابی او لمسيان يې ډېر خوشاله سول، سمدلاسه يې دسترخوان اوار کړ چي ډوډی وخورې. څرنگه چي ډوډی درې او دوی څلور نفره وه، نو د ډوډی وېش گران سو، انا ډوډی لمسيانو ته ور ووبشلي او دا خپله لاس تر زنه ورته کښېناسته، ويل بچيانو وخورئ.

په دې وخت کي د لمسيانو پام سو چي ابی ته ډوډی و نه رسېده، ويل ابی ته به څه شي وخورې؟ ابی په ټگۍ ورته وويل چي ابی دي تر تاسي قربان سي، تاسي هر يو چي نیمه نیمه ډوډی راکړئ زما بس ده. لمسيانو چي يې هر يوه نیمه نیمه ډوډی ورکړه، نو هر لمسي ته نیمه نیمه، خو ابی ته يوه نیمه ډوډی ورسېده. په دې وخت کي د بوډی دیوه لمسي ډوډی ته پام سو او په خندا يې وويل: د ټولو نیمه نیمه د ابی سوه یوه نیمه.

خپل وطنه، گل وطنه

يادونه:

دا متل د افغانستان په ختيځو ولايتونو كې ډېر ويل كېږي. كله چې يو څوك په
فريب او چل ول تر نورو ډېره ونډه واخلي او بيا هم ځان داسي بښي چې څه نه
دي ورسېدلي، نو خلك دا متل وايي.¹

¹ دا كيسه مي په كابل كې د (۱۳۸۸ ش) كال د زمري د مياشتي پر شلمه نېټه د پښتو ژبي له نامتو
طنز او ډرامه ليكوال ښاغلي كاتب پاڅون څخه اورېدلې ده. ښاغلی پاڅون اصلا د ننگرهار ولايت د
شينوارو ولسوالۍ، نازيانو درې د
(مندتي) كلي دی، خو له ډېره وخته راهيسي په كابل كې اوسېږي. (ع، همت)

د پړانگ سپينه منگوله، شپنو پوڅه پرې وېشله

وايي چې يوه ورځ کوچيانو په يوه داسي سيمه کې واندېه (۱) واړوله چې شاوخوا يې جگ جگ غرونه ول، په دې غرو کې يو ډېر خطرناک پړانگ هم اوسېده چې اکثره وخت به يې د کوچيانو پر رمو حملې کولې.

بس د پړانگ همدا ښکار و، هره ورځ به يې د پسو پر رمه يرغل کاوه او يو پسه به يې خوړ. شپانه او د رمې ساتونکي سپي ته گرانه وه چې په يوازې سر د پړانگ مخه ونيسي. هغه و چې څو شپنيانو خپلې رمې سره يو ځای کړې، دوی داسي فکر کاوه چې اوس نو شپنيان او د رمې سپي ډېر سول، بنايي پړانگ به پر رمه يرغل و نه کړي، خو پړانگ ډېر زړه ور سوی و، د شپنو پر وايي و نه کړه او پر رمو يې بيا هم حمله وکړه.

شپنو د کوتکو په وارونو او ساتونکو سپيانو د پړانگ په دارلو پيل وکړ، جگړه ښه په خړپ روانه وه، په دې وخت کې يوه شپانه خپل کوسې (۲) پر پړانگ واچاوه چې له دې سره سم د پړانگ منگولي په کوسې کې بندي سوې، پړانگ چې هر څومره زورونه ووهل، منگولي يې له کوسې څخه نه سواي خلاصولای. شپنو هماغسې

¹ : پښتانه کوچيان خپلې رمې د دوبي په موسم کې ليري څرځايونو ته بيايي چې دې سفر ته (واندېه) وايي. دوی له ځان سره يوه اندازه خواړه هم وړي چې (څوری) يې بولي.

² : کوسې د چيني غوندي يو پند او اوږد لباس دی چې له وړيو څخه جوړېږي. شپنيان د يخنۍ په موسم کې کوسې له ځان سره وړي چې هم يې د پرستن، هم يې د فرش او هم يې د باران پر مهال د سرپناه په ډول استعمالوي.

خپل وطنه، گل وطنه

د کوتکو وارونو او سپو د پړانگ دارلو ته دوام ورکړ چې په پای کې پړانگ له جنگه ولوېد او مړ سو.

شپنو چې خپل یوه لوی دښمن ته ماته ورکړې وه، په دې خوشالی کې یې تر خپل منځ پوځه ووېشله، ددې لپاره چې شپنيان خپل غرور وښيي له پړانگ څخه یې یوه منگوله پرې کړه او په هغه یې تر خپل منځ پوځه ووېشله، شپنو سره خنډل او یو بل ته یې مبارکۍ سره ورکولې. په دې وخت کې یو کوچی پر لاره تېرېده، کله چې یې د شپنو په لاس کې د پړانگ منگوله ولیده، نو د پړانگ زړه ورتوب او مېړانه ور په یاد سوه، دا چې نن یې شپنو په سپینه منگوله پوځه وېشله، نو پر پړانگ یې زړه وسوځېد او له ځان سره یې وویل: د پړانگ سپینه منگوله، شپنو پوځه (1) پرې وېشله.

¹: پښتانه کوچیان او مالداران له شیدو څخه یو ډول قوي خواړه جوړوي چې (پوځه) یې بولي. د پوځي جوړولو لپاره په شیدو کې (خمزوری) نومي وحشي بوتی وهي او یا د پسه د کوچنیو کولمو لومړۍ برخه چې په عربي ژبه یې (اثنا عشر) او پښتو کې یې (خوږه مړۍ) بولي وهي. څرنگه چې په خمزوري او خوږه مړۍ کې ځینې انزایمونه دي، نو له دې امله شیدې کلکې او پوځه ځني جوړېږي.

خپل وطنه، گل وطنه

يادونه: دا متل په زابل، غزني او پکتیکا ولايتونو کي ډېر ويل کېږي. کله چي يو مېړه، تکړه او ښه سپړی خوار سي او يا د دښمنانو په دام کي ولوېږي، نو خلک د زړه سوي په ډول دا متل وايي (۱).

^۱: دا کيسه مي د ۱۳۹۱ هـ ش کال د وري د مياشتي پر نولسمه نېټه د شپې پر اتو بجو د ټيليفون له لاري له سيد عبدالرحيم اغا څخه اورېدلې ده. ښاغلی رحيم آغاد زابل ولايت د کلات ښار اوسېدونکی دی.

دوران پر هر گوروان

وايي چي د يوه کلي ملک له خپلو خلکو سره ښه ژوند نه کاوه، د هغوی ماتو گوډو او مشکلاتو ته يې پام نه و او هسي يې خپله ورځ تېروله، کليوالو تر يوه وخته څه نه ويل، خو وروسته يې زړونه تنگ سول او پرېکړه يې وکړه چي د کلي لپاره نوی ملک وټاکي.

په کلي کي د نوي ملک د ټاکلو لپاره جرگه جوړه سوه، هر چا د ملکي لپاره يو يو سپری یاد کړ، خو داسي سپری يې پيدا نه کړ چي د ټولو دي خوښ وي. په پای کي يوه سپين ږيري د کلي گوروان (پاده وان) ته اشاره وکړه، دا خبره د ټولو خوښه سوه، ځکه چي گوروان خورا پاک، صادق او مېړه ځوان و او څو کاله يې په خورا صداقت د کلي خدمت کړی و. لنډه دا چي گوروان ته يې د ملکي لنگوټه وروتر له او ولسوال ته يې وروپېژانده، ولسوال هم ورسره ومانه او نوي ملک خپل کار ته دوام ورکړ.

يوه ورځ د کلي پخواني ملک چي اوس يې څوک په کيسه کي هم نه وه، نوی ملک وليد چي ډېر خلک پر راټول دي او مشوره ورسره کوي، پخوانی ملک ډېر ناهيلي او زړه ورته لږ سو، خپل پخواني وختونه يې ورپه یاد سول، ژړا ورغله، ويل يو وخت زه د کلي ملک وم، خو اوس مي ځای گوروان ونيو، له ځان سره يې په ناهيلي وويل: دوران پر هر گوروان.

خپل وطنه، گل وطنه

يادونه:

دا متل په کندهار ولايت کي ډېر ويل کېږي. کله چي يو وړ او مناسب شخص له کاره گوښه او پر ځای يې يو بل نا وړه شخص راسي، نو خلک دا متل وايي.¹

¹ دا كيسه مي په کوچنيوالي کي زمور په کلي کي له يوې کوچي سپين سري ښځي څخه چي مور به (کوچني تره کې) بلل اور پدلې ده. (ع، همت)

د دې ځای وم، د دې ځای سوم

وايي چې د يوه غريب سړي کره مېلمه راغی، نه يوه، نه دوې او نه درې ورځي وې، خو هفتې يې پرله پسې تېرې کړې، د کور به په کور کي خوراکي شيان مخ پر خلاصېدو ول، له يوې خوا د خپل اولاد په ډوډۍ پوري حيران و او له بلې خوا يې مېلمه د اورو پېټې و. کوربه چې د مېلمه په مخ کي هر څومره د خپلي بېوزلۍ خبره ياده کړه مېلمه بيا هم سر خلاص نه کړ او ښه درانه يې اړولي وه. يو وخت کوربه خپلي ښځې ته وويل چې دا سړی خو زموږ کره داسي بېغمه ناست دی لکه خپل کور چې يې وي، په نيمه خو نه پوهېږي، بايد يوه داسي لار ورته جوړه کړو چې خپل کور ته ولاړ سي. ښځې يې ورته وويل چې مېلمه يوازې يوه مور لري چې ډېره سپين سړې ده، ورته و به وايو چې مور دي ناجوړه ده، گوندي په دې خبره وارخطا او خپل کور ته ولاړ سي. مېلمه يې هم ورسره ومنله او مېلمه ته يې د هغه د مور ناروغي ورياده کړه. مېلمه وويل چې زما خيال و چې سبا کور ته ولاړ سم، خو اوس چې مي مور ناجوړه ده نه ځم، ځکه چې مور مي ناروغه ده، خپل کار يې خپل کار دی زما لپاره ډوډۍ پخول او کالي پرې بولل بيا بل جنجال دی، ناروغه ښځه ده، هم خپل او هم زما خدمت نه سي کولای، تر هغو چې مور مي جوړېږي کور ته نه ځم او ستاسي کره به اوسم.

کوربه او ښځې چې يې دا خبره واورېده، نو حيران سول چې اوس څه وکړي؟ تر ډېرو سوچونو وروسته يې دا نقشه جوړه کړه چې مېلمه ته به ووايو چې مور دي مړه سوه. هغه و چې کوربه او مېرمن يې خفه او په ژرغوني ډول مېلمه ته راغلل،

خپل وطنه، گل وطنه

ويل وروړه ستا لپاره يو بد خبر لرو، نه پوهېږو چې درته ووايو كنه؟ خو خير چاره نسته. همدا اوس ستاسي له كلي څخه يو سپرې راغی ويل ستا مور وفات سوه، كليوالو ويل چې ده ته ووايه چې ژر راسي. مېلمه چې دا واورېده، نو پتو يې تر ځان لاندي كړ، بڼه ارام ورباندي كېښناست او ويې ويل: پخوا به كه كور ته تلم خو مور مي ژوندی وه اوس چا ته ورسم؟ بس داسي يې وېوله چې د دې ځای وم، د دې ځای سوم.

يادونه:

دا متل په غزني، وردگو، پكتيكا او لوگر ولايتونو كې ډېر ويل كېږي. كله چې يو څوك په يوه كار يا يوه ځای كې درانه واړوي او هلته پاته سي، نو دا متل وايي.¹

¹ دا كيسه مي د (۱۳۶۴ ش) كال د جنوبي پښتونخوا په هندو باغ يا په نوې اصطلاح (مسلم باغ) كيمپ كې له ښاغلي محمد پډير رشيد څخه اورېدلې ده. ښاغلی رشيد د پكتيكا ولايت، ارگون ولسوالۍ د چانه خواد مرغې كلي اوسېدونکی دی، خو ډېر ژوند يې په كابل كې كړی دی. (ع، همت)

د خدای و د پردې، ادې مېړه کاوه، خو ابا راغی له مکې

پخوا به حاجیان پر پنبو حج ته تلل چې تگ او راتگ به یې څو میاشتي او کله نا کله یو کال وخت نیوه. په لاره کې به له ډول ډول خواریو او تکلیفونو سره مخامخ کېدل. وایي یو سړی چې سالار نومېده د حج نیت وکړ، ځوانه بنځه او دوې کوچنۍ لوني یې په کور کې پرېښودې او دی حج ته روان سو. څو میاشتي وروسته چې نور حاجیان راغلل سالار ورسره نه و، خپلوانو یې توري ځمکي ورپسي سپیني کړې، خو د سالار پته و نه لگېده.

د لاري ملگرو یې ویل چې سالار په لاره کې راڅخه ورک سو، نور نه یو خبر چې مړ به وي او که ژوندی. چا به ویل چې په لاره کې څو حاجیان شرمېنانو وخورل، کېدای سي چې دی یې هم خوړلی وي، چا به ویل چې غلو به وژلی وي، چا به بیا ویل چې سالار له دې خوا یو څه ناروغه و، کېدای سي چې مړ سوی وي.

د سالار خپلوانو چې دا خبرې واورېدې نو زړه ته یې ولوېده چې سالار مړ دی، د فاتحې کمبلي یې واچولې او فاتحه یې واخیسته. که څه هم ټولو خلکو سالار مړ باله، خو ملایانو بیا هم د هغه کونډي ته اجازه نه ورکوله چې بل مېړه وکړي، د سالار کونډي هم له حیا څخه څه نه ویله.

یو په بل پسي کلونه تېرېدل چې په دې وخت کې د کونډي دوې لوني پېغلي سوې، اوس چې به نو کله د کونډي د کور مخ ته کوم لاروی تېر سو، نو د کلي خلکو به ویل چې په دې سړي کې خامخا څه فساد سته.

خپل وطنه، گل وطنه

کونډه له یوې خوا د خلکو خبرو او له بلې خوا غریبۍ تنگه کړه، خو څه یې له لاسه نه کېده. یوه ورځ یو نابنده مسافر راغی او په کلي کې یې شپه سوه، مسافر په خبرو خبرو کې وویل چې زموږ سره په حج کې یو سپری ملگری و چې سالار نومېده، له هغې خوا چې راتلو په لاره کې لېوانو وخوړ. کلیوالو چې دا خبره واورېده، نو زړه ته یې ولوېده چې هغه سپری خامخا زموږ د کلي سالار دی. تر دې وروسته ملایانو وویل چې د سالار کونډه مېړه کولای سي. څرنگه چې د کونډې لوني پیغلي سوي وې او د کونډې هم زړه مات سوی و، اوس یې واده زړه نه غوښت، خو د هغې په باره کې د کلیوالو خبرې ورځ په ورځ ډېرېدې. اخیر کونډه له دې خبرو څخه ډېره تنگه سوه، یوه ورځ یې د گاونډې ښځې ته وویل چې بس ده نور د خلکو گډې وډې خبرې او توروڼه نه سم زغملای، غواړم چې مېړه وکړم، خو له داسې چا سره واده کوم چې زما د لونو ساتنه او پالنه هم وکړي. دا اواز په لږ وخت کې په ټول کلي کې خپره سوه، وروسته شا وخوا نور کلي هم خبر سول چې د سالار کونډه غواړي مېړه وکړي. څرنگه چې کونډه ښایسته وه نو ډېرو خلکو غوښتل چې واده ورسره وکړي، هغه و چې پر کونډې د مرکو باران جوړ سو، یوه مرکه به نه وه تللې چې بله به راغله.

د کونډې لوني ډېرې وار خطا سوې، ویل کېده چې مېړه وکړي د دوی پای به څه وي؟ مور ته یې وویل چې که ته مېړه وکړې زموږ ژوند به تر دې هم ترېخ سي، خدای خبر چې پلندر به مور وساتي کنه؟ اوسنی ژوند که ښه دی او که بد په گډه به یې سره تېروو. لونو چې یې هر څه زاری او جگۍ ورتله وکړې کونډې نه منلې، ویل زه نور د خلکو خبرې نه سم زغملای، هر څه چې کېږي مېړه کوم.

خپل وطنه، گل وطنه

بس د خدای کړه دي او د بنده ورته کاته دي، په دې وخت کې سالار روغ رمټ کور ته راغی. په کلي کې چوک چوکه (هنگامه) سوه چې سالار ژوندی دی. د سالار کونډه او خپلوان ډېر خوشاله سول، په تېره بیا د کونډې لوني خو له خوشاليه په کاليو کې نه ځایېدې. په دې وخت کې د سالار مشري لور کشري خور ته په خوشالی وویل: خور کې! د خدای مهربانۍ ته وگوره، له لويې شرمنده گۍ څخه خلاص سولو، که ادې مېړه کړی وای او بیا بابا راغلی وای په کور او کلي کې به مو پزه پرې سوې وای. کشري خور يې په خندا ورغبرگه کړه: د خدای و د پردې، ادې مېړه کاوه، خو ابا راغی له مکې.

يادونه:

دا متل په کندهار کې ډېر ويل کېږي. کله چې په اټکلي او تصادفي توگه يو څوک له خطر او شرمندگۍ څخه وژغورل سي او پرده يې وسي، نو دا متل وايي.

1

¹ دا كيسه مي په کوچنيوالي کې د کندهار ولايت، ډنډ ولسوالۍ د (کوبي) د کلي له يوې سپين سري بنځي څخه چې مور (ادې) بلله اور پدلې ده. (ع، همت)

د خسر گنۍ د کور ډوډۍ اغزي لري

وايي چي يوه بنځه د خسر په کور کي ډېره ناراضه وه، د وخت په تېرېدو سره د بنځي لوني پېغلي او زامن يې ځوانان سول چي ورسره د دې ژوند هم ښه سو، که څه هم اوس يې ژوند ښه و، خو د دې له زړه څخه هغه پخوانۍ ترڅي خاطرې او ديدنۍ نه وتلې، کله چي به د خسر يا خسر گنۍ نوم ياد سو، نو د دې تر خوله به بې واره دا خبره ووته چي د خسر گنۍ د کور ډوډۍ اغزي لري. لوني او زامن يې نه پوهېدل چي مور ولي دا خبره کوي، زمور د کور ډوډۍ خو اغزي نه لري. يوه ورځ دې بنځي خپله يوه لور ورکړه او د واده وخت راغی، کله چي يې ناوې تر کور ايستله نو مور خپلي لور ته په غوږ کي کرار وويل: لوري د خسر گنۍ په کور کي به ډېر پام کوي، هغه دي د پلار کور نه دی چي پر هر چا به گرانه يې، ډېر به پام کوي چي د خسر گنۍ د کور ډوډۍ اغزي لري. لور چي يې پخوا هم په دې خبره نه پوهېده دا وار هم پوه نه سوه، خو څه يې و نه ويل او د هوکې په ډول يې سر وښوراوه.

کله چي ناوې د خسر کور ته ولاړه، نو تل به يې ډوډۍ ته په ځير ځير کتل چي کوم اغزي پکښي نه وي، هر څومره چي يې وکتل، نو په ډوډۍ کي يې کوم اغزي و نه ليد، حيرانه سوه چي مور خو ويل د خسر گنۍ د کور ډوډۍ اغزي لري، په دې ډوډۍ کي خو اغزي نسته.

خپل وطنه، گل وطنه

د وخت په تېرېدو سره د مېړه، خواښې، خسر، يونو، اندرندو او لېورونو گډوډوډو خبرو د ناوې ژوند تريخ کړ، چا به يې اشپزي نه خوښوله، چا به ويل چې ډوډۍ پخول يې نه دي زده او چا به ويل چې لټه ده. کله چې به دسترخوان هوار سو، نو مېړه، خواښې، خسر او يا لېوره به داسې خاري او اغزنه خبره ورته وکړه چې په ناوې پورې به يې خپله ډوډۍ زهر کړه. ناوې چې به د خسرگنۍ لغازونه او پېغورونه واورېدل، نو له دسترخوان څخه به وړې ولاړه سوه، لنډه دا چې ورځ په ورځ يې ژوند خرابېده، خو نه پوهېده چې څه وکړي.

يوه ورځ چې دسترخوان اوار سو، نو خواښې ډوډۍ ته وکتل او په درد يې ناوې ته وويل: ملا دي ماته سه کوچنۍ خو نه يې، دا ډوډۍ ده چې تا پخه کړې ده؟ په دې وخت کې د ناوې په خوله کې ډوډۍ داسې کلکه وښته لکه اغزي چې لري، نور يې زغم نه درلود، له دسترخوان څخه وړې ولاړه سوه، خپلې خونې ته ولاړه او په ژړا يې شروع وکړه. په دې وخت کې يې د خپلې مور خبره ورياده سوه، له ځان سره يې وويل: بس اوس پوه سوم، د مور مطلب مې د خسرگنۍ لغازونه او پېغورونه ول، دا خو رښتيا د خسرگنۍ د کور ډوډۍ اغزي لري.

خپل وطنه، گل وطنه

يادونه:

دا متل د کندهار په بنځمنو کې ډېر ويل کېږي. کله چې يوه بنځه د خسر گنۍ په کور کې له کوم مشکل سره مخ سي يا د خسر گنۍ له خوا پېغور واوري، نو دا متل وايي.¹

¹ دا کيسه مي په کوچنيوالي کې له خپلې انا څخه اورېدلې ده. (ع، همت)

داسي درواغ مه وايه چي سبا رښتيا کپړي

وايي چي په پخوا زمانه کي دوه ورونه ول، دا يو ورور يې ډېر رند، چالاک او زيرک و، ځان يې د خپلي چالاکۍ له برکته د پاچا دربار ته ورساوه او پاچا د ځان مشاور وټاکه، په لږ وخت کي د ډېر شهرت او پيسو خاوند سو.

د دې سړي بل ورور ساده، مړخولی او ډېر بېوزله و، ده چي کله وليده چي ورور يې دربار ته ننوت نو ده هم هڅه وکړه چي دربار ته ننوځي او ځان پاچا ته ورنژدې کړي، خو د پاچا خوښ نه سو او له دربار څخه يې وشاړه.

يوه ورځ يوه سړي ورته وويل چي ډېر ساده سړی يې، ستا ورور په درواغو ځان پاچا ته ورنژدې کړی دی او ته هيڅ درواغ نه وايې، په صداقت او رښتيا ويلو څوک دربار ته نه سي ننوتلای، که زما منې نو پاچا ته داسي لوی درواغ ووايه چي ستا ورور په خوب هم نه وي ليدلی.

غريب سړی هم بله ورځ پاچا ته ورغی او ورته ويې ويل چي ستا لپاره يو په زړه پوري خبر لرم، پاچا ويل وايه څه خبره ده؟ غريب سړي وويل: نن سهار وختي چي زه له خوبه راکښېناستم، نو په اسمان کي يوه سپي غيل. پاچا ته په دې درواغو سخت درد ورغی، عسکرو ته يې وويل چي دا درواغجن ونيسئ او په دار يې وځړوئ.

په دې وخت کي د غريب سړي ورور خبر سو، سمدلاسه پاچا ته ورغی او ورته ويې ويل: پاچا صاحب ستا قربان سم، فقط زما يوه خبره واوړه، بيا که دي زما ورور واژه او که دي باخښه. پاچا يې هم خبره ومنله، ويل ښه وايه! چالاکه ورور

خپل وطنه، گل وطنه

يې وويل: پاچا صاحب زه خپل ورور ډېر ښه پېژنم، ده په ټول ژوند کې درواغ نه دي ويلي، اصلي خبره دا ده چې يوه شاهين د سپي کوچني بچي په منگولو کې نيولې او هوا ته يې پورته کړې و، هغه د سپي کوچني بچي په هوا کې غيل او ده يې غيا اورېدلې ده، دی بېچاره يو ساده سړی دی، داسې فکر يې کړی دی چې گواکي په اسمان کې سپي غاږي.

پاچا چې دا خبره واورېده، نو امر يې وکړ چې سړی خوشي کړئ. غريب سړی چې يې له دار څخه راکنسته کړ، نو چالاکه ورور يې په غوږ کې سوکه ورته وويل: ته زما په شان نه سې کېدای، دا خبره سمه ده چې ما په درواغو او چالاکی پر پاچا ځان گران کړی دی، خو ستا په شان ساده نه يم، درواغ هم يوه لار لري، دا وار خو له مرگه خلاص سوې خو بيا پام کوه، داسې درواغ مه وايه چې سبا رښتيا کېږي.

يادونه:

دا متل په کندهار کې ډېر ويل کېږي. کله چې يو څوک په خپلو درواغو کې بند او يا رسوا سي، نو خلک دا متل وايي.¹

¹ دا كيسه مي په کوچنيوالي کې له خپل پلار څخه اورېدلې ده. (ع، همت)

د خره مینه لغته ده

وايي چي يوه بزگر يو خر او يو سپي درلود. سپي له خاوند سره ډېره مینه درلوده. کله چي به بزگر له کار څخه سترې ستومانه کور ته راغی، نو سپي به يې د روغېر لپاره مخ ته ورغی، په پنبو کي به يې ور ولوېد، کله به يې خپلي دوې پنبې په غاړه کي ور واچولې، کله به يې خپله يوه پنبه د روغېر په ډول د خاوند په لاس کي ورکړه .

د بزگر هم د سپي لوبي ډېري خوښېدې او له همدې خاطر به اکثره وخت ورسره ملگری و. خره چي د بزگر له خوا د سپي گرانېت وليد نو بد يې راغله، له ځان سره يې فيصله وکړه چي بايد تر دې وروسته دی هم له خاوند سره لوبي وکړي چي دی هم ورباندي گران سي .

يوه ورځ بزگر له کاره سترې ستومانه راغی، سپي چي خاوند وليد، نو ورمندې يې کړه او له هغه سره يې لوبي پيل کړې. په دې وخت کي خره هم ورمندې کړه او له خاوند سره يې ساتېری شروع کړ، خره پورته پورته ټوپونه وهل چي په دې وخت کي يې خاوند په نس کي په لغته وواهه، له دې سره سم بزگر راچپه او بې سده سو .

سپي چي خپل خاوند وليد، نو په غيا يې پيل وکړ، په دې وخت کي د بزگر مېرمن راغله گوري چي مېړه يې بې سده پروت دی، په زوره زوره يې چيغې کړې، ويل وا خلکو د خدای پر پار مرسته راسره وکړئ چي مېړه مي مړ سو .

خپل وطنه، گل وطنه

ګاونډيانو چي د بزگر په کور کي چيغي واورېدې، نو د مرستي لپاره ورته راغلل. کله چي بزگر په سد کي راغی، نو ګاونډيانو پوښتنه ځني وکړه چي څه درېښه سوه؟ بزگر د خپل سپي او خره کيسه ورته وکړه. په دې وخت کي يوه ګاونډي په ملنډو وويل: د خره مينه لغته ده.

يادونه:

دا متل په ډېرو پښتني سيمو کي ويل کېږي. کله چي يو بې عقل سړی يو ناروې کار وکړي او داسي فکر کوي چي ښه کار کوي، نو خلک دا متل وايي.¹

¹ دا کيسه مي د جنوبي پښتونخوا د پنجابې يا محمد خېلو په کيمپ کي له ارواښاد معلم عبدالرازق څخه اورېدلې ده. دی اصلاً د کندهار ولايت، ارغنداب ولسوالۍ د لويې منارې د کلي اوسېدونکی و. (ع، همت)

دوه چي سره جوړ سي، د دريم دي نو مخ تور سي

وايي چي يوه گيدړه او چغال (سورلندی) سره انډيوالان ول، دوی به په گډه
بنکار کاوه او بيا به يې په گډه سره خوړ. يوه ورځ دوی خبري سره کولې چي په
دې وخت کي له ليري يو وری زمري راښکاره سو. چغال او گيدړه ډېر سخت
وارخطا سول، چغال گيدړي ته وويل چي زمري ډېر وری دی او ځني تښتېدلای
هم نه سو، ژر يوه چاره وکړه چي ومو نه خوري.

گيدړي ورته وويل چي ته بېغمه اوسه زما يې چاره زده ده، هر څه چي زه وایم ته
هغسي وکړه، کله چي زمري گيدړي دوی ته راورسېد په دې وخت کي گيدړي
له چغال سره غالمغال جوړ کړ. زمري ويل پر څه مو جنجال دی؟ گيدړي وويل
چي پاچا صاحب قربان دي سم، ښه سو چي راغلي که نه مور خپله ستا حضور ته
در تلو. خبره داسي ده چي ما او چغال په گډه پنځه چرگان نيولي او په غار کي
موساتلي دي، مشکل دا دی چي اوس يې پر وېش نه سره جوړېږو.

زمري چي دا خبره واورېده نو په زړه کي ډېر خوشاله سو، ويل درځئ زه موروغه
جوړه در وکړم. له دې سره سم زمري له گيدړي او چغال سره د غار خوا ته روان
سول، غار ته چي ورسېدل نو چغال غار ته ننوت او زمري او گيدړه دباندي ورته
ودرېدل، چغال په غار کي ځنډ وکړ، د زمري زړه تنگ سو او په درد يې وويل: اي
چغاله څه سوې چي درک دي ورک سو؟ چغال په عاجزی ورته وويل: پاچا

خپل وطنه، گل وطنه

صاحب قربان دي سم، زه په يوازي سر ټول چرگان نه سم نيولای، کله چې يو چرگ نيسم بل راڅخه ايله کيږي.

څرنگه چې غار تنگ و او زمري خپله نه سواى ور ننوتلای نو گيدږي ته يې وويل چې ته ور ننوزه او د چرگانو په نيولو کي له چغال سره مرسته وکړه. گيدږه هم سمدلاسه غار ته ورننوته. زمري ښه ډېر انتظار وکړ، خو د گيدږي او چغال درک معلوم نه سو. زمري وغورږد او په درد يې وويل: اې سپين سترگو څه سولاست؟ ژر را ووځئ چې پر ما ناوخته کيږي.

گيدږي په غوږه مالۍ وويل: پاچا صاحب ستا سي يې کور ودان چې غواړئ زمور تر منځ روغه وکړئ، خو مور په کور کي سره جوړ سولو، ستاسي يې په مخه ښه. زمري بيا وغورږد او په درد يې وويل: نه داسي نه کيږي، بايد زه مو جوړه درو کړم، گيدږه چې اوس يې ځان د زمري له شره خوندي باله زمري ته وويل: دوه چې سره جوړ سي، د دريم دي نو مخ تور سي.

يادونه:

دا متل د کندهار په ښځو او ماشومانو کي ډېر ويل کيږي. کله چې دوه نفره تر شخړي وروسته سره جوړ سي او بيا يو دريمگري راسي او غواړي چې هغوى بيرته په جنگ سره اخته کړي، نو دا متل ويل کيږي.¹

¹ دا كيسه مي په کوچنيوالي کي له خپل پلار څخه اور بدلې ده. (ع، همت)

دومره بخت به مي له څه وي چي کاکو¹) به مي مېړه وي

وايي چي يوه بنځه په ځوانۍ کي کونډه سوه، يو څه وخت يې صبر وکړ، خو وروسته يې ژوند تريخ او يوازي ژوند کول ورته گران سو، فيصله يې وکړه چي مېړه وکړي. لېورونو او تربورو يې ورته وويل چي يواځي به په کور او تربورونو کي مېړه کوي اوبس. دې چي وکتل نو خپل يو لېور چي خلکو (کاکو) باله د واده لپاره خوښ کړ، خو له شرمه يې چا ته نه سواي ويلاي چي زه غواړم له کاکو سره واده وکړم. کاکو که څه هم بله بنځه درلوده خو تر نورو لېورونو ځوان او له بنځو سره په گوزاره کي ښه و.

ورځي شپې همداسي تېرېدې. يو وخت يې ايندرور ياني د کاکو مېرمنه ورباندي پوه سوه چي دا غواړي زما له مېړه سره واده وکړي. ايندرور غوښتل چي ځان ډاډه کړي چي رښتيا کونډه غواړي زما له مېړه سره واده وکړي او که هسي ما گومان ورباندي کړي دی. هغه و چي کونډي ته يې د دوی يو تربور ورياد کړ چي هغه غواړي ستا سره واده وکړي. کونډي وويل چي د هغه سړي رنگ څنگه دی؟ ايندرور يې وويل چي رنگ کي کټ مټ لکه کاکو داسي دی. په دې وخت

¹: کاکو په کندهارۍ لهجه کي د درناوي او ناز له امله کاکا يا اکا ته وايي لکه (درخانۍ) (لالا) او (ماما) ته چي (درخو) (لالو) او (مامو) ويل کېږي.

خپل وطنه، گل وطنه

کي د کونډي تر خولې بې واره ووتل : دونه بخت به مي له شه وي چي کاکو به
مي مېړه وي؟

يادونه:

دا متل په زابل ولايت کي ويل کېږي. کله چي يو څوک په خپل نصيب او
برخليک خوښ نه وي، ځان بدمرغه بولي او خپل د خوښي مقام او ارمان ته نه
سي رسېدای، نو له ناهيلی څخه دا متل وايي.¹

¹ دا كيسه په (۱۳۸۹ ش) کال د لړم د مياشتي پر څلورمه نېټه ښاغلي سعيد زابلي په تېليفون کي راته
وييلې ده. ښاغلی زابلی د زابل ولايت، شمولزو ولسوالۍ، ريڅ ديار سيمي د غبرگي کلي اوسېدونکی
دی. (ع، همت)

د نشې وعده وه، له نشې سره ولاړه

وايي چي يو چا د شرابو بوتل پر انبار (ډېران) وغورځاوه، په بوتل كې لږ شراب پاته ول، ډېران ته نژدې د مورك غار هم و، مورك چي له غار څه را ووت، نو په بوتل ننووت او شراب يې وختل. كله چي نشه سو، نو لار ځني وركه سوه، په بوتل كې يې دې خوا او ها خوا منډي كړې خو له بوتل څخه نه سواى راوتلاى، اخير په بوتل كې پرېوت او لغتي يې وهلې.

په دې وخت كې پيشي راغله، گوري چي مورك په بوتل كې بند دى. مورك چي پيشي وليده نو په ډېره زړه ورتيا يې وورغ كړه: اې گراني پيشو جاني، ما له دې بوتل څخه در وباسه سړمي تر تا قربان دى. پيشي ورته وويل چي ته همېشه وعده كوي، خو بيا خپله وعده نه پوره كوي، مورك ورته وويل چي دومره ناځوانه نونه يم چي ته ما له بوتله وباسې او زه به ستاسره ناځواني كوم. پيشي بوتل په منگولو كې پورته كړ او له مخكې يې وواهه، بوتل مات سو او مورك ځني راووت، له راوتلو سره سم يې منډه كړه او په خپل غار ننووت. پيشي يو ساعت دغار و مخ ته ودرېده، اخير له ډېره انتظاره سترې سوه او مورك ته بې ورناره كړه چي ناځوانه زه يو ساعت كېرې چي درته ولاړه يم او ته نه راوړې، تا خو ويل چي زه خپله وعده پوره كوم او اوس پت سوې؟ مورك په خدا ورته وويل: پيشو جاني ورځه په مخه دي بنه، هغه د نشې وعده وه، له نشې سره ولاړه.

خپل وطنه، گل وطنه

يادونه:

دا متل په كندهار كې ډېر ويل كېږي. كله چي يو څوك د يوه بې پروا او درواغجن سړي خبري ته ارزښت وركوي او يا يوه تر وخت تېره موضوع بيا راپورته كوي، نو خلك دا متل وايي.¹

¹ دا كيسه د (۱۳۸۹ ش) كال د لړم د مياشيت پر اوومه نيټه ښاغلي معلم عبدالاحد سرتيف د برېښنالېك له لاري رالېږلې ده. (ع، همت)

داسي وم لکه دا ته، داسي به سې لکه دا زه

وايي چي يو سړی ډېر سپين زيږی او کمزوری سو، څه مهال وروسته گوزن (فلج) وواهه او پر ځای پر بووت، خوراک، څښاک او هر څه يې په ځای کي ول. سپين زيږي يو لمسی هم درلود چي ډېر ورباندي گران و، پر لمسي هم خپل نيکه ډېر گران و او ټوله ورځ به ورسره ناست و. په لومړيو وختونو کي يې سپين سري مېرمني خدمت کاوه، خو وروسته هغه هم مړه سوه او د سپين زيږي خدمت د خپلي نړور له غاړي سو.

نړور يې هم يو څو ورځي خدمت وکړ، خو وروسته يې زړه نه غوښتل چي خدمت يې وکړي. هغه و چي خپل مېړه ته يې د خسر په باب شکايتونه پيل کړل. مېړه يې له شرمه پلار ته څه نه سواي وبلای او بله چاره يې هم نه درلوده، کله چي بنځه پوه سوه چي مېړه يې خبره نه مني نو په خسر پوري يې ډول ډول توروته پوري کړل، لنډه دا چي اخير يې مېړه راضي کړ چي خپل سپين زيږی پلار له کوره وباسي.

زوی يې سپين زيږی پلار په يوه زاړه کټ کي راواخيست او په يوه دښت کي يې يوازي پرېښود. د سړي پام نه و چي د سپين زيږي لمسی هم پټ ورپسې دی، سړي سپين زيږی ليري يوه دښت ته راوړ او غوښتل يې چي په دښت کي يې يواځي پرېږدي، په دې وخت کي يې زوی د شاله خوا ورناره کړه چي بابا جان مه وژنه! هلک چي هر څومره وژړل او پلار ته يې زاری او جگی وکړې، خو هغه يې خبره ونه منله. سپين زيږی يې په دښت کي پرېښود او دی ځني روان سو.

خپل وطنه، گل وطنه

په دې وخت کې ماشوم خپل پلار ته وویل چې بابا کټ ولي کور ته نه درسه وړې؟ کټ کور ته درسه یوسه چې بیا زما په کار دی، کله چې ته هم سپین ږیری سوي، نوزه به دي په کټ کې همدلته راوړم. سړي چې دا خبره واورېده نو پر پلار یې زړه وسوځېد او بیرته وروگرځېد. زوی یې بیرته پلار په کټ کې واخیست او د کور پر خوا روان سول.

په لار کې پلار وویل چې لمسی مي سمه خبره کوي، ما هم خپل سپین ږیری پلار وژلی و، په همدې کټ کې مي راوړ او په همدې دښت کې مي غورځولی و، ما ته د خپل پلار کیسه راپېښه سوه او تا ته به هم زما کیسه درپېښه سي، بیا یې ورته وویل: خدای کساتونه اخلي، داسې وم لکه دا ته، داسې به سې لکه دا زه.

یادونه:

دا متل د کندهار په سپین ږيرو کې ډېر ویل کېږي. کله چې کوم سپین ږيري ته خپل پخواني برم، مستي، ځواني او هستي ورپاڼه سي او بیا خپلي اوسنۍ ناتوانۍ او بې وسۍ ته وگوري او یا کوم ځوان د سپین ږير توب او ناوسۍ پېغور ورکړي، نو سپین ږيري دا متل وايي.¹

¹ دا کیسه مي په (۱۳۷۵ش) کال له ښاغلي عبدالغني څخه د جنوبي پښتونخوا مرکز کوتي ښار په خروټ اباد نومي سيمه کې اورېدلې ده. نوموړی د کندهار ولايت، ارغنداب ولسوالۍ د ناگان کلي اوسېدونکی دی. (ع، همت)

د درانه پېټي پروا مي نسته،

د خره په لکۍ پوري تړل مي خوروي

وايي په پخوا وختو کي يو ډېر مور او خان سپړی و چې خورا ډېر سره او سپين زر يې دلودل، پر دې سربېره يې خورا ډېري وزې، پسونه، اوبنان، آسان او خرونه هم درلودل. يو وخت خان ناروغه سو، زامنو يې د هغه وخت ټول طبيبان ورته راوستل او ډېري پيسې يې ورکړې چې د خان علاج وکړي. طبيبانو چې هر څومره خپل وس وکړ او خان ته يې ډول ډول دواوي ورکړې خان بيا هم جوړ نه سو، د خان ناروغي ورغ په ورغ ډېر بده، خان پوه سو چې نور نو نه جوړېږي، زامنو ته يې وويل چې زما ټول خپلوان او نوکران راولئ، زامنو يې هم خپل ټول خپلوان او نوکران راوستل.

خان وويل چې زه نور نه جوړېږم، ستاسي څخه هيله کوم چې خپل حق راخپل کړئ، که ما بد درسره کړي وي او يا مي ستاسي حق خوړلی وي نو ما وبخښئ. ټولو په يوه خوله وويل چې خان صاحب خدای دي تا وبخښي، مور بخښلی يې. تر دې وروسته خان وويل چې زما څاروي (حيوانات) هم راولئ چې له دوی څخه هم بخښنه وغواړم. زامنو يې د پلار امر پر ځای کړ او ټول څاروي يې ورته راوستل. خان وويل چې تاسي زما سره ډېري نیکۍ کړي دي، په هر ډول سخته

خپل وطنه، گل وطنه

ورځ کي مو زما مرسته کړې ده، زه چې څومره پيسې لرم دا ټول ستاسي برکته دی.

بيا يې يوې يوې وزې ته وويل چې کېدای سي ستاسي سره به مي ظلم کړی وي او يا به مي وري تېري پرې ايښي ياست، اوس زه مړ کېرم، هيله ده چې ما وبخښئ، وزو ورته وويل چې خدای دي تا وبخښي، مور بخښلی يې. بيا يې هر يوه پسه ته وويل چې تاسي هم ما وبخښئ، پسو ورته وويل چې مور هم بخښلی يې. وروسته يې خرو ته وويل چې زما له لاسه پر تاسي ډېري سترېاوي، لوري او تندي تېري سوي دي، زما له لاسه مو ډېر وهل ټکول خوړلي دي، زه پر دې کارونو ډېر پښېمانه يم، هيله ده چې ما وبخښئ، خرو ورته وويل چې مور هم بخښلی يې.

په پای کي د اوبنانو وار راغی، اوبنانو ته يې وويل چې تاسي زما په خاطر ډېري خوارۍ گاللي دي، په ورځو ورځو به وري تېري پاته واست، په سرو غرمو او سرو ريگو کي به مو مزلونه کول، زما لپاره به مو ډېر درانه بارونه وړل. ټولو اوبنانو وويل چې مور بخښلی يې خو په پای کي يو اوښ پاته سو. خان ورته وويل چې پر تامي هم ډېر ظلمونه کړي دي، ډېر مي سترې کړی يې، زما ښه ياد دي چې يوه ورځ مي پر تا، خره او اس پيټي بار کړي ول او په يوه اوږده سفر روان وو، په لاره کي خر په يوه کنده کي ولوېد او يوه پښه يې ماته سوه، ته سره له دې چې خپل پيټی دي درلود ما د خره پيټی هم درباندي بار کړ، په هغه ورځ که څه هم ډېر سترې

خپل وطنه، گل وطنه

سوې، خو په خوله دي څه و نه ويل، زه د هغې ورځې د ظلم له امله ډېر شرمنده يم، اوس زه مړ کېږم هيله ده چې ما وبخښې.

اوبن ورته وويل چې ستا له خوا وهل ټکول، لوړي، تندي او سترپاوي مي ټولي در بخښلي دي، خو يوه ورځ دي ما ته ډېر په سپکه سترگه کتلي دي چې هغه نه در بخښم. تا به کله نا کله زما مهار د بل اوبن په لکۍ پوري وتاړه او زما واک به دي هغه ته ورکړ. په دې کار مي هيڅ پروا نه کېده، ځکه چې اوبن زما سيال، زما سره برابر او زما له قوم څخه و، خو يوه ورځ دي زما مهار د خره په لکۍ پوري وتاړه او خر دي زما واکمن او رهبر کړ، په دې ورځ دي ما ته ډېر په سپکه سترگه وکتله چې تر اوسه مي نه هېرېږي. زه ستا ټول ظلمونه او جفاوي بخښم، خو دا ناځواني دي نه سمه بخښلاي.

خان د اوبن په دې خبره سم پوه نه سو او بيا يې د درانه پيټي له امله معذرت وغوښت، خو اوبن خپله کيسه بيا تکرار کړه او و يې ويل: د درانه پيټي پروا مي نسته، د خره په لکۍ پوري تړل مي ځوروي.

خپل وطنه، گل وطنه

يادونه:

دا متل په کندهار کې ډېر ويل کېږي. کله چې د سيال سړي واک ناسيال او ناخوانه سړي ته وسپارل سي، په تېره بيا دا چې ناسيال سړي ته مشرتوب وسپارل سي، نو خلک دا متل وايي.¹

¹ دا كيسه مې په (۱۳۸۷ ش) كال په كابل كې له ښاغلي عبدالمجيد لودين څخه اورېدلې ده. نوموړی اصلا د کندهار د ښار د څلورمې ناحيې د دفتر د كوڅې اوسېدونکی دی، خو اوس په كابل كې اوسېږي. (ع، همت)

د ښار دروازي تړل کېږي، خو

د خلکو خولې نه تړل کېږي

وايي چې يوه سړي خپله ښځه پر خره سپره کړې او دی پر پښو ورسره روان و، لاره ښه اوږه وه، دوی په خپلو منځو کي کيسې سره کولې او په دې ډول يې لاره لنډوله، په خبرو خبرو کي يوه کلي ته ورسېدل، د ونې تر سيوري لاندي يوه ډله خلک ناست ول، کله چې يې دوی وليدل نو په خندا سول، ويل پخوا مېرانه په سيالي وه او اوس سپيتانه په سيالي ده، دا بې ننگه وگورئ چې ښځه يې پر خره سپره کړې او دی پر پښو ورسره روان دی، د مېړه قدر خو خدای له ښځي سره نه دی برابر کړی، دا د ماينې مزدور له خلکو هم نه شمېږي.

پر سړي ښځه ډېره گرانه وه، زړه يې نه غوښتل چې پر پښو دي ولاړه سي، خو کله چې يې د خلکو خبري واورېدې نو ښځي ته يې وويل چې ته له خره څخه را کښته سه زه به پر خره سپور سم، کله چې له کلي ووتو بيرته به ته پر خره سپره سي. ښځي هم ورسره ومنله او له خره څخه را کښته سوه، سړی پر خره سپور سو او ښځه يې د شاه خوا ورپسې روانه سوه.

لږ مخکي چې ولاړل نو د خلکو يوه بله ډله په مخه ورغله، هغوی چې وکتل نو ټوله په خندا سول، په ډريو او ريشخنديو يې شروع وکړه، ويل دا بې ننگه

خپل وطنه، گل وطنه

وگورئ! څومره پلن خټ او غټي اورې لري، خو له بې ننگيه پر پښو نه سي تلای،
نه له خدايه وېرې او نه له خلکو شرمېري، خپله پر خره سپور دی او ښځه
خوراکي يې پر پښو پسي روانه ده.

سړي چي د خلکو پېغورونه واور بدل، نو سخت درد ورغی، خو نه پوهېده چي څه
وکړي؟ ښځي يې ورته وويل چي خیر دی سړيه د خلکو په خبرو پسي مه گرځه،
درځه چي پر خپله لاره ځو. سړي بيا هم ځان د خلکو پېغورو ته نه سواي
ټينگولای، هغه و چي دی او ښځه يې دواړه پر خره سپاره او له کلي ووتل.

تر لږ مزله وروسته بل کلي ته ورسېدل، د کلي خلکو چي سړی او ښځه وليدل
چي پر يوه خره سپاره دي، نو ټول په خدا سول، ويل تاسي دا ظالمان وگورئ
چي دواړه پر يوه خره سپاره دي، دا ډنگر خر وگوره او دوه نفره وگوره چي پر
سپاره دي، دا ظالمان خو بيخي والله که د جنت مخ وويني. سړي چي د خلکو
خبري واورېدې، نو ښځي ته يې وويل چي توکل پر خدای دی، شکر خدای روغي
پښې راکړي دي، راځه چي دواړه پر پښو ولاړ سو، کله چي له کلي ووتو بيرته به
پر خره سپاره سو. ښځي يې ورته وويل چي د خلکو په خبرو پسي مه گرځه،
خلک په هر حال کي خبري راپسې کوي، سړي ويل چي ښځي نور د خلکو
پېغورونه نه سم زغملای، هغه و چي دواړه له خره څخه راکښته سول، خريې د
مخه او دوی دواړه پر پښو پسي روان سول.

خپل وطنه، گل وطنه

له کلي لانه وه وتلي چي يوه بله ډله خلک په مخه ورغله، خلکو چي دوی وليدل، نو په خندا او ملنډو يې پيل وکړ، ويل دا لېونیان وگورئ چي خري يې شاتوری روان کړی او دوی پر پښو ورسره روان دي، خر خو خدای د بار لپاره پيدا کړی دی، دا چي دا خلک کار نه ځني اخلي گناه يې خپله ده. ښځي او مېړه چي د خلکو ملنډي او پېغورونه واور بدل، نو لاره او گودر ځني ورک سول، نه پوهېدل چي څه وکړي او د کومي ډلي خبري ومني؟ اخير ښځي مېړه ته وويل سرپه که زما منې نو د خلکو په خبرو پسي مه گرځه، د ښار دروازي تړل کېږي، د خلکو خولې نه تړل کېږي.

يادونه:

دا متل په کندهار کي ډېر ويل کېږي. کله چي يو څوک د عامو خلکو له خبرو څخه ځورېږي او يا غواړي چي يوه عامه خبره پته کړي او ملگری او انډيوال يې دې ته هڅوي چي د خلکو په خبرو پسي و نه گرځي او خپل کار ته دوام ورکړي، نو دا متل وايي.¹

¹ دا کيسه مي په (۱۳۷۵ ش) کال له ښاغلي عبدالغني څخه د جنوبي پښتونخوا مرکز کوتي ښار په خروټ اباد نومي سيمه کي اورېدلې ده. نوموړی د کندهار ولايت، ارغنداب ولسوالۍ د ناگان کلي اوسېدونکی دی. (ع، همت)

ډېر عمر بڼه دی پنجاويي مي هم وليد

وايي چي يو وخت د پاشمول¹) په كلي كي يو غريب بزگر اوسېده، ده به خپله بزگري كوله او چندان به له كلي نه ووت، ان دا چي سپين ږيري سو، خو بيا هم له كلي و نه وت.

يوه ورځ په كوم ضروري كار پسي د سيند د بلي غاړي كلي (پنجاويي) بازار ته ولاړ. بزگر چي تر اوسه يې د پنجاويي بازار نه وليدلی دا كوچنی بازار يو لوی ښار ورته ښكاره سو. ورځ يې په ډېره خوشالي تېره كړه، ماڅيگر چي بيرته كور ته روانېده، نو داسي فكر يې وكړ چي دا يې په ژوند كي يو لوی برياليتوب دی، كله چي پاشمول ته ولاړ، نو په كور كي يې د پنجاويي كيسه ټكي په ټكي وكړه، د كيسې په پای كي يې په جگه غاړه او غرور وويل: ډېر عمر بڼه دی پنجاويي مي هم وليد.

يادونه:

دا متل د كندهار ولايت په ژبړۍ او پنجاويي ولسواليو كي ډېر ويل كېږي.¹

¹: پاشمول په كندهار كي د يوه كلي نوم دی چي پخوا يې په پنجاويي پوري اړه درلوده، خو د نوي اداري تشكيل له مخي په ژبړۍ ولسوالۍ پوري وتړل سو. پنجاويي په كندهار كي د يوې ولسوالۍ نوم دی چي مركز يې هم پنجاويي نومېږي.

زه او لالا يوازي و، غل او کوتک (۲)

وايي چي دوه وروڼه يو ځای په سفر روان ول چي په لاره کي يو غل پر پېښ سو، غله کوتک تر سر ورته واړاوه، ويل بنور و نه خورئ کنه ماغزه به مو دربادباد کړم. دوی هم له ډاره لاسونه پور ته کړل، غله د دواړو وروڼو لاسونه ورو تړل او هر څه چي يې درلودل ځني يو يې وړل، ان دا چي د غاړي کالي يې هم ځني وايستل او دوی يې سره لغړ ايله کړل.

کله چي وروڼه کلي ته ولاړل نو کلیوال پر راتول سول، ويل خدای دي يې خیر کړي، څه پېښه ده دا کالي چا در څخه وايستل؟ دوی ټوله کیسه ورته وکړه چي داسي غله ول، داسي و او هسي و. يوه کلیوال ور ته وويل چي بې غیر تو جنگ مو ولي نه ورسره کاوه؟ دوی وويل هغوی پر مور زورور ول، ځان خو به مونږه واژه. کلیوال يې له کشر ورور څخه پوښتنه وکړه چي غله څو نفره ول؟ ده ورته وويل چي زه او لالا يوازي و، خو غل او کوتک دوه ول.

¹ دا کیسه مي د (۱۳۸۸ ش) کال د وري د میاشتي پر یوولسمه نېټه له ښاغلي عبدالقیوم مینه وال څخه په تیلیفون کي اورېدلې ده. نوموړی د کندهار ولایت، ژبړی، ولسوالۍ د وزیرو د کلي اوسېدونکی دی.

² کوتک یو ډول غټ او دروند ډانگ دی چي شپانه د وسلې کار ځني اخلي او د ځان او رمې د ساتني لپاره يې له ځان سره گرځوي.

خپل وطنه، گل وطنه

يادونه: دا متل په کندهار کې ډېر ويل کېږي. کله چې يو څوک بې غيرته وي او تر ځان د کمزوري دښمن له لاسه مات سي، نو خلک دا متل وايي.

خپل وطنه، گل وطنه

سپي ته يې ويل د چا له لاسه په عذاب يې، ويل له خپله قامه

وايي چي په يوه سيمه کي سخته وچکالي راغله، خلک له له لوري او تندي تنگ سول، څوک نورو سيمو ته کډه سول او پاته له ډېري لوري او تندي سره لاس او گربوان سول. دا وچکالي تر انسانانو د حيواناتو لپاره ډېره له خواريو ډکه وه، ډېر حيوانات له لوري او تندي مړه سول، ځيني حيوانات له لوري مړه او ځيني يې نورو سيمو ته ولاړل.

په دې ډله کي يو سپي هم له خپل کلي څخه روان سو، شو مياشتي يې مزل وکړ، يو وخت يوې داسي سيمي ته ولاړ چي هلته شنه باغونه او کلي بنکاره سول، سپي داسي فکر وکړ چي په دې سيمه کي خامخا وچکالي نسته او يا لږ ده، هغه و چي په کلي ورگډ سو.

يوه کليوال سپي وليد چي له تندي يې ژبه راوتلې او له ډېري وري او له ډېري ډنگروالي يې پښتۍ راوتلي دي، زړه يې ورباندي وسوځېد، ډوډۍ او اوبه يې ورته کښېښوولې، سپي اول اوبه وڅښلې او بيا يې ډوډۍ وخوړه، کله چي موږ سو نو ستړيا يې راپورته سوه او خوب ورغی، سترگي يې لانه وې سره ورغلي چي د کلي سپي په خبر سول، ټول په يوه سلا ورباندي راټول سول او مسافر سپي بېچاره يې داسي وډاره چي په خپلو وينو يې رنگ کړ.

سپي په ډېر تکليف له کلي څخه وتښتېد او بل کلي ته ولاړ، د هغه کلي خلکو چي وليد نو د دوی هم زړه پر وسوځېد، اوبه او خواړه يې ورته راوړل، په دې کلي کي چي هم سپي خبر سول نو ورباندي راټول سول، دې سپيانو هم مسافر سپي

خپل وطنه، گل وطنه

داسي ټوک ټوک کړ چې تېښتي ته اړ سو، لنډه دا چې هر کلي ته به ورغی نو خلکو به ډېر نازاوه، خو چې کله به سپي ورباندي خبر سول نو له کلي به يې وشاړه.

په همدې منډه او تېښته کې بارانونه شروع سول، هري خواته اوبه او خواړه پيدا سول، کال اباد سو، انسانان او حيوانان هوسا سول. سپي چې په بل کلي کې يې د اوسېدو ځای نه درلود بېرته خپل کلي ته ولاړ. د کلي سپيانو چې وليد نو ډېر خوشاله او ورباندي راټول سول. يوه سپي ورته وويل چې مور خو مې بللی وې، ته دا دومره وخت چېرې وې؟ څه دي وليدل او څه درباندي تېر سول؟ مسافر سپي د خپل ژوند ټوله کيسه ورته وکړه، ويل انسانانو ډېرې نېکۍ راسره وکړې، خو له خپله قامه ډېر په عذاب وم.

يادونه:

دا متل په کندهار کې ډېر ويل کېږي. کله چې يو چاته د خپلو تربورونو، خپلوانو او خپل قوم له لاسه تاوان ورسېږي، نو د زړه له درده دا متل وايي.¹

¹ دا کيسه مي د (۱۳۸۸ ش) کال د لړم د مياشتي پر اتلسمه نېټه په کابل کې د شپې پر لسو بجو له بناغلي عبدالحی څخه چې په حاجي لالا شهرت لري اورېدلې ده. (ع، همت)

خپل وطنه، گل وطنه

سپرلیه ته لارښه یې، خوانښې نه لرې ویده یې

وايي چې یوې خوانښې پر خپلې نرور ډېر ظلم کاوه، د کور ټول کارونه یې په کول. مېرور که به یې روغه وه که به رنځوره له ناچاربه یې د کور ټول کارونه په یوازې سر کول. مېرور یې هم پر خبره غوږ نه نیوه او د مور او پلار یې څه په وسه نه وه چې ددې ظالمني خوانښې له شره یې خلاصه کړي.

یوه ورځ مېرور کالي پر بولي او ډېره سترې سوې وه، په همدې ورځ یې د غوا وانښه له یاده وتلې او دا ویده سوې وه، بله خواري دا وه چې په دغه شپه یې مېرور هم پر کور نه و. پر نیمه شپه یې د خوانښې پام سو چې مېرور یې غوا ته وانښه نه دي ور اچولي، سمدلاسه یې د مېرور خواته ور منډه کړه، مېرور یې تر کوڅې ونيوله او په درد یې ورته وویل: پور ته سه سپارې او تمبلي! غوا دي ورې پرې ایښې ده او ته آرامه ویده یې؟ ژر پور ته سه غوا ته وانښه ورواچوه!

بنځه چې ډېره سترې سوې وه او ټول وجود یې درد کاوه په ډېر تکلیف را ولاړه سوه، دالان ته ولاړه چې وانښه راواخلي او غوا ته یې ور واچوي. په دالان کې یې ولیده چې د دوی سپرلی په خواږه خوب ویده دی. بنځه چې خوب زنگوله پر خپل مظلومیت او یوازې والي ارمان ورته ودرېد او سپرلی یې تر ځان بختور وگاڼه، ویل که سپرلي خوانښې درلودای نو دی به هم د اوس غوندي آرام نه وای ویده، د زړه خواله یې بل چا ته نه سواي کولای نو هغه و چې سپرلي ته یې زړه تش کړ او ویې ویل: سپرلیه ته لارښه یې خوانښې نه لرې ویده یې.

خپل وطنه، گل وطنه

يادونه:

دا متل د کندهار په ښځو کې ډېر ويل کېږي. کله چې يوه ښځه د خسرگنۍ په کور کې خوشاله نه وي او يا يوه ښځه له خپل ژونده راضي نه وي خو برعکس بله ښځه د خسرگنۍ په کور کې خوشاله وي نو ناراضه ښځه دا متل ورته وايي.¹

¹ دا كيسه مي په کوچنيوالي کې د کندهار ولايت، ارغنداب ولسوالۍ د ناگان د کلي له (بيو) نومي بوډۍ څخه اورېدلې ده. (ع، همت)

ساندي هم خوشاله زړه غواړي

پخوا يو ډول پېښه گري يا ممثلي ښځي وې چې د پرديو خلکو په غمونو او فاتحو کي به يې ساندي ويلې او وير به يې کاوه. لکه څنگه چې خلک د خوشالۍ د محفل لپاره سندرغاړي رابولي او غواړي چې خپله ښادي درنه او مشهوره کړي، دغسي به دغه ډول ښځي هم خلکو ددې لپاره راغوښتې چې په خپلو ساندو او ځانگړو حرکتونو خلک ژړا او وير ته وهڅوي چې په دې ډول د غم مراسم درانه او تاوده وښيي.

هغه چا چې به ډېري پيسې درلودې، نو څو پېښه گري ښځي به يې راغوښتې، کله چې به يوه ښځه سترې سوه، نو بلي ته به يې اشاره وکړه او هغې به په ژړا پيل وکړ، خو بېوزلو خلکو به بيا يوازي يوه ناټکي ښځه راغوښته.

کله چې به د مړي مور، خويندو او نورو خپلوانو په طبيعي ډول ژړل، نو پېښه گري ښځي به پټه خوله ناستي وې، خو کله چې به د کور ښځي د مېلمنو په خدمت بوختي سوې او يا به فاتحې ته راغليو ښځو شخصي بانډار جوړ کړ نو په دې وخت کي به د مړي له خپلوانو څخه يوې ښځي کرايه سويو ژړاندو ښځو ته سترگه ووهله چې ساندي شروع کړي. ښځو به هم نابيره چيغه کړه او د مړي په اړه به يې يوه دردناکه خبره وکړه.

خلکو به دغه ډول ښځو ته تر فاتحې مخکي د مړي په اړه لږ معلومات ورکول چې هغوی يې ځينې خبري د ژړا پر مهال يادي کړي، مثلاً هغه مړی چې ځوانه

خپل وطنه، گل وطنه

مېرمنه او اولادونه به يې پاته ول، په ژړا کي به يې داسي ويل: ای زما زويه څنگه ځوانيمرگ سوې؟ کاشکي خو ستا پر ځای زه مړه سوې وای، تا دا خپله ځوانه ماینه او کوچني اولادونه چا ته پرېښوول؟ تر دې وروسته به يې مخ په چپلاخو (خپيرو) واهه او سر به يې هم شکاوه، نورو ښځو چي به ورته وکتل نو دوی به هم په ژړا پيل وکړ. کله چي به يو مور او خان سړی مړ سو، نو خپلوانو به يې پېښه گرو ښځو ته ډېرې پيسې ورکولې او ښځو به هم ښه په اخلاص او لوړ اواز ژړل. وايي چي يو وخت د يوه بېوزله او غريب سړي ورور مړ سو، د ښځينه فاتحي لپاره يې يوازي يوه پېښه گره¹ ښځه راوبلله. څرنگه چي پېښه گري ښځي ته لږ پيسې ورکول سوي وې، نو تر يو څه ساندو وروسته يې ساندي بس کړې او پته خوله کښېناسته، د فاتحي ښځو چي دا چوپتيا وليده نو تر خپل منځ يې شخصي کيسې شروع کړې چي وروسته خبره خدا او ټوکو ته ورسېده. په دې وخت کي د مړي د خپلوانو يوه ښځه راغله او پېښه گري ښځي ته يې کرار وويل چي ولي ساندي نه وايې؟ پېښه گري ښځي ورغبرگه کړه: بس ده نوري ساندي نه سمه ويلای، ساندي هم خوشاله زړه غواړي.

خپل وطنه، گل وطنه

يادونه: دا متل په کندهار کې ډېر ويل کېږي. کله چې د يوه کار بيه يا حق الزحمه لږ وي او د چا زړه نه غواړي چې کار ته اوږه ورکړي او کار هم د حق الزحمې په اندازه کمزوری اجرا کړي، نو خلک دا متل وايي.¹

¹ دا کیسه مې د جنوبي پښتونخوا د پنجپای یا محمد خېلو په کیمپ کې د ښاغلي مولوي دوست محمد خڅه اور بدلې ده. نوموړی په پنجپای کې د عبدالله بن مسعود نومي مدرسه کې استاد او اصلا د کندهار ولایت، بولدک ولسوالۍ د کندني د کلي اوسېدونکی و. (ع، همت)

سر زما، خو واک يې د لالا

وايي په پخوا زمانو کي يو لېونی و چې مور، پلار او نور خپلوان يې مړه سوي او يوازي يې يو ورور درلود او پالنه يې د ورور پر غاړه وه، کله چې به لېونی ډېر په تکليف سو او خلک به يې وهل نو ورور به يې په خنځيرونو وټاړه. لېونی له خپل ورور څخه ډېر تنگ سو او هر چا ته به يې ويل چې لالا ډېر بد سپری دی.

لېوني ته د ورور له خوا نور بنديزونه يو څه د زغملو وړ ول، خو دا ډېره ورته گرانه وه چې نايي به يې سر ور خرايه. ځکه چې د کلي د نايي چاره ډېره پخه وه، هر وخت چې به يې د لېوني سر ور خرايه نو څو ځايه به يې ويني پوست ور پرې او ويني کړ، لېونی د نايي د پڅي چرې خور او ټيونو ډېر وار خطا کړی و، کله چې به لېوني د خپل ورور خبره نه منله، نو ورور به يې ورته ويل چې ارام کښېنه کنه نايي ته دي بيايم.

يو وخت د لېوني د سر وېښتان ډېر اوږده او څپوله سول، ورور يې نايي ته بوت چې سر يې وروخړي. لېوني چې د نايي چاره وليده، نو چيغې يې کړې چې زه سر نه خريم، خو ورور يې سترگي ورباندي راغتي کړې، ويل داستا کار نه دی، خامخا به سر خړي. کله چې لېونی نايي ته کښېناست، نو هغه د خريلو چاره پر را واخيسته. لېوني ورته وويل چې زما سر را جوړ که، خو خريه يې مه. نايي ورته وويل چې نه خامخا دي سر در خريم، ځکه چې لالا دي وايي سر يې وروخړيه.

خپل وطنه، گل وطنه

په دې وخت کې لېونۍ ولاړ سو او په درد یې نايي ته وويل: عجيبه ده، سر زما،
خو واک یې د لالا!

يادونه:

دا متل په ډېرو پښتني سيمو کې ويل کېږي. کله چې څوک د چا په شخصي
کارونو کې مداخله کوي، نو خلک دا متل وايي.¹

¹ دا كيسه مې په ۱۳۹۰هـ ش کال د لړم د مياشتې پر اتمه نېټه په کندهار کې د محمود شگيوال نومي
نايي څخه اورېدلې ده. ښاغلی شگيوال اوس په کندهار ښار کې اوسېږي او د سلمانۍ دوکان لري، خو
اصلا د ننگرهار ولايت د شگي سيمي اوسېدونکی دی. (ع، همت)

شیخ چلي، پر بناخ ناست دی بناخ رېبي

په پخوا زمانه کي یو ډېر ساده سړی و چې شیخ چلي نومېده. یوه ورځ یې په کور کي د سونگ بوتی خلاص سول، مېرمني یې ورته وویل چې سرپه لرگي خلاص سوي دي، یوه چاره یې وکړه. شیخ چلي په کلي کي یوه سړي ته ورغی چې لږ بوتی وړکړي، هغه ورته وویل چې ورسه زما په باغ کي د توتو څو ونې ولاړي دي، یو څو بناخونه یې ورېبه او کور ته یې یوسه.

شیخ چلي هم اړه راواخیسته او د توت یوې ونې ته وخوت. پر یوه بناخ کښېنوست او د هغه بناخ په رېبلو یې پیل وکړ، په دې وخت کي یو سړی د باغ څنگ ته پر لاره تېرېده، کله چې یې شیخ چلي ولید، نو ورته ویې ویل چې وروره پام دي سته کنه؟ پر بناخ ناست یې او بناخ رېبې؟ که بناخ پوره وړېبل سي، نو خامخا رالوېرې، داسي نه وي چې خدای مه کړه پښه یا لاس دي مات سي. شیخ چلي ورته وویل چې څه بېغمه اوسه زما پام دی، کله چې بناخ وړېبل سي، نو زه ځني ليري کېرم.

لاروی پر خپله لار ولاړ او شیخ چلي د بناخ رېبلو ته دوام وړکړ، کله چې بناخ وړېبل سو، نو شیخ چلي پر ځمکه راولوېد او مغزی یې مات سو. تر دې پېښي وروسته د شیخ چلي ساده گي ډېره مشهوره سوه، کله چې به یو چا له عقل څخه کار نه اخیست او د بل چا خبره به یې هم نه منل، نو خلکو به وویل چې دا سړی لکه شیخ چلي، پر بناخ ناست دی بناخ رېبي.

خپل وطنه، گل وطنه

يادونه:

دا متل په ډېرو پښتني سيمو کي ويل کېږي. کله چې يو څوک په خپله گټه او
تاوان نه پوهېږي او په لوی لاس ځان ته تاوان رسوي، نو خلک دا متل وايي.¹

¹ دا کيسه مي دا کيسه مي په (۱۳۶۷ ش) کال له ارواښاد جنرال محمد اکرم خاڪر بزوال څخه اور پدلي

عقل په عمر نه دی په سر دی

وايي چي دريو خټگرانو له يوې کنډوالي څخه خاوري وړلې، يو وخت کولنگ په يوه کلک شي کي ونښت، کله چي يې ځمکه وشلنه نو گوري چي د سرو زرو چرگ دی. خټگران چې بېوزله او غريبان ول د سرو زرو د چرگ په ليدو ډېر خوشاله سول، سره ويې ويل چي چرگ به خرڅ کړو او خپل ژوند به په جوړ کړو، خو ستونزه دا ده چي چرگ به څنگه سره ووېشو؟ که چرگ درې ټوټې کوو، نو بيا په دومره لوړه بيه نه خرڅېږي او که يې روغ سره وېشو هر څوک به خپله برخه څنگه اخلي؟ اخير يې سره وويل چي بايد د سرو زرو چرگ خرڅ او پيسې يې سره ووېشي.

په دې وخت کي يوه خټگر وويل چي که پاچا خبر سو چي مور د سرو زرو چرگ لرو، نو بنديان کوي مو، وايي تاسي بېوزله خلک ياست دا چرگ مو له کومه کړ؟ په بلا به اخته سو، هم به مو چرگ له گوتو ووځي او هم به بنديان سو. نورو خټگرانو چي دا خبري واورېدې نو ډېر وار خطا سول، خو نه پوهېدل چي څه وکړي؟ دوی اوس يوه لار درلوده، هغه دا چي د سرو زرو چرگ خرڅ کړي، خو دوی چي چورت وواهه نو داسي مور او خان سرې يې و نه موند چي د چرگ رانيولو وس دي ولري. اخير يې سره وويل چي تر هغو چي چرگ ته يو مناسب خريدار يا رانيوونکی پيدا کوي بايد چرگ يو ځای پټ کړي.

کله چي به يوه خټگر وويل چي چرگ زه په کور کي ساتم، نورو به داسي فکر وکړ چي داسي نه وي دی يې غلا کړي او وتښتي. تر ډېر فکر کولو وروسته يې په زړه

خپل وطنه، گل وطنه

کي وروگرځېده چي د دوی د کلي يوي بوډی بسځي ته چرگ امانت کښېږدي .
دا بوډی ډېره ښه ښځه وه، ټولو کليوالو به خپل امانت شيان له دې سره ايښوول .
لنډه دا چي د سرو زرو چرگ يې بوډی ته ورکړ او دا شرط يې ورباندي کښېښود
چي تر څو مور درې سره يو ځای نه يو درته راغلي زموږ يوه ملگري ته به چرگ نه
ورکوي . بوډی هم دا خبره ورسره ومنله او خټگران ولاړل .

څو مياشتي وروسته يو خټگر راغی او بوډی ته يې وويل چي چرگ راکړه، بوډی
ورته وويل چي تاسي خوماته ويلي ول چي تر څو مور درې سره يو ځای نه يو
درته راغلي زموږ يوه ملگري ته به چرگ نه ورکوي، نو اوس هم چي نور دوه
ملگري دي رانه ولي چرگ نه درکوم . خټگر ورته وويل چي هغه نور دوه ملگري
مي په کوڅه کي راته ولاړ دي، بيا يې هغو ته ور ناره کړه چي بوډی چرگ نه
راکوي وايي نور دوه ملگري دي چېرې دي؟ هغوی له کوڅې څخه ور نارې کړې
چي دا دی مور ورسره يو چرگ ورکړه . بوډی چي دا خبره واورېده، نو چرگ يې
ورکړ .

څو ورځي وروسته دوه نور خټگر راغلل او بوډی ته يې وويل چي د سرو زرو
چرگ راکړه، بوډی ورته وويل چي چرگ خو مو څو مياشتي مخکي لايوور . يو
ملگري مو کور ته راغی او تاسي په کوڅه کي ورته ولاړ واست، تاسي ويل چرگ
زموږ ملگري ته ورکړه چي ما هم ورکړ . خټگرو وويل چي درواغ مه وايه مور نه و
ورسره، نور خلک به ول او يا ته درواغ وايي، خامخا چرگ تا پټ کړی دی . بوډی
چي هر څه قسمونه وخورل چي ستاسي چرگ مو ملگري يوور، خو هغوی نه قانع

خپل وطنه، گل وطنه

کېدل، ویل هر څنگه چې کېږي زموږ چرگ به راکوې. اخير يې بودی تر لاس ونيوله او محکمې ته يې بوتله.

په محکمه کې قاضي بودی ملامته کړه، ویل ولاړه سه په دريو ورځو کې د دوی د سرو زرو چرگ ورپیدا کړه، کنه بندي کوم دي. بودی چې دا خبره واورېده، نو په چیغو او ژړاوو کور ته روانه سوه. په لاره کې یوه کوچني هلک پوښتنه ځني وکړه چې انا ولي ژاړې؟ بودی ورته وويل چې پرې مي ږده بچیه ولي مي پر تپونو مالگي رادوروي، زه خپله په غم اخته يم او ته پوښتني راڅخه کوي؟ هلک ورته وويل چې خیر دی ته خو راته ووايه، کېدای سي زه یوه د حل لاره په لاس درکړم. بودی وويل چې په دې کوچنی ونه به ستا په سر کې دومره عقل له کومه وي چې تر ما به هوښيار يې. بودی چې نور يې نو یوې خوا ته مخ نه گرځېده او ډېره ناامیده سوې وه له ناچاره یه کوچني هلک ته خپله ټوله کیسه تېره کړه.

هلک چې کیسه واورېده، نو په خندا يې وويل چې انا جاني دا خو اسانه کار دی. ورسه قاضي ته ووايه چې چرگ زما سره پروت دی. ما غوښتل څنگران معلوم کړم چې پر ما باور لري کنه؟ دوی چې هر وخت وغواړي زه يې چرگ ورکوم، خو باید هغه شرط ادا کړي چې لومړی ورځ يې تر خپل منځ سره ایښی و او زما سره يې هم منلی و. شرط دا دی چې لومړی ورځ دوی ما ته ويلي ول چې تر څو موږ درې سره یو ځای نه یو درته راغلي زموږ یوه یا دوو ملگرو ته به د سرو زرو چرگ نه ورکوي. که زه اوس دوی ته چرگ ورکړم سبا به يې دریم ملگری راغلی وي او ما به ملامتوي چې له ما پرته دي ولي دوی ته چرگ ورکړ، بیا به ماته یو جنجال

خپل وطنه، گل وطنه

وي، که چېرې خټگرانو خپل دريم ملگری پیدا کړ، خو د چرگ غل پیدا سو او که يې پیدا نه کړ، نو ته يې له جنجاله بېغمه يې. بوډی چې دا خبره واورېده نو ډېره يې خوښه سوه، بس سمدلاسه يې دغه خبره کټ مټ قاضي ته وکړه، قاضي هم ورسره ومنله او د بوډی په حق کي يې فيصله وکړه. بوډی چې د کوچني هلک هوبنياري وليده نو زړه ته يې ولوېده چې په رښتيا سره عقل لوی او کوچنی نه غواړي، هلک ته يې وويل چې بچیه زه اوس پوه سوم، عقل په عمر نه دی په سر دی.

يادونه:

دا متل په کندهار کي ډېر ويل کېږي. کله چې يو څوک په لږ عمر کي ډېر هوبنيار وڅېږي او يا په عقل کي تر خپل عمر ډېر مشر وي، نو خلک دا متل وايي.¹

¹ دا كيسه مي د (۱۳۹۰ ش) کال د ليندۍ د مياشتي پر شپږويشتمه نېټه له ښاغلي عصمت الله بهير څخه په تېليفون کي اورېدلې ده. دی د کندهار ښار د دوهمي ناحيې اوسېدونکی دی چې اوس په کابل کي اوسېږي. (ع، همت)

غلو به قافلې وهلې، نو نه چي يې کوټې وهلې

وايي په يوه کلي کي دوه ورونه اوسېدل چي مور، پلار او نور خپلوان يې نه درلودل، دوی دومره بېوزله او غريبان ول چي په وچه ډوډۍ هم نه وه ماړه، ان دا چي خپل کور يې هم نه درلود، يوازي يوه کوټه يې درلوده او دواړه په دې کوټه کي اوسېدل.

په دې وخت کي په شاوخوا کليو کي غلاوي شروع سوې، د کلي خلک ووېرېدل چي داسي نه وي د دوی په کلي کي هم غله لاس واچوي. د کلي خلکو تر سلامشورو وروسته بېوزله ورونو ته وويل چي تاسي مجرد ياست او کوم خاص کار هم نه لرئ، مور به تاسي ته ډوډۍ او يو څه پيسې در کوو او تاسي به د شپې په کلي کي پيره کوئ.

بېوزله ورونو له خدايه دغه ورځ غوښته، پيره يې ومنله او د کلي په منځ کي يې په يوه زړه کوټه کي واړول. د ورځي له خوا به ویده ول او د شپې له خوا به يې په کلي کي پيره او گزمه کوله. يوه شپه چي هوا ډېره سړه وه، دوی په کوټه کي اور بل کړ، په دې وخت کي يې يو اواز تر غور سو، يو ورور يې کرار دباندې وکتل، گوري چي يو غل د دوی کوټه په کولنگ سوري کوي.

دوی هم څه و نه ويل او تر هغو يې انتظار وکړ چي غل کوټه سوري کړي، کله چي غله کوټه سوري کړه او کوټې ته يې سر ور ننه ايست، نو دواړو ورونو په يوه

خپل وطنه، گل وطنه

پلا ورحمله کړه او غل يې تر غاړه کلک ونيو، يوه ورور غل تر غاړه نيولی و او بل ورور يې سوتی ورته ونيو، لنډه دا چې غل يې داسي وواهه چې له اخ و توخه يې واچاوه. وروسته يې غله ته وويل چې په دې کلي کي تر مور بېوزله او غريبان نسته، ته بې غيرته راغلي زموږ کوټه دي ووهله؟ بې غيرته غلو به قافلې وهلې، نو نه چې يې کوټې وهلې.

يادونه:

دا متل په کندهار او جنوبي پښتونخوا کي ډېر ويل کېږي. کله چې يو څوک د مېړاني دعوه لري او بيا يو ټيټ او کوچنی کار وکړي او هغه مېړانه وبولي او يا خپلو خلکو ته زور وربښي، نو خلک دا متل وايي.¹

¹ دا كيسه مې په (۱۳۶۸ ش) کال د پنجابى يا محمد خېلو په کيمپ کي له ښاغلي گل اغا څخه اورېدلې ده. (ع، همت)

قاضي ملامتولم، خو زه نه ملامتبدلم

وايي چي د دو کسانو د ځمکي پر سر دعوه سوه، په دې دوو نفرو کي يو يې ډېر جنجالي و، خلکو چي هر څومره ملامت کړ ده پر ه نه منله، خلکو دې خوا او هاخوا منډي تر ږي وکړې، جرگې مرکې وسوې، خو دوی بيا هم سره جوړ نه سول.

څرنگه چي د خلکو روغي جوړي گټه و نه کړه نو خبره تر محکمې پوري ورسېده. قاضي چي دعوه وڅېړل نو جنجالي سړي ته يې وويل چي ته ملامت يې. جنجالي سړي بيا هم خپله پر ه و نه منله، ويل زه ملامت نه يم، اخير قاضي مجبوره سو او پوليسو ته يې وويل چي دی له محکمې څخه وباسئ، هغه بل سړي ته يې د ځمکي اسناد ورکړل ويل څه ځمکه ستا سوه. کله چي جنجالي سړی کلي ته راغی، نو يوه کليوال پوښتنه ځنې وکړه چي د ځمکي دعوه څنگه سوه؟ جنجالي ورت ه وويل: قاضي ملامتولم، خو زه نه ملامتبدلم.

خپل وطنه، گل وطنه

يادونه:

دا متل په کندهار او جنوبي پښتونخوا کې ډېر ويل کېږي. کله چې يو څوک پر سي او بيا هم خپله ملامتيا نه مني، نو خلک دا متل وايي.¹

¹ دا كيسه مي په (۱۳۶۸ش) کال د کندهار ولايت، ارغنداب ولسوالۍ د ناگان کلي له اوسېدونکي

ارواښاد حبيب الله جان څخه اورېدلې ده. (ع، همت)

که ټیټ ځي وايي غلا کوي او که لوړ ځي وايي کورو¹ ته گوري

وايي يو مسافر يو ليري وطن ته روان و چې په لاره کي يو کلي په مخه ورغی، ددې کلي د کورونو د ډېوالونه ډېر ټيټ ول، خو مسافر په ونه ډېر جگ و. مسافر چې د کلي منځ ته ورسېد، نو د کلي ځوانان پر راټول سول، ويل اې بې شرمه خپله خور او مور نه لرې چې د خلکو کورو ته گوري؟ سپري چې هر څومره ورته وويل چې زه پر لاره تېرېدلې ستاسي کورو ته مي نه دي کتلي، خو ځوانانو نه ورسره منله، لنډه دا چې ځوانانو مسافر بېچاره راچپه کړ او د هغه په ډبولو يې شروع وکړه.

په دې وخت د کلي خان راغی، گوري چې د کلي ځوانانو مسافر را چپه کړی او وهي يې. مسافر چې خان وليد، نو په عذر او زاريو يې پيل وکړ، ويل زه پر خپله لاره تېرېدم، ستاسي کورو ته مي نه دي کتلي. د خان زړه پر وسوځېد او ځوانانو ته يې وويل چې مسافر پرېردئ! کله چې مسافر رخصت کېده، نو خان ورته وويل چې دا وار ما له هلكانو خلاص کړې، خو گوره پام دي وي چې بيا پر لاره

¹: کورو ته = کورونو ته

خپل وطنه، گل وطنه

جگ جگ ولاړ نه سې کنه بيا به په دغسي خوارۍ اخته سې، مسافر هم دا خبره ورسره ومنله او له کلي څخه روان سو.

مسافر پر لاري چوخ چوخ (تیت تیت) روان و، ویل داسي نه وي نور خلک هم داسي فکر وکړي چې گواکي زه د دوی کورو ته گورم. د مسافر له توره بخته په دې کلي کي غلو لاس اچولی و او خلک سخت وارخطا ول، هر نابنده سړی چې به یې لیده، نو هغه به یې نیوه او پوښتني گروپړني به یې ځني کولې.

مسافر چې په کلي ور کښپوت، نو خلکو چيغي کړې، ویل هلی غل دی! مسافر چې خلک ولیدل چې دده خوا ته منډي راوهي، نو داسي فکر یې وکړ چې بيا یې وهي، بس پایڅې یې راپورته کړې او په منډو یې پیل وکړ. کلیوالو چې د مسافر منډو ته وکتل نو داسي فکر یې وکړ چې دا سړی رښتیا غل دی، کلیوالو چيغي کړې چې مه یې پرېږدی غل دی، مسافر د مخه او کلیوال ورپسې دي، منډي، منډي منډي منډي اخير یې مسافر ونیو او د هغه په وهلو یې پیل وکړ.

مسافر چې هر څومره نارې کړې چې د خدای پر بار زه غل نه یم، خو کلیوالو نه ورسره منله، ویل وهی یې! مسافر چې یې هر څومره ووايه او هر څومره پوښتني گروپړني یې ځني وکړې نو داسي څه یې نه ځني واورېده چې د غلا لپاره دي ثبوت او سند وبلل سي.

خپل وطنه، گل وطنه

په دې وخت کې د کلي مشر په درد ورته وويل: بدبخته ته چې غل نه يې نو ولي دومره وارخطا وې او پر لاره ولي تپت تپت تلې؟ مسافر د مخکيني کلي کيسه ورته وکړه. د کلي مشر ورته وويل چې دا سم کار نه دی، که ته پر لاره همداسي تپت تپت روان يې، نو هر څوک به داسي فکر وکړي چې ته غلا کوې. مسافر په ژړا ورته وويل: د خدای پر پاره څنگه وکړم؟ که تپت ځې وايي غلا کوې او که لوړ ځې وايي کورو ته گورې.

يادونه:

دا متل په ډېرو پښتني سيمو کې ويل کېږي. کله چې يو سړی ډېر ناچاره سي او يا بې گناه وي، خو بيا هم گناهگار وبلل سي، نو خلک دا متل وايي.¹

¹ دا کيسه مي په کوچنيوالي کې له خپلي انا څخه اورېدلې ده. (ع، همت)

که ستا قسمو ته وگورم هم حيران یم او که د خپل چرگ پښو ته وگورم هم حيران یم

وايي چي يو چا چرگ غلا کړی او تر بالا پوښ لاندې يې پټ کړی و، خو پام يې نه و چي د چرگ پښې تر بالا پوښ راوتلي دي. يو شو گامه چي ولاړ، نو د چرگ خاوند په مخه ورغی، ويل دا زموږ چرگ دي ولي غلا کړی دی؟ غله ويل قسم په خدای که مي غلا کړی وي. اخير د چرگ د خاوند زړه تنگ سو، د چرگ راوتلیو پښو ته يې اشاره وکړه او ويې ويل: بس نو څه ووايم، که ستا قسمو ته وگورم هم حيران یم او که د خپل چرگ پښو ته وگورم هم حيران یم.

يادونه:

دا متل په کندهار او جنوبي پښتونخوا کي ډېر ويل کېږي. کله چي د يو چا په عمل او قول کي ژور توپير وليدل سي، ياني په عمل کي بد کار کوي، خو په خوله ځان ته ښه سپړی وايي، نو خلک دا متل وايي.¹

¹ دا کيسه مي په (۱۳۹۰ ش) کال د کندهار ولايت، ارغنداب ولسوالۍ د ناگان کلي اوسېدونکي

عبدالرازق څخه اورېدلې ده. (ع، همت)

له لوري دي مړ سم، خو د منت خواړه نه خورم

وايي چي يو لېوه سهار تر ماښامه په غرونو او دښتونو کي وگرځېد، خو ښکار يې پيدانه کړ، ډېر وړی سو، اخير يې په زړه کي وروگرځېده چي کلي ته ولاړ سي، گوندي هلته يو ښکار ورپيدا سي. کلي ته چي راغی، نو په يوه کور کي د پسه بوی پر ولگېد، سمدلاسه يې پر دېوال ورتپو کړه او کور ته ورواوبست. گوري چي په کور کي يو ډېر غټ او خپل سپی گرځي.

لېوه سپي ته نژدې ورغی او ځان يې د سپي ملگری او دوست وښود، وروسته يې د خپلي لوري کيسه ورته وکړه، په دې وخت کي يې پام سو چي سپی ډېر چاغ دی، لېوه ورته وويل چي گرانه دوسته ته څه شي خورې چي دومره چاغ سوی يې؟ ته ماته وگوره له لوري مي پښتۍ راوتلي دي، ماته هم دا ښکار راوښايه.

سپي ورته وويل چي ما په دې کور کي وظيفه نيولې ده. ددې کور خاوند ډېري پيسې، پسونه، وزې، غواوي، اسان او خرونه لري، زه شپه تر سهاره پيره کوم چي کور ته غل، لېوه، گيدړه، چغال (سورلندی) او بل ځناور رانه سي. خاوند ما ته ددې کار په مقابل کي اوبه او ښه غوره ډوډۍ راکوي، په دوبي کي مي له گرمۍ او په ژمي کي مي له يخنۍ څخه ساتي، دا دی وگوره دا خونه يې زما لپاره جوړه کړې ده. ټوله ورځ په دې خونه کي خوبونه کوم او د شپې له خوا پيره کوم.

خپل وطنه، گل وطنه

لېوه چې د سپي خبرې واورېدې، نو خولې يې اوبه وکړې، ويل گرانه ملگرې ماته هم دغسي يوه وظيفه راپيدا کړه، سپي ويل سمه ده زه به مې له خاوند سره خبره وکړم چې تا ته هم دغسي يوه وظيفه درپيدا کړي.

په دې وخت کې لېوه د سپي په غاړه کې يوه تپ وليد، ويل گرانه دوسته دا ستا په غاړه کې تپ د څه شي دی؟ سپي وويل چې دا تپ د ځنځير دی، خاوند مې د ورځې له خوا په ځنځير تړي چې خلک راڅخه ونه ډارېږي. لېوه چې وکتل نو د سپي د کودلي څنگ ته يې يولوی پولادي ځنځير وليد چې يو سر يې په مورې پورې تړلی او په بل سر کې يې طوق و چې د سپي د غاړې په اندازه جوړ سوی و.

لېوه چې د سپي په غاړه کې تپ او ځنځير وليد، نو بيرته پنبېمانه سو، ويل گرانه دوسته ما تل ازاد او په خپله خوښه ژوند کړی دی، خو د منت خواړه مې نه دي خوړلي، زه ستا په ډول د مړه ييتوب ژوند نه سم زغملای، بس زه تر دې وظيفې تېر يم، د لوړي دي مړ سم خو د منت خواړه نه خورم.

يادونه: دا متل په ډېرو پښتني سيمو کې ويل کېږي. کله چې د مړو سترگو د ډوډۍ او مرييتوب خبره را ياده سي او يو يا يو څوک د غلامۍ تر غوره ډوډۍ تېر

خپل وطنه، گل وطنه

سي او په خپلواکۍ او شرافت کي په خپله وچه ډوډۍ قناعت وکړي، نو خلک دا
متل وايي.¹

¹ دا كيسه مي په کوچنيوالي کي زموږ په کلي کي د محمدالدين په نوم له يوه بزگر څخه اور بدلې ده.

لرگی توره او سړی ځني جوړوه

وايي چي يو ترکان يا نجار، خياط او ملنگ سره ملگري او يوه ليري ځای ته په سفر روان ول. دوی تر يوه اوږده مزله وروسته يوه لوی ځنگله ته ورسېدل، لومړی يې داسي فکر وکړ چي لار به په ځنگله کي تېره سوې او بلي خوا ته به وتلې وي، هغه و چي په ځنگله ور کښېوتل، څو ساعته يې مزل وکړ، خو لار تر ځنگله و نه وتله.

په دې وخت کي يې په خپلو منځو کي سره وويل چي مور غلطي وکړه چي ځنگله ته راغلو، راځئ چي بيرته وگرځو، بل ځای که لار راڅخه ورکه سي، نو يو څوک خو به پيدا سي چي پوښتنه ځني وکړو، دلته خو هيڅوک هم نسته. هغه و چي بيرته شا ته وگرځېدل چي پخوانی لاره پيدا کړي، هر څومره چي وگرځېدل لاره يې و نه موندله. په ځنگله کي يوې او بلي خوا ته همداسي سرگردانه گرځېدل چي شپه پر راغله. تر خپل منځ يې داسي پرېکړه وکړه چي اوس خو هسي هم شپه ده، هيڅ ځای نه سو تلای، شپه به دلته تېره کړو او سبا سهار به له خيره سره ځو.

هغه و چي په ځنگله کي يې يو غار پيدا کړ او درې سره ورننوتل چي شپه پکښي تېره کړي. يوه شيبه وروسته يې په ځنگله کي د ډول ډول وحشي ژويو اوازونه واورېدل چي سخت يې وار خطا کړل، تر خپل منځ يې سره وويل چي بايد پيره وکړو، داسي نه وي چي ځنگلي ځناور مو وخوري. هغه و چي شپه يې پر دريو

خپل وطنه، گل وطنه

برخو سره ووېشله، داسي فيصله يې وکړه چې په لومړۍ برخه کې به نجار، په دوهمه برخه کې به خياط او په دريمه برخه کې به ملنگ پیره کوي.

لومړی نوبت د نجار و، نجار پیره کوله او نور دوه ملگري يې ویده سول. څرنگه چې نجار ټوله ورځ مزل کړی و، نو خوب ورغی، يوه سترگه خوب يې لانه و کړی چې د پړانگ غرومبي راوینس کړ، له ځان سره يې وویل چې که ویده سم، نو وحشي حیوانات مو خوري او که وینس کښېنم نو خوب راځي، اخير يې وویل چې راسه ځان په یو شي بوخت کړه. هغه و چې په ځنگله کې يې یوه ونه وسکښتل او انسان يې ځني جوړ کړ، ده چې دا کار خلاص کړ نو گوري چې د پیرې وخت يې هم پوره سوی دی. بس ورغی او خپل ملگری خياط يې راوینس کړ، ویل وروره زما د پیرې وخت پوره سو، زه ویدېرم اوس نو ستا نوبت دی.

خياط چې لږ پیره شروع کړه نو ده ته هم خوب ورغی، کله چې يې د نجار لرگین سړي ته پام سو نو ده هم ټوکر او قیچي را وایستل او د سړي لپاره يې په کالیو جوړولو پیل وکړ، تر څو چې ده کالی جوړول، نو د پیرې وخت يې هم پوره سو. خياط په لرگین سړي کالی واغوستل او ورغی ملنگ يې راوینس کړ، ویل انډیواله زما وخت پوره سو، اوس نو ستا نوبت دی.

ملنگ چې راپور ته سو نو د لرگي سړي يې ولید، خدای ته په ژړا سو، ویل خدایه د دوی خو کسبونه زده دي، نجار خپل وخت د لرگین سړي په جوړولو تېر کړ،

خپل وطنه، گل وطنه

خياط د کاليو په گندپلو ځان بوخت کړ، زما خو هيڅ کسب نه دی زده، زه به ځان په څه شي بوخت کړم، شپه لا ډېره پاته ده، که خوب راغی نو وحشي حيوانات به مو وخوري. بيا يې دعا وکړه چې ای خدايه دې لرگين انسان ته سا ورکړه !
خداى يې دوعا قبوله کړه او د لرگي انسان ژوندى سو. ملنگ او سړي تر سهاره بانډار سره کاوه او په دې ډول د ملنگ د پيرې نوبت هم په خير سره تېر سو. کله چې سهار مهال نجار او خياط راکښېناستل نو گوري چې د لرگي سړى ژوندى سوى او سم انسان دى.

دوى په خپل نوي انډيوال ډېر خوشاله سول، ويل اوس نو څلور نفره سولو، که له کوم مشکل سره مخامخ کېدو، نو يو ملگرى مو زيات سو. کله چې له ځنگله څخه ووتل او خپل ځاى ته ورسېدل، نو خلکو ته يې د لرگين سړي كيسه وکړه. تر دې پېښي وروسته چې به کله يو چا خپل انډيوال خفه کړ او يا به يې په قدر نه پوهېده، نو خلکو به ورته ويل چې خلک له خدايه يو ملگرى غواړي او ته په لوى لاس خپل ملگرى له ځانه ليري کوې؟ که زما خبره منې نو لرگى توره او سړى ځني جوړوه.

خپل وطنه، گل وطنه

يادونه:

دا متل په کندهار او جنوبي پښتونخوا کي ډېر ويل کېږي. کله چي يو څوک خپل خلک ناراضه او له ځان څخه يې ليري کوي او يا د خپلو انډيوالانو او خپلوانو په قدر نه پوهېږي، نو خلک دا متل وايي.¹

¹ دا كيسه مي د (۱۳۹۰ ش) کال د ليندۍ د مياشتي پر پنځه ويشتمه نېټه له بناغلي عصمت الله بهير څخه په تيليفون کي اورېدلې ده. (ع، همت)

خپل وطنه، گل وطنه

لږ به خورم طبيب ته به اړ نه يم

وايي چي په يوه كلي كې يو طبيب اوسېده، دا طبيب دومره مشهور و چي له ډېرو ليرو سيمو څخه به ناروغان ورته راتلل، يو څه طبيب د ناروغانو بڼه علاج كاوه او يو څه هم خلك مجبور ول چي ورته راسي، ځكه چي په نژدې سيمه كې بل طبيب نه و، همدا دليل و چي خلكو د طبيب ډېر خاطر كاوه، هم به يې ډېري پيسې وركولې او هم به يې ډول ډول سوغاتونه ورته راوړل.

يوه ورځ د طبيب كوچني زوی له گاونډي هلك سره پر يو شي جنگ و كړ، د طبيب زوی كوچنی او هغه بل هلك غټ و، د طبيب زوی يې راچپه كړ او خورا ټينگ يې وواهه، د طبيب زوی چي د مقابلې بله وسله نه درلوده، نو هلك ته يې په پټكه وويل: يو وخت خو به ته هم ناروغه كېږې كنه؟ پلار ته به مي ووايم چي ستا علاج و نه كړي. هلك ورته وويل چي څه زه ستا پلار ته اړ نه يم، هيڅ طبيب ته ضرورت نه لرم. يوه ورځ ستا پلار راته وويل چي لږ خوره طبيب ته به اړ نه يې، زه به هم لږ خورم او طبيب ته به اړ نه يم.

خپل وطنه، گل وطنه

يادونه: دا متل په ډېرو پښتني سيمو کي ويل کېږي. کله چي يوې خوا ته لږ بې
خطره گټه او بل طرف ته ډېره گټه خو له خطره ډکه وي او يو څوک د ځان
ساتني لپاره په لږ گټه قناعت وکړي، نو خلک دا متل وايي.¹

¹ دا کيسه مي په (۱۳۷۷ ش) کال په کوټه کي له بناغلي احمدشاه خخه اور پدلې دی. نوموړی اصلا د
کندهار ولايت، ډنډ ولسوالۍ د (بخ کارېز) کلي اوسېدونکی دی. (ع، همت)

له بې عقله مي زړه خوړين دى اوبن چي زور سي ورون يې شين دى

وايي چي يو چا په گنج کي د حيواناتو دلالي کوله، دوه نفره به يې د پسه، وزې، غوا، خره، اوبن او يا اس په سودا کي سره جوړ کړل او بيا به يې له دواړو خواوو څخه يوه اندازه پيسې غوښتې. له څو کالو راهيسي يې دا کار کاوه او په همدې ډول يې د کور گوزاره کوله.

يوه ورځ يې يوه انډيوال خپل يو زور اوبن په لاس ورکړ چي ور څرخ يې کړي. ده هم د اوبن په صفتونو خوله پوري کړه، ويل دومره ښه اوبن دى، دومره ځوان دى، داسي بار وړي، دا دى او هغه دى. په دې وخت کي يې يو بل انډيوال راغى چي هغه بيا غوښتل اوبن رانيسي.

کله چي يې له خپل دلال انډيوال څخه د اوبن صفتونه واور بدل، نو غوښتل يې چي اوبن رانيسي. څرنگه چي د اوبن خرڅوونکى او رانيوونکى دواړه د دلال انډيوالان ول، نو نه پوهېده چي د چا پلوي وکړي. د اوبن خاوند ډېر چالاکه او چالبازه سپرى و او اوبن رانيوونکى بيا ډېر ساده سپرى و، په منځ کي دلال حيران و چي څه وکړي، که يې د اوبن رانيوونکي ته ويلای چي دا اوبن زور دى مه يې رانيسه، نو د اوبن خاوند ځني خوابدى کېده او که يې د اوبن زوروالى پتولای، نو هغه بل انډيوال يې خپه کېده. که څه هم د اوبن رانيوونکى په اوبن نه پوهېده

خپل وطنه، گل وطنه

چي ځوان دی که زور، خو دلال و ږږېده چي داسي نه وي وروسته يو څوک ورته وويي او يا دی خپله پوه سي چي اوبن يې زور دی. په دې وخت کي دلال حيران و چي اوبن رانيوونکی څنگه پوه کړي چي اوبن مه رانيسه. اخير يې دا کار انصاف وباله چي اوبن رانيوونکی پوه کړي چي اوبن زور دی، هغه و چي په زړه کي يې داسي خبره جوړه کړه چي اوبن رانيوونکی په کنايه او اشاره کي د اوبن په عيب پوه کړي، نو هغه و چي له ځان سره يې د سندرې په ډول داسي وويل: له بې عقله مي زړه خوړين دی، اوبن چي زور سي ورون يې شين دی.

يادونه:

دا متل په کندهار کي ږږ ويل کېږي. کله چي يو څوک په اشاره يا نيمه خبره سر خلاص نه کړي او څوک نه سي کولای چي د نورو په مخ کي سپينه خبره ورته وکړي، نو خلک دا متل وايي.¹

¹ دا كيسه مي په (۱۳۹۰ ش) کال د ليندۍ د مياشتي پر شپږويشتمه نېټه له عصمت الله بهير څخه په

تيليفون کي اورېدلې ده. (ع، همت)

له مرگه تښتېدم، پر ادم خور ولگېدم

د یوې ښځې مېړه مړ سو او یو کوچنی یتیم زوی ورپاته سو. څرنگه چې دا ډېره بېوزله وه نو خپل یتیم زوی یې په ډېرو خواړو او تکلیفونو رالوی کړ. پر کونډي خپل زوی دومره گران و چې زړه یې ورسره ډوبېده. څرنگه چې د مېړه د مرگ له امله یې په ژوند کې ډېرې سړې او تودې لیدلي وې، اوس ډېره وېرېده چې داسې نه وي زوی یې مړ سي او دا بېچاره یوازې پاته سي، کله چې به یې زوی له کوره ووت، نو دې به تر هغه مهاله پورې د کور دروازې ته سترگې نیولې وې چې زوی به یې راته.

هر وخت چې به په کلي کې څوک مړ سو، نو دې ته به خپل زوی ور په یاد سو چې له دې سره به یې په زړه وېره نئوته، ویل که داسې ورځ راغله چې زما زوی مړ سي نو زه به لېونی سم، هغه و چې له ځان سره یې داسې فیصله وکړه چې باید یو داسې ځای ته کډه سي چې هلته مرگ نه وي. نوره نه پوهېده چې چېرې به مرگ وي او چېرې به نه وي، داسې فکر یې وکړ چې که هر ځای هدیره نه وه، نو هلته به مرگ هم نه وي. وروسته یې دا خبره له زوی سره هم شریکه کړه، زوی یې که څه هم پوهېده چې له مرگه تښتېسته نسته، خو د مور خبره یې پر ځمکه نه واچوله او په کډه کولو راضي سو.

هغه و چې مور او زوی دواړو یوې نامعلومې خواته سفر پیل کړ. هر کلي ته به چې ورسېدل، نو پر کلي به شاوخوا راوگرځېدل، کله چې به یې هدیره ولیده، نو

خپل وطنه، گل وطنه

بیرته به یې خپل سفر ته دوام ورکړ. په میاشتو میاشتو یې سفر وکړ، تر ډېرو غرونو او ځنگلونو واوښتل، په سفر کې یې ډېرې سرې او تودې ولیدې. یوه ورځ پر یوه داسې کلي پېښ سول چې هدیره یې نه درلوده. کونډي او زوی یې له دې چې د هدیرې په باب له کلیوالو څخه پوښتنه وکړي په کلي کې کډه واړوله. یو څه وخت وروسته د کونډي زوی ناروغه سو. په دې وخت کې د گاونډي یوه ښځه په کوم شي پسې د کونډي کره راغله، کله چې یې د کونډي زوی ولید چې په ځای کې پروت دی، نو پوښتنه یې وکړه چې زوی دي ولي پروت دی؟ کونډي ورته وویل چې ناروغه دی.

د گاونډي ښځې چې دا خبره واورېده نو سمډلاسه له کوره ووته، کونډه پوه نه سوه چې دا ښځه ولي سمډلاسه له کوره ووته. یوه شیبه وروسته د کور دروازه وټکېده، کونډه چې ورغله نو گوري چې څو نفره چرې په لاس ولاړ دي. کونډي ورته وویل چې څه خبره ده؟ خلکو ورته وویل چې مور خبر سوي یو چې ستا زوی ناجوړه دی، مور ويل چې ژر یې حلال کړو، داسې نه وي چې ډنگر سي. کونډه د زوی پر ناروغۍ ناگاره سوه او هغوی ته یې وویل چې زما زوی نه دی ناجوړه، که باور نه کوئ نو زه به یې راوغواړم، تاسې یې په خپلو سترگو وویئ. خلکو ويل سمه ده ورسه راخبر یې کړه. کونډه په وار خطايي راغله او زوی ته یې وویل چې اوس به څه کوو؟ دا خو د سرې خورو کلی دی، څو نفره ادم خواره راغلي دي چې تا حلال کړي.

د کونډي زوی چې دا کیسه واورېده، نو مور ته یې وویل چې ته غم مه کوه زما یې چاره زده ده. سمډلاسه راغی او په خندا یې سرې خورو ته وویل: زه روغ رمټ

خپل وطنه، گل وطنه

يم، هسي ټوكي مي درسره كولې، كه باور نه كوي نو په تاسي كي چي هر يو په غير راځي زه ورته تيار يم. ادم خورو چي دا خبره واورېده، نو بيرته خپلو كورونو ته ولاړل. په دې وخت كي كونډي له ځان سره په خواشيني وويل: له مرگه تنبېدم، پر ادم خور ولگېدم.

يادونه: دا متل په كندهار او جنوبي پښتونخوا كي ډېر ويل كېږي. كله چي څوك له يوې بلا تنبتي او پر بلي بلا واورې، نو خلك دا متل وايي.¹

¹ دا كيسه مي په (۱۳۹۰ ش) كال له عبدالحی (حاجي لالا) څخه اورېدلې ده.

خپل وطنه، گل وطنه

له ناپوه سره چې بنه کړې، لکه خره ته چې وابنه کړې

وايي چې يوه سړي يو ډنگر خر رانيو، د دې لپاره چې خر چاغ سي نو ډېر يې نازاوه، هره ورځ به يې وابنه ورته راوړل او پر وخت به يې اوبه ورکولې. کله چې خر بنه چاغ او تکره سو، نو مستي يې شروع کړه، نه يوازې دا چې بار ته يې اوږه نه ورکوله، بلکې خپل خاوند ته يې هم کپونه (خوله) ورلگوله، پور ته پورته به غورځېده او لغتي يې به وهلې. خاوند يې ډېر ځني تنگ سو، خپله ټوله خواري او زحمت يې ارمان سو، ويل نا حقه مي له خره سره دومره خواري وگاللې.

د خره خاوند يو هندو انډيوال درلود چې هغه بيا يو ناظر درلود، پر هندو خپل ناظر ډېر گران و، هر څه چې به يې خپله خوړله، څښل او اغوستل به يې، نو هغه به يې ناظر ته هم ورکول، لنډه دا چې د خپل جايداد او کار وبار ټول واک يې ناظر ته ورکړی و. ناظر هم لومړی ځان ډېر عاجز، خواريکښ او تابعدار بنوده، خو کله چې په نس مور، په تن پټ او جېب يې له پيسو ډک سو، نو د هندو خبره يې نه منله او هيڅ کار يې سم نه کاوه، ان دا چې په هندو به يې ريشخند او ملنډي وهلې، هندو چې به د څه کار ورته وويل نو ناظر نه يوازې دا چې کار به يې نه کاوه، بلکې د هندو د خولې پيښې به يې هم کولې.

يوه ورځ د خره خاوند او هندوسره ناست ول او بانډار يې کاوه. هندو د خره خاوند ته وويل چې انډيواله اوس خو دي خر چاغ او تکره سوی دی، بنه بارونه به وري، اوس به نو هوسا سوی يې که څنگه؟ دخره خاوند ورته وويل چې انډيواله که

خپل وطنه، گل وطنه

رښتيا درته ووايم له خره څخه تر پزي راغلی يم، نور يې څه کوي چي بيخي
ځني بېزاره سوی يم. بيا يې هندو ته وويل چي ښه ته خپله کيسه وکړه، له ناظر
سره دي څه حال دی، ښه لاس به دي په خلاص وي، اوس به نو ډېر نه يې
ستړی؟ هندو چي له ناظر څخه تر پزي راغلی و په لنډ ډول د ناظر په باب وويل:
نور به څه درته ووايم، زه هم له ناظر څخه داسي ناخوښه يم لکه ته چي له خپل
خره څخه ناخوښه يې، بس له ناپوه سره چي ښه کړې، لکه خره ته چي وابنه
کړې.

يادونه:

دا متل په کندهار او جنوبي پښتونخوا کي ډېر ويل کېږي. کله چي څوک له کوم
ناپوه او بې عقل سړي سره ښه وکړي او ښه نتيجه ور نه کړي او يا هغه سړی د ښو
په مقابل کي بد ورسره وکړي، نو خلک د پښېمانۍ په ډول دا متل وايي.¹

¹ دا کيسه په (۱۳۸۹ ش) کال د ليندۍ د مياشتي پر اوولسمه نېټه ښاغلي معلم عبدالاحد
سرتيف د برېښنالیک له لاري رالېږلي ده.

خپل وطنه، گل وطنه

مه کوه په چا، و به سي په تا

وايي چي يوه کلي ته به هره ورځ يو ملنگ راته او خير به يې غوښت. په دې کلي کي يوه بوډۍ ښځه وه چي له ملنگ سره يې ډېر ښه کول، هر څه چي به دوی خوړل هغه به يې ملنگ ته هم په کچکول کي وراچول.

يوه ورځ ملنگ د بوډۍ د کور په دروازه کي ودرېد او ويې ويل: ملنگ ته خير راوړئ خدای مو وبخښه! بيا يې پسي وويل: څوک که ښه کوي هم يې له ځان سره کوي او که بد کوي هم يې له ځان سره کوي. بوډۍ چي دا خبره واورېده نو ډېر درد ورغی، له ځان سره يې وويل چي خوله دي وچه سه ستا ملنگ، نمک حرامه زه څومره ښه درسره کومه او ته داسي خبري کوي. هغه و چي د کور دروازې ته ورغله او ملنگ ته يې وويل: ملنگ پاچا لږ صبر وکړه چي ډوډۍ پخه سي دربه يې کړم، ملنگ ويل سمه ده.

بوډۍ ولاړه پتيري يې پخې کړې او زهر يې پکښې گډ کړل. پتيري يې ملنگ ته په کچکول کي ورواچولې او ملنگ پر خپله لاره ولاړ. په لاره کي دوو ځوانانو د غنمو لو کاوه، کله چي يې ملنگ وليد نو ورته راوړل سول او ورته ويې ويل: ياره ملنگ پاچانن ډېر وري سوي يو، که لږ ډوډۍ درسره وي رايې کړه. پخوا به زمور مور دا وخت ډوډۍ راوړله، خو نن تر اوسه پوري نه ده راغلې.

خپل وطنه، گل وطنه

ملنگ هم له کچکول څخه د بودی پتیري راویستلې او ځوانانو ته یې ورکړې .
ځوانانو چې پتیري وخورلې نو ځای پر ځای راچپه او مړه سول . ملنگ حیران سو
چي دا څه پېښه سوه؟ په دې وخت کي بودی خبره سوه او په منډه منډه راغله،
گوري چې زامن یې مړه دي . بودی په چیغو او ژړا ملنگ ته وویل چې دا زما زامن
ولي مړه سول؟ ملنگ ورته وویل چې نور نه یم خبر، ما ته یې وویل چې ډېر وړي
سوي یو، که لږ ډوډی درسره وي رایې کره، ما هم هغه پتیري ورکړې چې تا
راکړي وې، پتیري چې یې وخورې بس ځای پر ځای مړه سول .

په دې وخت کي بودی په خپله گناه پوه سوه، ویل افسوس افسوس، ما ملنگ
واژه، خو خبره نه ومه چې زما زامن به مړه کېږي . بودی ډېره پښېمانه سوه او له
ځان سره یې وویل: مه کوه په چا، و به سي په تا .

یادونه:

دا متل په ډېرو پښتني سیمو کي ویل کېږي . کله چې یو چالباز سړی په خپل
دام کي خپله بند سي، نو خلک دا متل وايي .¹

¹ دا کیسه مي په کوچنیوالي کي له خپل پلار څخه اور بدلې ده .

خپل وطنه، گل وطنه

نر یم نه دروخم

وايي چي يوه بنځه کونډه سوه، لېورو او نورو خپلوانو يې غوښتل چي واده ورسره وکړي، خو ددې په خپلوانو کي څوک نه خوښېده، اخير يې ترېورونو او د قبيلې مشرانو ورته وويل چي که په خپلوانو کي له چاسره واده کوې ښه دی، کنه له پردي سړي سره واده نه سي کولای.

خلکو چي د کونډي د خپلوانو اخطار وليد، نو چا زړه نه سواي کولای چي کونډي ته مرکه ورواستوي. له دې کلي څخه ډېر ليري يو خان اوسېده، څو مياشتي کېدې چي بنځه يې مړه سوې وه، په خپله سيمه کي چي يې څومره وکتل، نو د ځان لپاره يې د خپلي خوښي بنځه پيدا نه کړه. يو چا ورته وويل چي په فلاني کلي کي ډېره ځوانه او بنايسته کونډه ناسته ده. خان چي دا خبره واورېده، نو سمدلاسه يې يوه بوډۍ پيدا کړه او کونډي ته يې په مرکه ورواستوله.

بوډۍ کونډي ته د خان ډېر صفتونه وکړل او ورته ويې ويل چي خان غواړي ستا سره واده وکړي، اوس نو ته ووايه چي څنگه دي خوښه ده؟ کونډي وويل چي زه له خان سره واده کوم، خو مشکل دا دی چي زما لېورونه او ترېورونه اجازه نه راکوي چي د بل قوم له سړي سره واده وکړم. بوډۍ ورته وويل چي غم مه کوه، خان به پت راسي او کور ته به دي بوزي، بيا چي ستا لېورونه او ترېورونه هر څه وکړي په خان يې زور نه رسېږي. کونډي چي دا خبره واورېده نو بوډۍ ته يې وويل چي سمه ده.

خپل وطنه، گل وطنه

بودی خان ته راغله او د کونډي خبره یې ورته وکړه. خان هم سمدلاسه اس زین کړ او د شپې په تیاره کې یې له شو ملگرو ځان د کونډي کور ته ورساوه، کونډه یې پر آس را سپره کړه او خپل کور ته یې راوسته.

سهار چې د کونډي تربورونه سول، نو ډېر درد ورغی، سوتې یې راواخیستل او د خان سیمې ته راغلل، گوري چې خان په یوه داسې یوه لویه برجوره کلا کې ناست دی چې کلا ته ورختل اسمان ته ختل دي. خان له ټوپک سره د کلا برج ته وخوت او خلکو ته یې وویل چې که هر یو کلا ته راوخوت، نو پر سر به یې وولم. خلکو چې د خان کلا ته وکتل نو هیچا زړه نه سواي کولای چې کلا ته په زور وروخېږي، کله چې یې په زور څه له وسه پوره نه سوه، نو غوښتل یې چې خان پر غیرت راولي، یو وار یې له کوره راوباسي او بیا جزا ورکړي. هغه و چې یوه ځوان په زوره ورناره کړه: ای بې غیرته خانه! ته په کلا کې ناست یې او ځان ته غټ غټ وایې، که نر یې نو دباندې راووزه! خان ورته وویل چې زه یوازې یم او تاسې شل نفره یاست، که یو په یو جنگ راسره کوئ نو را مخ ته سئ او که داسې نه وي زه لېونی نه یم چې په یوازې سر له شلو نفرو سره جنگ وکړم. په دې وخت کې بیا یوه ځوان ورته وویل: که نر یې نو د باندې راووخه. خان د کلا له برج څخه سر ورته را وایست او په خندا یې ورته وویل: نر یم نه دروخم.

خپل وطنه، گل وطنه

يادونه:

دا متل په کندهار او جنوبي پښتونخوا کې دېر ويل کېږي. کله چې يو څوک خپل سيال ته ماته نه سي ورکولای او غواړي چې هغه را وننگوي، پر غيرت يې

راولي او په دې ډول يې د خپل واک او نفوذ له سيمې څخه راوباسي او بيا بريد ورباندې وکړي، نو هغه دا متل ورته وايي.¹

¹ دا كيسه مې په (۱۳۹۰ ش) کال د ليندۍ د مياشتې پر څوارلسمه نېټه په کابل کې له نامتو افغان سياستوال ښاغلي پوهاند ډاکټر اشرف غني احمدزي څخه د هغه په کور کې اورېدلې ده.

نه خان دی نه مان دی، زما د اوږو زیان دی

یوه نابللي مېلمه د یو بېوزله سړي کره خو شپې تېري کړې، مېلمه دکور د خښتن نژدې ملگری او یو وخت خورا لوی خان تېر سوی و، خو اوس یې خواري په پېڅکه وه او ډېر غریب سوی و. کوربه په کور کي یوه بوډی مور درلوده چي ډېره کمزورې وه او د مېلمه خدمت یې په وس پوره نه و. بوډی د مېلمه شپې او ورځي شمېرلې، یو څو ورځي یې د مېلمه خدمت په یو ډول وکړ خو اخیر یې تر وس تېره سوه، زوی ته یې وویل چي زویه ته خو مي ويني چي پر ملا کړوپه یمه او له کمزوریه پر لاره نه سمه تلای، دلته دې مېلمه را ته واړول، مېلمستیا خو یوه شپه وي، دوې شپې وي، درې شپې وي، دې مېلمه خو بیخي زمور په کور کي بستره راته وغورول، لس ورځي کپري چي ناست دی، په یو ډول ورته ووايه چي خپل کور ته ولاړ سي. زوی به یې د مور د قناعت لپاره یوازي دا یوه خبره کوله چي دروند سړی او لوی خان دی، هر څنگه چي کپري باید عزت یې وکړو. مېلمه هماغسي بېغمه اړولي وه چي په همدې ډول یې لس ورځي نوري هم تېري کړې. اوس نو داسي وخت راغی چي د کوربه په کور کي اوږه یو مخ خلاص سوه، بوډی ته ډېر درد ورغی، نور یې نو تر وس تېره سوه، زوی ته یې وویل چي مېلمه ته ووايه چي په کور کي یو مټ اوږه هم نسته، نور نو ستا خوښه ده که څې او که پاته کپري. زوی یې بیا هم هغه پخوانی خبره ورته وکړه چي دروند سړی او لوی خان دی، هر څنگه

خپل وطنه، گل وطنه

چي کبړي بايد عزت يې وکړو. مور ته يې درد ورغی او په تونده لهجه يې وويل:
نه خان دی نه مان دی زما داوړو زيان دی.

يادونه:

دا متل په کندهار او جنوبي پښتونخوا کي ډېر ويل کېږي. کله چي يو څوک ډېر شهرت ولري او په حقيقت کي د خپل شهرت په تله پوره و نه خپږي او شهرت يې کاذب او درواغجن وي، نو خلک دا متل وايي.¹

¹ دا كيسه په (۱۳۹۰ ش) کال د وري د مياشتي پر يودېرشمه نېټه ښاغلي نور احمد قرانمل د برېښنالیک له لاري را استولې ده. نوموړی چي د کندهار ښار د څلورمي ناحيې د باميزو کوڅې اوسېدونکی دی وايي چي دا كيسه يې له خپلي مور څخه اورېدلې ده.

ناوې چې سپره وه لا کړه وه

وايي چې يو وخت يې ناوې پر اس سپره کړې او د ورا په بدرگه يې د خسرگنۍ کره يې وړله، يو څه منزل چې يې وکړ، نو ناوې له اس څخه راولوبده او لاس يې مات سو، په ورا کي شور او ځور جوړ سو. په دې وخت کي د ناوي خسرگنۍ پر پلارگنۍ او پلارگنۍ بيا پر خسر خپلو پره وراچوله چې پر ناوي يې سم پام نه کاوه. د ناوي خسر وويل چې شاته يې خپله خور ناسته وه، بايد هغې ناوې ټينگه نيولې وای او بل ناوې خو کوچنۍ نجلۍ نه ده چې ځان يې نه سواي ټينگولای، لاسونه يې درلودل بايد ځان يې ټينگ کړی وای. د ناوي پلارگنۍ بيا ويل چې داس جلود خسر خپلو په لاس کي و، بايد دوی پر ناوي پام کړی وای.

په دې وخت کي يوه سپين زيربي وويل چې تاسي ټول بېخايه خبري کوئ، اصلي خبره دا ده چې ناوې مو له لويه سره پر اس سمه نه وه سپره کړې، زما ټوله لار ورته پام و، تاسي ته مي هم وويل خو تاسي زما خبره نه منله، ناوې چې سپره وه لا کړه وه.

خپل وطنه، گل وطنه

يادونه:

دا متل په کندهار او جنوبي پښتونخوا کې ډېر ويل کېږي. کله چې يو کار له لويه سر کور او ناسم را پيل سوې وي، خو خلک داسې فکر کوي چې دا کار اوس تازه خراب سو، نو دا متل استعمالېږي.¹

¹ دا كيسه مې په (۱۳۷۲ش) کال له ارواښاد عبدالستار خان څخه اورېدلې ده. نوموړی د کندهار ولايت، ډنډ ولسوالۍ د کوبي د کلي اوسېدونکی و.

نه خر مړ کېده او نه سپی ځني ته

وايي چي يو خر يوې ژوري کندي ته لوېدلی او غبرگي پښې يې ماتي سوي وې. هر څه چي يې وکړه نو له کندي څخه نه سواي راوتلای. په دې وخت کي يو وړی سپی راغی، گوري چي د خره پښې ماتي او مرگي حاله پروت دی، بس سپي هم گوندې ورته ووهلې او سر يې پر څپرو کښېښود، بس هغه گري ته يې انتظار کاوه چي خر به مړ سي او دی به يې په غوښو ځان تر پزي پوري موړ کړي. خر به له ډېره درده بې سده سو، سپي چي به ورته وکتل نو داسي فکر به يې وکړ چي خر مړ سو، سمدلاسه به يې کندي ته ورتوپ کړه او په خره به يې خوله ولگوله، په دې وخت کي به خر بيرته په سد کي راغی، سپي چي به وليدل چي خر ژوندی دی نو بيرته به يې شا ته توپ کړه او د کندي پر غاړه به ورته کښېناست.

په دې ډول دوې درې ورځي تېري سوي، دا خبره تر ډېرو خلکو پوري ورسېده چي په فلاني ځای کي خر په کنده کي لوېدلی او سپی يې مرگ ته منتظر دی، وروسته چي به يو څوک د نامعلومه سرنوشت په تمه ناست و، نو خلکو به وويل: دا نو هغه د خره او سپي کيسه سوه چي نه خر مړ کېده او نه سپی ځني ته.

خپل وطنه، گل وطنه

يادونه:

دا متل په ډېرو پښتني سيمو کي ويل کېږي. دا متل تر ډېره بريده د سرانېو او حريصو خلکو په اړه ويل کېږي. کله چي يو سرانې او وړی سړی يوې گټې ته په تمه ناست وي خو نه يوازې دا چي دا گټه په لاس نه ورځي، بلکي په دومره زيار گاللو هم نه ارزي نو خلک دا متل وايي.¹

¹ دا كيسه مي په کوچنيوالي کي له خپلي انا څخه اورېدلې ده.

نلغام (۱) که په عذاب دی بار دي سي

وايي چي په پخوا وختو کي د نلغام کلي ته څو کډي راغلي، دا کډي له ليري سيمي څخه راغلي او د کلي څنگ ته يې کيردې ودرولې. دا کيردې د يوه سپين ږيري وې چي لس ځوانان زمان او خورا ډېر پسونه او وزې يې درلودې. د سپين ږيرو زامنو به د ورځي له خوا مالونه د خلکو باغونو او کبنتونو ته ور ايله کړل او د شپې له خوا به يې له ځمکو او باغونو څخه غلې او مېوې غلا کولې. خلکو تر يوه وخته صبر وکړ خو اخير يې زړه تنگ سو او راغلل سپين ږيري ته يې شکايت وکړ، ويل بابا څو مياشتي کبړي چي ستاسي پسونه او وزې زموږ شنه کبنتونه خوري، خو موږ څه و نه ويل، وروسته زموږ په کلي کي غلاوي شروع سوې، بيا هم موږ ويل چي بل څوک به وي، خون چي موږ د غله پل وکوت نو ستاسي کيرديو ته راغلي و، د دې لپاره چي په راتلونکي کي بيا دغسي يو جنجال جوړ نه سي، نو بنه به دا وي چي تاسي خپلي کډي بار کړئ او کوم بل ځای واړوئ.

سپين ږيري چي په خپلو لسو زمانو، لمسيانو او لوی کور ډېر مغروره و، نو کورټ يې نټه وکړه ويل نه زما زمانو ستاسي غلې او مېوې غلا کړي او نه موږ بار پرو، ورځئ لاس مو خلاص، هر څه چي مو د وسه پوره وي و يې کړئ!

۱: (نلغام) د کندهار ولايت په ژپړۍ ولسوالۍ کي د يوه کلي نوم دی.

خپل وطنه، گل وطنه

کلیوالو چې وکتل چې سپین ږیری جنگ ته تیار دی، نو د جنگ لار یې سمه و نه گڼله او نه یې غوښتل چې له جلا وطنه خلکو سره جنگ وکړي. هغه و چې د نلغام څو سپین ږيري ولاړل او د شا و خوا کلیو له سپین ږيرو او قومي مشرانو څخه یې وغوښتل چې د دوی تر منځ روغه وکړي. هغه و چې د نورو کلیو قومي مشران او سپین ږيري راغلل او کيږدی والا ته یې وویل چې ستاسي څخه د نلغام خلک په عذاب دي، د خدای ځمکه پراخه ده، ولاړ سئ بل ځای مو کيږدی ودروی. د کهاله مشر بابا د کلیوالو خبره بابیز وگڼله او په ډېري بې پروايي یې وویل: زه خو دلته ډېر خوشاله یم، څوک چې په یو ځای کې خوشاله وي ولي بار سي؟ پاته سو نلغام، د نلغام د خلکو خپل کار دی، نلغام که په عذاب دی بار دي سي.

يادونه:

دا مثل تر اوسه پوري يوازي د کندهار په ژپړۍ او پنجوايي ولسواليو کي ويل کېږي. کله چې يو څوک پر خپلو گټو ډېر مين او بر عکس د نورو خلکو پر گټو او ددې تر څنگ پر هر ډول معيار او منطقو سترگي پټوي، نو خلک د کنايې په ډول دا مثل وايي.¹

¹ دا کیسه په (۱۳۹۰ش) کال کې ښاغلي خلیل احمد څارن په ټیلیفون کې راته ویلې ده. نوموړی د کندهار ولایت د پنجوايي ولسوالۍ د مرکز (پنجوايي) اوسېدونکی دی. ع، همت

نه به تل دا ناصر خان وي، نه به تل دا سره اوبنان وي

وايي چي د دوو خلکو پر يوه ټوټه ځمکه سره دعوه وه. د يوه سړي پلار ناصر خان نومېده چي سوداگري يې کوله، ده خورا ډېر اوبنان هم درلودل، پر دې اوبنانو به يې ليري وطنو ته تجارتي مالونه وړل راوړل چي په دې ډول يې خورا ډېري پيسې پيدا کړي وې. د کلي سپين ږيرو او قومي مشرانو وويل چي ناصر خان ملامت دی او بايد ځمکه غريب سړي ته ورکړي، خو د ناصر خان زوی نه منله، ويل په محکمه کي به يې سره گورو.

د ناصر خان زوی قاضيانو ته بډي او رشوتونه ورکړل او په دې ډول يې د ځمکي دعوه وگټله. غريب سړي چي دعوه بابلوله او بله هيڅ لاره يې نه درلوده د ناصر خان زوی ته وويل: خير اوس خو دي ځمکه قبضه کړه، يو وخت به ماته هم خدای ورځ راکړي، بيا به يې سره گورو، تل خو به ستاسي زور او پيسې نه وي، نن که ته د پلار په پيسو او اوبنانو ناز پرې خو خاني او پيسې تل نه وي. نه به تل دا ناصر خان وي، نه به تل دا سره اوبنان وي.

خپل وطنه، گل وطنه

يادونه: دا متل په کندهار او جنوبي پښتونخوا کي ډېر ويل کېږي. کله چي يو
څوک ډېر کبر جن وي او د عقل او قانون پر ځای له زوره کار اخلي، نو خلک دا
متل وايي.¹

¹ دا کيسه مې په (۱۳۹۰ ش) کال له نامتو ليکوال، شاعر او ژورنالست ښاغلي عصمت قانع څخه په
کابل کي اورېدلې ده. ښاغلی قانع د زابل ولايت، شاجوی ولسوالۍ د (کلاخېل) کلي اوسېدونکی دی
چي اوس په کابل کي اوسېږي.

ومره د سرو اوبنو پر قطار، نه چي مړ سې د سپېرو خرو پر ناتار

پخوا کوچيانو د پښتنو په سيمه کي دوی مهمي مېني درلودې. يوې ته يې خراسان وايه چي غزنی، زابل او شاوخوا سيمي پکښي شاملې وې او بله مېنه يې ډېره اسمعيل خان، ډېره غازي خان، بنو او نوري نژدې سيمي وې چي (دامان) يې باله. کوچيان به په دوبي کي په دامان او ژمي کي به په خراسان کي اوسېدل. دوی چي به له يوې سيمي بلي سيمي ته تلل، نو په لاره کي به غله ورته ناست ول او د دوی مالونه به يې ځني غلا کول.

يو وخت کوچيان د مني په موسم کي له خراسان څخه دامان ته کوچېدل، له دوی سره د کوچيانو يو ډېر لوی خان هم ملگری و چي خورا ډېر اوبنان او مېري يې درلودې، کله چي غله خبر سول نو د کوچيانو دې ډلي ته يې لاره ونيوله. د کوچيانو مشر ته يو چا احوال ورکړ چي غلو لار درته نيولې ده، کوچيانو لاره واړوله او پر يوه بله لاره له سيمي څخه تېر سول. په دې وخت کي د کوچيانو يوه بله ډله چي له غلو ناخبره وه پر همدې لاره راغله. دا کوچيان د مخکينيو کوچيانو په پرتله ډېر بېوزله او يوازي خره ورسره ول. کله چي غلو پر کوچيانو برید وکړ نو کوچيانو هم د ځان ساتني لپاره له هغوی سره جگړه شروع کړه، په دې ترڅ کي غلو ته هم ډېره مرگ ژوبله واوښته او د غلو مشر هم پکښي ووژل سو.

خپل وطنه، گل وطنه

غلو د خپل مشر مړی او تپیان له ځانو سره واخیستل او له سیمې څخه وتښتېدل. تر دې جگړې وروسته غلو ډېر افسوس وکړ چې پر دې بېوزلو کوچیانو برید په دومره لوی ټاوان نه ارزېده. یوه غله د خپل مشر مړي ته وکتل او د افسوس په ډول یې وویل: ومره د سرو اوښو پر قطار، نه چې مړ سې د سپېرو خرو پر ناتار.

یادونه:

دا متل د افغانستان په جنوبي ولایتونو او جنوبي پښتونخوا کې ډېر ویل کېږي. کله چې یو څوک د لږ گټې لپاره سر بایلوي یا ځان لوی خطر ته ورکړي، نو خلک دا متل وايي.¹

¹ دا کیسه په (۱۳۸۹ ش) کال د مرغومي د میاشتي پر اتمه نېټه ښاغلي هدایت الله فیضي د تیلیفون له لارې راته ویلې ده. (ع، همت)

و دېوانه (١) بابا ته ولاړه سه

ها زورور دی سوال پر لاره قبلوینه

وايي چي يو هلک پر يوې نجلۍ مين و، نجلۍ ته چي يې هر څومره مرکې ورواستولې مور او پلار يې نه ورکوله، خسر ته يې دېرې ننواتي او زارۍ وکړې، خو هيڅ گټه يې و نه کړه، خسر يې ويل خدای يو مالگي تروې دي که لور درکړم. اخير هلک ناچاره سو کوډو او تاويزونو ته يې مخه کړه. يو چا ورته وويل چي د دېوانه بابا زيارت ته ولاړه سه، هغه دېر رسينده پير دی، هيڅوک خالي لاس نه پر پردي، دېر مينان ورځي او سوالونه يې قبلېږي. هلک چي دا خبره واور بده نو د دېوانه بابا د زيارت خوا ته روان سو، لږ مزل چي يې وکړ، نو په لاره کي يې يو بل ځوان وليد چي هغه هم د دېوانه بابا زيارت ته روان و. ده پوښتنه ځني وکړه چي د څه لپاره دېوانه بابا ته ځي؟ هغه وويل چي زه پر يوې نجلۍ مين يم، خو پلار يې نه راکوي، ده ورته وويل چي زه هم ستا په شان مشکل لرم، پر يوې نجلۍ مين يم، خو پلار ناځوانه يې نه راکوي، ما ويل دېوانه بابا ته به ورسم، کېدای سي چي هلته مي خدای د دېوانه بابا له برکته سوال قبول کړي.

¹ دېوانه بابا د يوه زيارت نوم دی چي په خيبر پښتونخوا کي د سوات او بونير پر لويه لاره پروت دی.

خپل وطنه، گل وطنه

په لاره کې دواړو مینانو خپله کیسه تېره کړه او یو بل ته یې د خپلې مینې کور کلی هم ور وښود، د خدای کارونه دي یوه نجلۍ د یوه او بله نجلۍ د بل هلک خور وه، یوه هلک بل ته وویل چې دېوانه بابا ته ولې ځو، دا فیصله خو زما او ستا په لاس کې ده، ته ماته خپله خور راکړه او زه به خپله خور تا ته درکړم، دا خبره دواړو ومنله او بیرته خپلو کورو ته راوگرځېدل.

کله چې ځوانان کلي ته راغلل، نو هر یوه خپل مور او پلار قانع کړل، مرکې راغلې او د دواړو نجونو ستن او تاری یو وپورل. خلک حیران سول او له مینانو څخه یې وپوښتل چې ستاسې مور او پلار څو اول په دې کار نه وه راضي، اوس یې څنگه دې کار ته غاړه کېښېښوول؟ هلکانو د دېوانه بابا د زیارت کیسه ورته وکړه. تر دې وروسته چې به څوک مین سو او د نجلۍ پلار او مور به نجلۍ نه ورکوله نو خلکو به مین ته وویل چې د دېوانه بابا زیارت ته ولاړه سه، هغه ډېر لوی پیر دی، هیڅ یو مین تش لاس نه ایله کوي، ان دا چې په لاره کې یې هم مراد ورپوره کوي، وروسته دا باور او عقیده په لنډۍ واوښته، کله چې به یو مین ته خپله مینه معشوقه نه ور رسېدله، نو خلکو به دا لنډۍ ورته ویله: و دېوانه بابا ته ولاړه سه -

ها زورو دی سوال پر لاره قبلوینه

خپل وطنه، گل وطنه

يادونه: دا متل د افغانستان په خوست، پکتيا، مشرقي ولايتونو او خيبر پښتونخوا کي ډېر ويل کېږي. کله چي د دوو اړخونو په يوه کار کي گټه وي يا په يوه کار کي سره جوړ سي نو خلک دا متل وايي. (١)

(١): دا كيسه مي د (١٣٨٩ ش) کال د کب د مياشتي پر پنځه ويشتمه نېټه په کابل کي له ښاغلي پير محمد کاروان څخه اورېدلې ده. نوموړی د خوست ولايت، تېيو ولسوالۍ د نريزي کلي اوسېدونکی دی.

واده يم، خو خبره نه يم چي په چا؟

وايي چي يوه بنځه يوه ليري سيمي ته واده سوې وه، دا دومره يوه ناشنا سيمه وه چي دې يې د قوم، سيمي او خلکو په باب هيڅ معلومات نه درلودل. تر واده يو شو ورځي وروسته ناوي ته خوابني وويل چي لوري همدومره ناويتوب دي بس دي، اوس نو بايد کار وکړې. له دې سره سم يې ناوي ته منگي پر اوږو ورکړ چي له گودر څخه اوبه راوړي.

ناوي چي گودر ته روانه سوه نو کلي، لاره، گودر او خلک ټول ورته ناشنا ول، کله چي گودر ته ورسېده، نو نجوني ورباندي راټولي سوې، ويل ته څوک يې؟ دې ويل چي زه دې کلي ته نوې راواده سوې يم، کله چي د گودر نجونو د ناوي د مېړه، خسر او خسرگني د قوم پوښتنه ځني وکړه، نو د ناوي يې نوم نه و زده. اخير يوې نجلي ورته وويل چي ته کوم کور ته راواده سوې يې؟ دې ورته وويل چي واده يم، خو خبره نه يم چي په چا؟

يادونه:

دا متل په کندهار او جنوبي پښتونخوا کي ډېر ويل کېږي. کله چي يو څوک په گونک حالت کي ژوند کوي او يا د يو نامعلوم سرنوشت په انتظار کي ناست وي، نو خلک دا متل وايي.¹

¹ دا کيسه مي په (۱۳۷۵ش) کال له عيسى محمد نومي ځوان څخه اورېدلې ده. نوموړی په کوټه کي په الخدمت نومي روغتون کي بستر و، ويل چي د هلمند ولايت د سنگين ولسوالۍ اوسېدونکی دی.

وزه له لېوه تېنټېده، د قصاب کره يې شپه سوه

وايي چې يوه وزه له رمې څخه جلا او د يوې غونډۍ لمنې ته ولاړه، دا د وښو په خوراک لگيا وه، يو وخت يې پام سو چې ماښام دی، په زړه کې يې سخته وېره پيدا سوه، هر څه چې يې وليده رڼه او شپانه نه ښکارېده. د يوې لوړې غونډۍ سر ته وخته او شا وخوا يې وکتل، له ليرې څخه يې کلې وليد چې د اور لمبې او رڼاوې يې ښکارېدې، وزه په زړه کې ډېره خوشاله او د کلي خوا ته روانه سوه. کله چې کلي ته نژدې سوه، نو گوري چې يو لېوه د شا له خوا ورپسې دی، وزې چې لېوه ته وکتل نو سخته وارخطا سوه، غړي يې وتېنټېدل او منډه يې نه سواى کولای.

لېوه ورته وويل چې واه واه ! ما له خدايه پر اسمان غوښتې او ته خداى پر ځمکه راکړې. وزې چې وکتل چې د تېنټې لاره نه لري نو په زړه کې يې وروگرځېده چې راسه لېوه ته يو چم جوړ کړه، گوندي ځان ځني خلاص کړې. هغه و چې له لېوه سره يې غورمالۍ شروع کړې، ويل ياره لېوه جانه نور مي له ژوند څخه زړه تور دی، خاوند مي په نس نه مړوي، په شپو شپو وړې پاته يم، ما ويل تر دې ژوند خو مرگ لا ښه دی، بايد ځان تر يوه لوى پان راواچوم چې له دې غم لرلي ژوند څخه خلاصه سمه، بيا مي وويل چې ناحقه ولي ځان وژنې؟ راسه لېوه ته ځان په لاس ورکړه، ته به له دې سترې ژونده خلاصه سي او لېوه بېچاره به په نس مور سي. لېوه چې دا خبرې واورېدې، نو ډېر خوشاله سو. وزې ته يې وويل چې دا خو

خپل وطنه، گل وطنه

دي ډېره ښه فيصله كړې ده، ته چې دومره زما په غم كې يې نوزه دي هم هر ناز منم، وايه څه وصيت لري؟

وزې ورته وويل چې ما اور بډلي دي چې ته ډېر ښه اواز لري، كه ته يوه بدله راته ووايي او زه درته ايشله (نخا) وكرم بل ارمان نه لرم، بس همدغه يو وصيت لرم او بيا مي نو وخوره. لېوه ورته وويل چې دا ناز خو به دي پر غبرگو لېمو واخلم، هغه و چې لېوه په انگولاوو پيل وكړ او وزې په نخا شروع وكړه. د كلي سپو چې د لېوه انگولاوي واور بډې نو په منډه يې د لېوه خوا ته ځانونه راوړسول.

لېوه چې وكتل نو يوه گله سپي يې خوا ته راروان دي، لېوه نه له يوې گلې سپيانو سره د جنگ وس درلود او نه يې وزه له ځان سره وړلاى سواى، بس هغه و چې په منډو يې پيل وكړ، لېوه د مخه او يوه گله سپي ورسپي دي. وزې لېوه او سپي سره پر ښوول او خپله يې د كلي خواته منډي كړې.

كلي ته چې ورسېده، نو گوري چې دا د دوى كلي نه، بلكي بل كلي دى. په كلي كې وگرځېده، د ټولو كورونو دروازې تړلي وې، اخير يې يو داسي كور پيدا كړ چې د بوالونه يې ټيټ ول، تر دېوال يې ټوپ كړل او كور ته ورواوبسته. دا كور د يوه قصاب و چې څو نورې وزې او پسونه يې هم درلودل، وزه غوجلي ته ننوته او يو ځاى گوښه ویده سوه.

سهار چې چرگانو اذانونه وكړل، نو قصاب چاره په لاس غوجلي ته ورغى. كله چې يې په غوجله كې پردى وزه وليده، نو له ځان سره يې وويل چې خداى روزي كور ته راواستوله، بس وزه يې تر خټ ونيوله او د حلالولو ځاى ته يې په كښولو كښولو بوتله. وزې چې هر څومره زارى ورته وكړې چې زه ستا وزه نه يم، له

خپل وطنه، گل وطنه

خپل خاوند څخه ورکه سوې يم، خو قصاب نه ورسره منله، هغه و چې وزه يې حاله او غوښي يې پر خلکو خرڅي کړې.

قصاب دا خبره تر ډېر وخته پته ساتلې وه، ويل داسي نه وي چې د وزې خاوند راخبر سي او تاوان يې راڅخه واخلي. څو کاله وروسته يې د وزې او لېوه کيسه خپل يوه انډيوال ته وکړه، انډيوال چې يې دا کيسه واورېده، نو پر وزه يې ډېر زړه وسوځېد او د زړه سوي په ډول يې وويل: وزه له لېوه تېښتېده، د قصاب کره يې شپه سوه.

يادونه:

دا متل د پښتنو په ډېرو سيمو کې ويل کېږي. کله چې څوک له يوې بلا تېښتي او پر بله بلا واورې، نو خلک دا متل وايي.¹

¹ دا کيسه مي په کوچنيوالي کې له خپلې انا څخه اورېدلې ده. (ع، همت)

وطن په مېرو ساتل کېږي، نه په دېوالو

د کندهار اوسنی ښار لوی احمدشاه بابا جوړ کړی دی. د کندهار پخوانی ښار چې اوس یې خلک زور ښار بولي د اوسني ښار شمال غربي خوا ته پروت دی. زور ښار هم په خپل وخت کې یو ښایسته ښار و، ښایسته باغونه او لوړې لوړې ماڼۍ یې درلودې، له دې ماڼیو څخه یوه هم د نارنج په نوم ښایسته ماڼۍ وه چې اوس یې هم کنډواله پاته ده.

کله چې ایرانیانو پر کندهار برید وکړ د هغه وخت د ځوان او پښتون پاچا شاه حسین هوتکي پاچهی یې رانسکوره کړه د کندهار ښار یې هم کنډواله کنډواله کړ. کله چې احمدشاه بابا د افغانستان پاچا سو، نو اوسنی ښار یې جوړ کړ، له همدې امله اوس د کندهار پخوانی ښار ته زور ښار وايي.

احمدشاه بابا د زاړه ښار نږدېدل په خپلو سترگو لیدلي او زړه یې ډېر درد کړی و، دا وار یې غوښتل یو داسې کلک او خوندي ښار جوړ کړي چې د هیڅ ډول قوي دښمن زور په ونه رسېږي، نو هغه و چې د ښار د خونديتوب لپاره یې خپل عسکري صاحب منصبان او قومي مشران راټول کړل او مشوره یې ځنې وغوښته. په دې مجلس کې یو چا ورته وویل چې که پر ښار اووه دېوالونه او څو خندقونه یانې کندي راوگرځوو، نو ښار به د دښمنانو له بریدونو څخه خوندي وي. د احمدشاه بابا دا مشوره خوښه سوه او غوښتل یې چې د کندهار پر ښار اووه دېوالونه او خندقونه راوگرځوي.

خپل وطنه، گل وطنه

کله چې د احمدشاه بابا مور (زرغونه انا) خبره سوه، نو احمدشاه بابا يې کور ته وروغوښت او داسي يې ورته وويل: زويه مور پښتانه يو او پښتانه هيڅکله په دېوالو او خندقو ځان نه ساتي، که ته ځان په دېوالو او خندقو ساتې، نو تر دېوالو او خندقو هاخوا ته ولسونه به څوک ساتي؟ دا يوه خبره تل په غور کې ساته چې پښتون هيڅکله د خاورو دېوالو او کندو ته پناه نه وروړي، بلکې د خدای په مرسته او خپل غيرتي ولس په مټ وطن ساتي. که پښتون وي، غيرت دي درلود او د پښتني مور شيدې دي رودلي وي، نو دښمن به دي هيڅکله دا زړه ونه کړي چې ښار ته رانژدې سي او نه بايد ته دښمن ته دومره فرصت په لاس ورکړې چې د ښار تر دېوالو راوړسېږي. زويه دا يوه اخيري خبره مي واوړه! وطن په مېړو ساتل کېږي، نه په دېوالو.

احمدشاه بابا چې د خپلي مور وصيت واوړېد، نو له خپل هوډ او نيت څخه واوښت او پر ښار يې دېوالونه او کندي نه راوگرځولې. تر دې وروسته د زرغونې انا دا وروستی وصيت ډېر مشهور سو او اوس خلک د متل په ډول وايي چې: وطن په مېړو ساتل کېږي، نه په دېوالو.¹

¹: دا کيسه مي د ۱۳۹۲هـ ش کال د ليندۍ د مياشتي پر يوولسمه نېټه له آغلي رڼا ترين څخه اورېدلې ده. آغلي ترين د کندهار ولايت، ډنډ ولسوالۍ د (سبز کار) کلي اوسېدونکې ده چې اوس مهال د کندهار د خلکو په استازيتوب د مشرانو جرگې غړې ده. ع. همت

خپل وطنه، گل وطنه

عادت په پند نه ځي، په بند نه ځي، له سر سره تړلی دی¹

وايي چي يو پاچا ډېر سپين زيری سو، اعصابو يې سم کار نه کاوه، بېخايه به يې خلک وژل او بنديانول، رعيت ډېر ځني تنگ سول. دې پاچا يو ځوان زوی درلود چي ډېر هونبیار او عادل سپری و، مخکي تر دې چي پاچا سي له خلکو سره يې بڼه کول او ټول خلک ځني خوشاله ول. وزيرانو د پاچا زوی ته وويل چي ستا پلار نور د پاچهی وړ نه دی، ورځ په ورځ کارونه ځني شوې بڼي او خلک هم تر پزي راغلي دي، داسي نه وي چي خلک د پاچا پر ضد راپورته سي او پاچهي ځني ونيسي، که زموږ خبره منې نو پلار دي بندي کړه او موږ به تا پاچا کړو. شاهزاده چي دا خبري واورېدې نو پر زړه يې بڼه ولگېدې، هغه و چي پلار يې په کور کي په يوه خونه کي واچاوه او ځان يې پاچا اعلان کړ، عسکرو ته يې وويل چي بابا دباندې مه پرېږدئ. لنډه دا چي پاچا له واکه ليري او په خپل کور کي نظر بند سو.

که څه هم په کور کي بڼه خواره او د ضرورت ټول شيان ورر سپدل، خو له کوره دباندې يې امر نه منل کېده او نه چا دربار ته پرېښوده. شاهزاده چي به هره ورځ

¹ : دا متل مي داسي اورېدلی و: هر څه پاتېږي، خو عات نه پاته کېږي. کله چي مي خپل کتاب (خپل وطنه، گل وطنه) د هيواد نامتو سياستوال، ليکوال، شاعر او فولکوريسټ ښاغلي سليمان لايق ته ورښکاره کړ، نو هغه وويل چي ما دا متل داسي اورېدلی دی: عادت په پند نه ځي، په بند نه ځي، له سر سره تړلی دی.

خپل وطنه، گل وطنه

کورتہ راغی، نو د پلار احوال به یې اخیست. یوه ورځ یې له مور څخه وپوښتل چې د بابا ډوډۍ سمه ده کنه؟ مور یې ورته وویل چې پخوا به یې ډول ډول خواړه خوړل، خو اوس یوازې د پسه کوتی (سر) خوري او بل دا چې پخوا به یې له اولادونو سره یو ځای ډوډۍ خوړله، خو له کومې ورځې راهیسې چې له واکه لیرې سوی بیخي یوازې ډوډۍ خوري، کله چې ډوډۍ خوري هیڅوک ځان ته نژدې نه پرېږدي، ان دا چې د کوتې دروازه هم په ځان پسې تړي.

شاهزاده چې دا خبره واورېده، نو مور ته یې وویل چې زه نن دربار ته نه ځم، غواړم پوه سم چې بابا ولې یوازې ډوډۍ خوري؟ پاچا ته چې یې ډوډۍ راوړه، شاهزاده تر یوه سوري ورته کتل چې وگوري بابا څه کوي؟ پاچا د پسه کوتې مخ ته کښېښود او په درد یې ورته وویل: ښه بې ادبه! تا زما نوم دي نه و اورېدلی چې داسې کار دي وکړ؟ ته نه وې خبر چې دا زما پاچهې ده؟ جلاده ونیسه یو غوږ یې ځني پرېکړه چې بل څوک داسې کار و نه کړي. له دې سره سم یې له کوتې څخه په چارپه یو غوږ پرې کړ او ویې خوړ. تر دې وروسته یې بیا کوتې ته په درد وویل: ښه ته اوس دومره سوې چې له پاچا سره جوابونه وایې؟ بې ادبه اوس به درسره جوړ سم. جلاده ونیسه ژبه یې ځني پرې کړه چې بیا بل څوک داسې بې ادبې و نه کړي. له دې سره سم یې له کوتې څخه ژبه پرې کړه او ویې خوړه.

لنډه دا چې په همدې ډول یې د پسه ټول کوتې وخوړ. شاهزاده چې وکتله نو پوه سو چې بابا خپل پخوانی عادت کوي او په دې ډول د خپلې پاچهې پخواني

خپل وطنه، گل وطنه

وختونه وريادوي. وروسته يې مور ته په خندا وويل: هر څه پاتېږي، خو عادت نه پاتېږي.

يادونه: دا متل په ډېرو پښتني سيمو کې ويل کېږي. کله چې يو څوک د خپل بد عادت له مخې يو کار وکړي، نو خلک دا متل وايي.¹

¹ دا كيسه مې په کوچنيوالي کې له خپل پلار څخه اور بدلې ده.

هر کار په استاکار

وايي چي د يو چا توره په جنگ کي کره سوه، د کلي پښ ته يې وروړه چي ورسمه يې کړي. پښ چي توره وکتله، نو ورته ويې ويل چي توره دي درجوړوم، خو مزدوري يې شل افغانۍ کپري. د توري خاوند وويل چي سمه ده شل افغانۍ درکوم. پښ توره پر تندي تکیه کړه او په دوو لاسو يې کښېکښله چي له همدې يوه وار کښېکښلو سره توره سيده سوه، سړي ته يې وويل چي ها دا دی واخله توره دي جوړه سوه، اوس نو ماته شل افغانۍ راکړه.

سړي ورته وويل چي شل افغانۍ ولي درکړم؟ توره دي نه اور ته واچوله، نه دي وټکوله او نه دي نور زحمت وکښي، بس يوازي دي پر تندي دي تکیه کړه او لږ دي کښېکښله. پښ ورته وويل چي ستا مطلب د توري سمېدل وه او که زما خواري؟ ته يې څه کوې ستا توره مي در سمه کړه. سړي بيا هم نه ورسره منله ويل شل افغانۍ دي حق نه کپري، د پښ سره ناستو خلکو هم د توري خاوند ملامت کړ چي بايد د پښ مزدوري ورکړي، خو د توري خاوند ويل خدای يو مالگي تروې دي که دومره پيسې ورکړم.

اخير پښ ته درد ورغی، توره يې بيرته کړه کړه او سړي ته يې ورکړه چي ها دا دي توره ده. سړي چي مخکي د توري سمېدل ليدلي وه، غوښتل يې چي د پښ په مخ کي توره هماغسي اسانه جوړه کړي، هغه و چي ده هم د پښ په ډول توره پر تندي کښېکښوول خو پام يې نه و چي د توري تېره خوا يې د پزي خوا ته نيولې

خپل وطنه، گل وطنه

ده، کله چې يې په دوو لاسونو پر توري زور وکړ، نو توره د پزي خوا ته راوښويږده او پزه يې غوټه پرې سوه. پښ او خلکو چې ورته وکتل نو ټول په خندا سول، د توري خاوند ډېر شرمنده سو، په زړه کې ډېر پښېمانه و، ويل کاشکي مي شل افغانۍ ورکړي وای، اوس به مي پزه نه وای پرې سوې، ما بېخايه خان استاد وگاڼه، کله چې له پښ څخه روانېده، نو له خان سره يې په شرمندگۍ وويل: استاده تا سمه خبره کوله، هر کار په استاکار.

يادونه:

دا متل د افغانستان په مشرقي او مرکزي ولايتونو کې ډېر ويل کېږي. کله چې يو کار نا اهله سړي ته وسپارل سي يا يو کار په غير فني ډول تر سره سي، نو خلک دا متل وايي.¹

¹ دا كيسه مي په (۱۳۵۸ ش) کال زمور په کلي کې له يوه وردگ ختگر څخه اورېدلې ده. (ع، همت)

هغه زور کفن کښ بڼه و،

د مړو پزي خو يې نه پرې کولې

په پخوا زمانه کي يو غل و چي له مړو څخه به يې کفنونه ايستل او بيا به يې خرڅول، دا غل اخير ډېرو خلکو وپېژاند، خو ده ته به يې مخامخ څه نه ويل. دې غله يو زوی هم درلود چي د پلار د کړو وړو ډېر مخالف و، تل به د خپل پلار په غلاوو شرمېده.

د خدای کارونه دي يو وخت دا کفن کښ مړ سو، کله چي يې ښخاوه نو له خپلوانو پرته يې نور هيڅوک په جناړه کي نه وه حاضر، فاتحې ته يې هم څوک نه ورغلل. تر دې وروسته چي به په کوم مجلس کي د کفن کښ نوم ياد سو، نو هر چا به بد ورپسې ويل، که څه هم زوی يې په ژوند کي لا د خپل پلار د کارونو مخالف و، خو اوس چي مړ سو و، دا يې نه خوښېدل چي خلک دي يې پلار په بد نوم ياد کړي.

د کفن کښ زوی تر يو څه وخته پوري د پلار غيبتونه وزغمل، خو وروسته يې زړه تنگ سو او ده هم له مړو څخه کفنونه ايستل پيل کړل، ده به نه يوازي له مړو څخه کفنونه ايستل، بلکي پزي به يې هم ځني پرې کولې. خلکو چي د کفن کښ د زوی ظلم او بې ادبي وليده، نو پخواني کفن کښ ته يې دوعاوي وکړې،

خپل وطنه، گل وطنه

کله چي به تازه کوم مړی لڅ او پزه به یې پرې سوې وه، نو خلکو به وویل: هغه زور کفن کښن بڼه و، د مړو پزي خو یې نه پرې کولې.

یادونه:

دا متل په ډېرو پښتني سیمو کې ویل کېږي. کله چې خلک له یوه حالت یا یوه بد شخص څخه شکایت کوي او تر هغه وروسته داسې حالت راسي چې خلک پخوانی حالت په سترگو پوري رانجه کړي، نو دا متل وايي.¹

¹ دا کیسه مې په (۱۳۶۷ش) کال په جنوبي پښتونخوا کوټه کې د اسلامي اتحاد گوند له مشر ښاغلي استاد عبدالرب رسول سیاف څخه د یوه کنفرانس پر مهال اورېدلې ده. (ع، همت)

خپل وطنه، گل وطنه

يا مړ يا مور او جگ پر غوايي سپور

په پنخوا زمانو کې چې بايسکل، موټر سايکل، موټر، الوتکه، اورگاډی او د سفر کولو نور وسائل نه وه، نو خلکو به پر حيواناتو لکه خرو، اسانو، اوبسانو او غويو سفرونه کول او يا به يې بارونه ورباندي وړل، له همدې امله دغه ډول حيوانات ډېر گران ول او يوازي شتمنو خلکو رانيولای سواى. په دې حيواناتو کې په کليو کې غويي تر ټولو مهم و، ځکه چې هم يې بار وړای سواى او هم يوې ورباندي کېدله.

وايي چې يوه خان خورا ډېرې پيسې، جايداد او څاروي درلودل. خان دا شتمني په ډېر ظلم او ناروا لاس ته راوړې وه، کله چې سپين زېرى سو، نو د مرگ او قبر له عذاب څخه ډېر وېرېده. يو وخت خان ناروغه سو، کله چې په ځان پوه سو چې نه جوړېږي، زامن، لوني او نور تېروني خپلوان يې راوغوښتل او داسې وصيت يې ورته وکړ: تاسې ته مي دومره ډېر جايداد او مال در پرېښود چې ستاسې لمسيان يې هم نه سي خلاصولای، نو بايد تاسې هم زما دا يو وصيت خامخا پر ځاى کړئ. هغه دا چې کله زه مړ سو، نو په قبر کې مي لومړى شپه يوازي مه پرېږدئ، په هره بيه چې وي يو څوک دي راسره پاته سي.

کله چې خان مړ سو، نو مخکې تر دې چې په قبر کې يې کښېږدي زامنو يې وويل چې بايد د بابا وصيت پر ځاى سي. د خان زامن، لوني، مېرمنې او نورو تېروني خپلوان يې سره کښېناستل، دوى په دې باب خبرې شروع کړې چې

خپل وطنه، گل وطنه

څوک به له بابا سره يوه شپه په قبر کې تېره کړي؟ تر ډېرو سلاوو او مشورو وروسته هيچا هم دې کار ته اوږه ور نه کړه. کله چې د خان زامنو په خپلوانو کې ددې کار لپاره څوک پيدا نه کړ، نو په کلي کې يې داسې اعلان وکړ: هر چا که له خان سره په قبر کې لومړۍ شپه تېره کړه، نو هم ښه ډېرې نغدي پيسې او هم يو دانه د يوې غويي په انعام کې ورکول کېږي. که څه هم په کلي کې د ټولو بېوزلو خلکو زړه غوښته چې دا انعام وگټي، خو هيچا هم زړه نه سواي کولای چې په قبر کې ژوندی ښخ سي.

په دې کلي کې يو ډېر بېوزله او غريب سړی اوسېده، دی له خپله ژونده دومره بېزاره سوی و چې مرگ ته يې هوا کېده. کله چې يې دا اعلان واورېد، نو د خان زامنو ته ورغی، ويل زه غواړم د خان سره په قبر کې لومړۍ شپه تېره کړم. زامن يې ډېر خوشاله سول، ويل سمه ده. ددې لپاره چې د غريب سړي زړه ته ولوېږي يوه اندازه پيسې يې د مخه لا ورکړې او د يوې يو غټ غويي يې وربنکاره کړ، ويل دا دی وگوره دغه غويي په انعام کې درکوو.

کله چې د مسکين سړي مېرمن خبره سوه، نو په چيغو چيغو يې مېرې ته وويل: د خدای پر پار! دا کار د کړو دی چې ته يې کوې؟ ته نه پوهېږې چې تر اوسه هيڅوک هم له قبر څخه ژوندی نه دی راوتلی؟ مور اوس هم په وچه ډوډۍ نه يو ماړه، که ته خدای مه کړه مړ سې نوزه او اولادونه به دي څه کوو؟ مسکين سړی چې نور يې له ژونده زړه تور سوی و، ماينې ته وويل: زما ژوند اوس هم د ژونديو

خپل وطنه، گل وطنه

خلکو په شان نه دی، هر ډول چې کېږي زه دا کار کوم، یا مې یا مور او جگ پر غوايي سپور.

کله چې غریب سړي دا کار ته غاړه کېښېښووله، نو د خان زامنو د خان قبر ډېر لوی جوړ کړ، داسې یې جوړ کړ چې یو سړی په ناستي ورسره ځایېدای شي، غریب سړی یې له خان سره په قبر کې پټ کړ او قبر ته یې یو کوچنی سوری ورکړ چې قبر ته هوا ورتلای شي.

غریب سړی اول دومره نه وېرېده، ځکه چې د قبر تر کوچني سوري یې لږ رڼا لیدله، خو کله چې شپه سوه، نو له ډاره یې ستونی وچ سو او د بدن وېښتان یې جگ جگ ودرېدل، وروسته یې له ځان سره وویل چې توکل پر خدای هر څه چې راپېښېږي، بسم الله یې څو وار په ځان چوف کړه چې له دې سره سم یې وېر له زړه څخه ووته.

څرنگه چې ټوله ورځ یې په ځمکه کې کار کړی و، نو یو ساعت وروسته خوب یووړ او ښه په درانه خوب ویده سو. غریب سړی همداسې ویده و چې د یو شپې ټک ټک له خوبه راوینس کړ، سترگې چې یې راړونې کړې، نو گوري چې سهار سوی دی او د قبر تر سوري د لمر وړانگه وړلوېدلې ده. کله چې یې غوړ ونيو نو د خان د زامنو خبرې یې واورېدلې چې په کولنگ یې قبر سوری کاوه. کله چې د

خپل وطنه، گل وطنه

خان زامنو قبر سوری کړ او غریب سړی یې راو کینن نو غریب سړی دومره خوشاله سو لکه تر مرگ وروسته چې بیرته راژوندی سوی وي.

د خان زامنو ورته وویل چې کیسه وکړه څه دي ولیدل، زمور پلار ته څه ورپېښ سول؟ غریب سړي ور ته وویل هیڅ مي نه دي لیدلي، یو ساعت وروسته خوب راغی او ستاسي د کولنگ په کړپي راوینن سوم. د خان زامنو غریب سړي ته نغدي پیسې او یو غټ غویۍ په انعام کي ورکړ، سړی ډېر خوشاله سو، کور ته راغی او هوسا ژوند یې پیل کړ. تر دې وروسته چې به چا په کلي کي یو داسي کار کاوه چې له گټي سره به یې تاوان هم تړلی و، نو د غریب سړي دا خبره به یې کوله: مړ یا مور او جگ پر غوايي سپور.

یادونه:

دا متل په کندهار او جنوبي پښتونخوا کي ډېر ویل کېږي. کله چې یو څوک بېوزله وي او د یو کار لپاره ټینگ عزم وکړي او خپل ژوند له بېوزلۍ څخه وباسي، البته دا یو داسي کار وي چې د بري تر څنگ د مرگ خطر هم ولري خو سړی نه پر شا کېږي او قوي اراده ولري، نو دا متل وايي.¹

¹ دا کیسه مي د (۱۳۸۹ ش) کال د غوايي د میاشتي پر شپږمه نېټه له ښاغلي خليل احمد څارن څخه د تیلیفون له لاري اورېدلې ده.

يو يې گټي، شل يې خټي

وايي چي په يوه سيمه کي سخته وچکالي راغله، خو کاله پرله پسې بارانونه و نه سول، ويالې، سيندونه او چينې وچي سوې، پر انسانانو سر بېره د ځنگله حيوانات هم تنگ سول، آن دا چي ډېر حيوانات له لوري او تندي مړه سول. په دې ځنگله کي يوه گيدړه هم اوسېده، تر يوه وخته يې لوري او تندي و گاللي خو نور يې زغم نه درلود، هغه و چي له ځنگله خڅه ووتله او يوه ليري کلي ته ولاړه.

په دغه ورځ کليوالو خيراتونه کړي ول چي خداى بارانونه وکړي، هري خواته د حلال سويو پسونو او غويو کولمې او لري پراته ول، گيدړي په لږ وخت کي خورا ډېري کولمې وخوړې او ځان يې تر پزي پوري مور کړ. څرنگه چي گيدړي په ټول ژوند کي پر يوه ځای دومره ډېري غوښي نه وې خوړلي او بل نو د ځنگله وچکالي هم ډېره زلخوړې کړې وه، زړه يې نه غوښتل چي بيرته ځنگله ته ولاړه سي، هغه و چي په کلي کي يوه باغ ته ولاړه او هلته په درانه خوب ويده سوه.

په دې وخت کي باغوان راغی، گوري چي گيدړه په باغ کي ټنډه را اوبستې او ويده ده. باغوان سمدلاسه گيدړه ونيوله، په غاړه کي يې ځنځير ور واچاوه او لکه سپي په کور کي يې وساتله. گيدړه ډېره خوشاله وه، له منډو، سټپاوو او تر ځان له زورو حيواناتو له وېري بېغمه وه، هر څه تيار او پر ځای ور رسېده، خو دا چي په ځنځير تړلې وه، نو زړه يې ډېر تنگ و، هر وخت به يې چورت واهه چي څنگه ځان ازاد کړي.

خپل وطنه، گل وطنه

په دغه کال خورا ډېر بارانونه وسول، خلک ډېر خوشاله ول چې وچکالي ختمه او کال اباد سو. يوه شپه چې تېز باران اور بده، د گيدړي په زړه کي ور وگرځېده چې وتبنتي. گيدړي هغه مورې په خوله کش کړ چې ددې ځنځير ورپورې تړلی و، څرنگه چې ځمکه لنده وه، نو مورې په اسانۍ سره له ځمکي را وخوت، گيدړه له کلي وتبنتېده او په منډه پخواني ځنگله ته ولاړه.

گيدړو او نورو حيواناتو چې گيدړه وليده نو ټول پر راتول سول، پوښتني گروپړني يې ځني شروع کړې، ويل ښه کيسه وکړه ته دا يو کال چېرې وې؟ مور چې ويل ته به مړه سوې يې، شکر دا دی ته خو ژوندی يې. گيدړي ورته وويل چې زه کلي ته تللي وم او له انسانو سره اوسېدم.

يوې گيدړي وويل چې ښه کيسه وکړه انسانانو څنگه ژوند درلود، څه يې خوړل او څه يې څښل؟ گيدړي ورته وويل چې انسانان ډېر ښه خلک دي، خو يو عجيبه خوی لري، هغه دا چې ډېر لټ او ټمبل دي، يو کار کوي او نور تيار په کورو کي ناست وي او د يوه نفر گټلې په گډه سره خوري، بس نور يې څه کوې يو يې گټي او شل يې خټي.

خپل وطنه، گل وطنه

يادونه: دا متل په کندهار کې د مفت خورو او تمبلو خلکو په اړه ويل کېږي. کله چې په کور کې يو نفر کار کوي او د کور نور غړي که څه هم د کار وس لري، خو بيا هم کار نه کوي او د يوه نفر گټې ته يې سترگې نيولي وي، نو دا متل استعمالېږي.¹

¹ دا کيسه مې په (۱۳۷۸ ش) کال د جنوبي پښتونخوا په (سرانان) نومي مهاجر کيمپ کې له ښاغلي حاجي ملاسخيډاد څخه اورېدلې ده. نوموړی د کندهار ولايت د ارغسان ولسوالۍ اوسېدونکی دی. (ع، همت)

يو خوشحالك دي راكړی و، يو خوشحالك مي دركړ

وايي چي يوه ورځ پيران پير صاحب ياني لوی ځوان د كلي تر څنگ پر يوه وياله اودس تازه كاوه، په دې وخت كې يو بيزووان له بيزو سره ورته ودرېد، سلام يې ورواچاوه او ورته و يې ويل: پير صاحب خوبنه دي نه ده چي يو خوشحالك دركړم؟ لوی ځوان ورته وويل چي ولي مي نه ده خوبنه. بيزووان هم بيزو ورته وگډوله او د لوی ځوان ساعت يې ورتېر كړ. كله چي د بيزووان وار تېر سو نو لوی ځوان ته يې وويل چي ای زموږ پيره او د خدای دوسته ستا قربان سم ما خو خوشحالك دركړ او ته مي خوشحاله كړې اوس نو ته هم ما خوشحاله كړه. لوی ځوان ورته وويل چي ورسه هغه هندوانه واخله، دا يې ستا خوشحالك.

بيزووان خپله بيزوو په يوه ونه پوري وتړله او د هيندوانې پر خوا وروان سو. له ليري په هندوانه كې يو كوچنی سوری ښكارېده، بيزووان چي ورنژدې كېږي نو گوري چي د هيندوانې سوری وار په وار غټېږي، كله چي بيزووان ښه ورنژدې سو، نو گوري چي هيندوانه لكه غر دومره غټه سوه او د هيندوانې كوچنی سوري يو لوی غار غوندي ښكاره سو. بيزووان هم په غار ورننوت، لږ څه مخكې چي ولاړ، نو غار يو لوی ميدان ته وتلی و. په ميدان كې په زرگونو خلك ولاړ دي. بيزووان هم ورغی چي وگوري څه خبره ده.

خبره دا وه چي د دې وطن پاچا مړ سوی و، خلكو باز الوزولی و چي نوی پاچا وټاكي. كله چي يې باز والوزاوه، نو باز سيده راغی او د بيزووان پر سر كښېناست.

خپل وطنه، گل وطنه

خلکو چي بيزووان ته وکتل ويل باز خطاووت، دا زمور پاچا نه سي کېدای، ځکه چي دا د بل وطن سړی دی. بيا يې باز والوزاوه، باز بيا راغی او د بيزووان پر سر کښېناست، خلکو بيا وويل چي باز خطاووت. په همدې ډول باز دريم وار هم د بيزووان پر سر کښېناست. اخير خلکو وويل چي بس همدا زمور پاچا دی. هغه و بيزووان يې د پاچا مانې ته بوت، حمام يې په وکړ، د پاچهۍ کالي يې په واغوستل او پر تخت يې کښېناوه.

دوې درې ورځې وروسته يوه وزير پاچا ته لور ورکړه، ښه په درب او درازه واده جوړ سو، په واده کي د پاچهۍ لوړو خلکو برخه اخيستي ول او خورا لوی جشن و. د وخت په تېرېدو سره پاچا ته خدای څو زامن ورکړل. يوه ورځ د پاچا زړه تنگ سو. وزيرانو ته يې وويل چي راځئ ښکار ته ولاړ سو. وزيرانو هم د پاچا لپاره يو تکړه آس زين کړ او څو وزيران او د دربار لوړ خلک ښکار ته ورسره روان سول. د ښکار ځای ته چي ورسېدل نو يوه هوسۍ يې وليده، پاچا وويل چي هيڅوک به پر هوسۍ د غشي يا نېزې وار نه کوي، زه غواړم چي دا هوسۍ ژوندي ونيسم. له دې امر سره سم ټولو د هوسۍ د نيولو لپاره منډي پيل کړې. منډي، منډي، منډي منډي اخير هوسۍ يو داسي ځای ته ورسېده چي د تېښتي لار يې نه درلوده. پاچا وويل چي ټول پر هوسۍ ورمنډه کړئ، خو که هوسۍ د هر چا تر څنگ تېره سوه، نو هغه به يې نيسي.

له دې سره سم ټولو د هوسۍ پر خوا ورمنډه کړه، هوسۍ راغله د پاچا د آس تر گېډه ووته. پاچا هم په هوسۍ پسې آس پونده کړ او په هوسۍ پسې سو. منډي منډي منډي، اخير هوسۍ په غره کي په يوه غار ننوته. پاچا هم آس ودراره او په

خپل وطنه، گل وطنه

هوسۍ پسي غار ته ور ننووت. په غار کي چي يو څه مخ ته ولاړ، نو گوري چي غار هغه بل سر ته وتلی دی، پاچا چي له غاره ووت نو گوري چي هماغه میدان دی چي دی ځني راغلی و، هماغه ځای او هماغه وخت دی، لوی ځوان خپل اودس تازه کوي او بيزو په هماغه ونه پوري تړلې ده.

بيزووان چي شاته وکتل نو نه هغه غر سته او نه غار. ځان ته چي يې وکتل د پاچاهۍ کالي يې هم په غار کي نه ول، بس هغه پخوانی بيزووان و. بيزووان چيغې کړې او د لوی ځوان په پښو کي ورولوېد، ويل ای د خدای نازولې! زما پاچهي، بنځه او اولادونه ټول ولاړل، ته خو د خدای دوست يې، خدای ته دعا وکړه چي ما ته خپله پاچاهي او کورنۍ بيرته راکړي. لوی ځوان په خندا ورته وويل: همدومره دي بس ده، يو خوشحالک دي راکړی و، يو خوشحالک مي درکړ.¹

د کتاب پای

¹: دا کيسه مي د ۱۳۹۲ ه ش کال د ليندۍ د مياشتي پر اوومه نېټه له حاجي احمدالله څخه چي په (حاجي پاچا) سره شهرت لري اورېدلې ده. حاجي پاچا اصلا د کندهار ولايت، ډنډ ولسوالۍ د (سوخته) نومي کلي اوسېدونکی دی، خو اوس په کندهار ښار کي اوسېږي. ع، همت

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**